

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

سے کیا مراد ہے؟

!؟

عرفان التقاطع و تفكرات يوناني
گويبا و زمسا در بلس

• سبوا و سلسلہ طوبى نيا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چه کسانی نمی فهمند؟! گویا و رسا در نقد عرفان التقاطی و تفکرات یونانی

نویسنده:

محسن طیب نیا

ناشر چاپی:

رسالت

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۸	چه کسانی نمی فهمند؟! گویا و رسا در نقد عرفان التقاطی و تفکرات یونانی
۸	مشخصات کتاب
۸	اشاره
۱۷	بخش اول: گویند: نمی فهمید!!
۱۷	اشاره
۱۹	مق_دم_ه
۲۳	فصل اول: وحدت وجود و موجود
۳۷	فصل دوم: بیان برخی از سخنان ابن عربی و تابعان وی در وحدت وجود
۵۹	فصل سوم: مقام بت پرستی در دیدگاه عرفای صوفیه
۷۱	فصل چهارم: قداست شیطان در عرفان
۸۵	فصل پنجم: برخی دیگر از انحرافات عرفای صوفی
۸۵	اشاره
۱۱۵	لذت در جهنم
۱۲۳	شاهد بازی در تصوف
۱۳۱	بخش دوم: نقد کتابچه ای که به خیال نویسنده بت پرستی را علمی نموده است
۱۳۱	اشاره
۱۳۳	مق_دم_ه
۱۳۵	دفتر اول: گوساله پرستی در بیانات ابن عربی و شارح آن
۱۳۵	برخی از نقدهای ما
۱۹۱	بخش سوم: عرفان حقیقی و توحید در مکتب نورانی خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام
۱۹۱	اشاره
۱۹۳	فصل اول: شاخص های عرفان اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام
۲۰۵	فصل دوم: خدانشناسی و معارف توحیدی در مکتب نورانی خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام

۲۰۵ اشاره

۲۰۸ ۱. معرفت، صنع و موهبت الهی است و انسان بدون کمک الهی به آن راهی ندارد

۲۱۱ ۲. انسان بر فطرت توحید و اسلام خلق شده است

۲۱۲ ۳. خداوند به مخلوقش معرفی نمی‌گردد و مخلوق گزارشی از خالق نمی‌دهد

۲۱۴ ۴. معرفت خدا خارج از دو حد تشبیه و تعطیل است

۲۱۹ ۵. خداوند به حواس ظاهری و باطنی شناخته نمی‌شود

۲۲۴ ۶. خداوند از خلقش خالی است و خلقش هم از خدا خالی هستند

۲۲۷ ۷. اسماء و صفات خداوند توقیفی است

۲۲۹ ۸. نهی از تکلم و تفکر در ذات خدا

۲۳۱ ۹. کمالات و صفات انسان و دیگر موجودات غیر از کمالات و صفات الهی است و فقط در اسم مشترکند و در معنا مختلف

۲۳۴ ۱۰. توحید ذاتی، صفاتی و فعلی از دیدگاه عرفان و تصوف و خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام

۲۳۴ اشاره

۲۳۴ ۱. توحید ذاتی:

۲۳۵ ۲. توحید صفاتی:

۲۳۶ ۳. توحید افعالی:

۲۳۸ نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

۲۴۴ و کلام آخر:

۲۴۵ بخش چهارم: مخالفت استوانه‌های علمای تشیع در برابر جریان تصوف و فلسفه یونان

۲۴۵ اشاره

۲۴۷ فصل اول: رد تصوف در کلام معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام و علمای شیعه

۲۵۵ فصل دوم: سرچشمه‌های تصوف منتسب به اسلام

۲۶۱ فصل سوم: دیدگاه علمای بزرگ تاریخ تشیع درباره فلسفه

۲۶۱ اشاره

۲۶۳ _ هشام بن حکم (متوفای ۱۹۹ ق)

۲۶۳ _ فضل بن شاذان نیشابوری (متوفای ۲۶۰ ق)

۲۶۳ _ حسن بن موسی نوبختی (۳۰۰ ق)

- ۲۶۴ _ شیخ مفید (متوفای ۴۱۳ ق)
- ۲۶۴ _ قطب الدین راوندی (متوفای ۵۷۳ ق)
- ۲۶۵ _ ابوالمکارم حمزه بن علی بن زهره حلبی (متوفای ۵۸۵ ق)
- ۲۶۵ _ سیدبن طاووس (متوفای ۶۶۴ ق)
- ۲۶۵ _ علامه حلی (متوفای ۷۲۶ ق)
- ۲۶۶ _ شهید ثانی (متوفای ۹۶۶ ق)
- ۲۶۶ _ شیخ بهایی (م ۱۰۳۱ ق)
- ۲۶۷ _ ملامحسن فیض کاشانی (متوفای ۱۰۹۱ ق)
- ۲۶۸ _ ملامحمد طاهر قمی (متوفای ۱۰۹۸ ق)
- ۲۶۹ _ علامه مجلسی (متوفای ۱۱۱۱ ق)
- ۲۷۰ _ علامه بحرالعلوم (متوفای ۱۲۱۲ ق)
- ۲۷۱ _ میرزای قمی (متوفای ۱۲۳۱ ق)
- ۲۷۲ _ ملامحمد نراقی (متوفای ۱۲۴۵ ق)
- ۲۷۲ _ شیخ انصاری (متوفای ۱۲۸۱)
- ۲۷۳ _ صاحب جواهر (متوفای ۱۲۶۶ ق)
- ۲۷۳ _ علامه وحید بهبهانی
- ۲۷۴ _ آیت الله بروجردی (متوفای ۱۳۸۰ ق)
- ۲۷۴ _ آیت الله سید ابوالقاسم خویی (متوفای ۱۴۱۳ ق)
- ۲۷۵ _ علامه محمدرضا مظفر (متوفای ۱۳۸۸ ق)
- ۲۷۵ _ امام خمینی رحمه الله
- ۲۷۶ _ آیت الله صافی گلپایگانی
- ۲۸۰ _ فصل چهارم: آیا فیلسوفان یونان باستان موحد بودند؟!
- ۲۹۸ _ معرفی نویسنده و برخی از آثار وی
- ۳۰۱ _ درباره مرکز

چه کسانې نېمې فهمند؟! : گویا ورسا در نقد عرفان التقاطي و تفکرات یوناني

مشخصات کتاب

سرشناسه: طیب نیا، سیدمحسن

عنوان و نام پدیدآور: چه کسانې نېمې فهمند؟! : گویا ورسا در نقد عرفان التقاطي و تفکرات یوناني / سید محسن طیب نیا.

مشخصات نشر: قم: رسالت، 1393.

مشخصات ظاهري: 288 ص.؛ 5/14×5/21 س م.

شابک: 68000 ریال: 3-67-6838-964-978

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: عنوان دیگر: چه کسانې نېمې فهمند؟!

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

عنوان دیگر: گویا ورسا در نقد عرفان التقاطي و تفکرات یوناني.

عنوان دیگر: چه کسانې نېمې فهمند؟!

موضوع: تصوف -- دفاعیه ها و ردیه ها

موضوع: عرفان -- دفاعیه ها و ردیه ها

رده بندي کنگره: 2/BP295/ط9چ9 1393

رده بندي ديويي: 297/86

شماره کتابشناسي ملي: 3659959

ص: 1

اشاره

چه کسانې نېمي فهمند!؟

سید محسن طیب نیا

چاپ اول / 1393 / 2000 نسخه / 288 صفحه رقعي

ویراستار: خانم ن. محمدی پرویزیان

چاپخانه گل وردی

شابک: 978_964_6838_67_3

6800 تومان

صندوق الکترونیکی مؤلف: mohsentayyeb11@gmail.com

تلفن مرکز پخش قم: 37735256 _ 37832332 (025)

ص: 2

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 3

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ:

إِذَا ظَهَرَتِ الْبِدْعُ فِي أُمَّتِي فَلْيُظْهِرِ الْعَالِمُ عِلْمَهُ فَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ. (1)

هر گاه بدعت در امتم ظاهر شود، عالم باید علم خودش را آشکار سازد [و با براهین به مقابله با انحرافات برخیزد] پس هر کس چنین نکند لعنت خدا بر او باد.

امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام:

سَيَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَعْرِفُونَ اللَّهَ - مَا هُوَ وَ التَّوْحِيدِ. (2)

به زودی دورانی بر مردم فرا خواهد رسید [که عقاید فاسد را به اسم توحید به مسلمین عرضه می کنند] آنان نه خدا را می شناسند و نه معنای توحید را می دانند.

ص: 4

1- کافی، ج 1، ص 54.

2- بحار الأنوار، ج 14، ص 348.

بخش اول

گویند: نمی فهمید!! / 9

مقَدّمَه ... 11

فصل اول: وحدت وجود و موجود ... 15

فصل دوم: بیان برخی از سخنان ابن عربی و تابعان وی در وحدت وجود ... 29

فصل سوم: مقام بت پرستی در دیدگاه عرفای صوفیه ... 51

فصل چهارم: قداست شیطان در عرفان ... 63

فصل پنجم: برخی دیگر از انحرافات عرفای صوفی ... 77

لذت در جهنم ... 105

شاهد بازی در تصوف ... 113

بخش دوم

نقد کتابچه ای که به خیال نویسنده بت پرستی را علمی نموده است / 121

مقَدّمَه ... 123

ص: 5

دفتر اول: گوساله پرستی در بیانات ابن عربی و شارح آن ... 125

برخی از نقدهای ما ... 125

بخش سوم

عرفان حقیقی و توحید

در مکتب نورانی خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام / 181

فصل اول: شاخص های عرفان اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام ... 183

فصل دوم: خداشناسی و معارف توحیدی در مکتب نورانی خاندان عصمت

و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام ... 195

1. معرفت، صنع و موهبت الهی است و انسان بدون کمک الهی به آن راهی ندارد ... 198

2. انسان بر فطرت توحید و اسلام خلق شده است ... 201

3. خداوند به مخلوقش معرفی نمی گردد و مخلوق گزارشی از خالق نمی دهد ... 202

4. معرفت خدا خارج از دو حد تشبیه و تعطیل است ... 204

5. خداوند به حواس ظاهری و باطنی شناخته نمی شود ... 209

6. خداوند از خلقش خالی است و خلقش هم از خدا خالی هستند ... 214

7. اسماء و صفات خداوند توفیقی است ... 217

8. نهی از تکلم و تفکر در ذات خدا ... 219

9. کمالات و صفات انسان و دیگر موجودات غیر از کمالات و صفات الهی است و فقط در اسم مشترکند و در معنا مختلف ... 221

10. توحید ذاتی، صفاتی و فعلی از دیدگاه عرفان و تصوف و خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام ... 224

1. توحيد ذاتي ... 224

2. توحيد صفاتي ... 225

3. توحيد افعالي ... 226

نتيجه گيري و جمع بندي ... 228

کلام آخر ... 234

بخش چهارم

مخالفت استوانه هاي علماي تشيع

در برابر جريان تصوف و فلسفه يونان / 235

فصل اول: رد تصوف در کلام معصومين عَلَيْهِمُ السَّلَام و علماي شيعة ... 237

فصل دوم: سرچشمه هاي تصوف منتسب به اسلام ... 245

فصل سوم: دیدگاه علماي بزرگ تاريخ تشيع درباره فلسفه ... 251

_ هشام بن حکم ... 253

_ فضل بن شاذان نيشابوري ... 253

_ حسن بن موسي نوبختي ... 253

_ شيخ مفيد ... 254

_ قطب الدين راوندي ... 254

_ ابوالمكارم حمزة بن علي بن زهرة حلي ... 255

_ سيلبن طاووس ... 255

_ علامه حلي ... 255

_ شهيد ثاني ... 256

_ شيخ بهايي ... 256

_ ملا محسن فیض کاشانی ... 257

_ ملا محمد طاهر قمی ... 258

_ علامه مجلسی ... 259

_ علامه بحر العلوم ... 260

_ میرزای قمی ... 261

_ ملا احمد نراقی ... 262

_ شیخ انصاری ... 262

_ صاحب جواهر ... 263

_ علامه وحید بهبهانی ... 263

_ آیت الله بروجردی ... 264

_ آیت الله سید ابوالقاسم خویی ... 264

_ علامه محمد رضا مظفر ... 265

_ امام خمینی رحمه الله ... 265

_ آیت الله صافی گلپایگانی ... 266

فصل چهارم: آیا فیلسوفان یونان باستان موحد بودند؟! 269

معرفی نویسنده و برخی از آثار وی ... 287

ص: 8

بخش اول: گویند: نمی فهمید!!

اشاره

ص: 9

طرفداران عرفاي صوفي مخالفان و منتقدان را دائما به قشري گري و نفهمي متهم مي کنند و حاضر نيستند با مخالفان عقايد صوفيه به بحث و مناظره آزاد علمي پردازند و اگر حاضر نيز شوند به جاي بحث علمي، با پيش کشيدن نام برخي از شخصيت هاي محترم ديني سياسي معاصر و اين ادعا که آنان مدافع تفکرات عرفاي صوفي بوده اند با ايجاد ارباب و سياسي کردن بحث به گونه اي جو را متشتج مي کنند که آن مخالف مجبور به سکوت شود و دم برنياورد!! زيرا اگر بيشتر ادامه دهد انواع و اقسام تهمت هاي سياسي را نوش جان مي کند!!

و از طرف ديگر با قبضه نمودن بسياري از امکانات مالي و تبليغي و رسانه اي با تمام توان سعي در اشاعه نمودن اين تفکرات ناسالم در بين همه اقشار جامعه را دارند و اگر گاهي کتاب يا مجله يا فصلنامه اي در نقد علمي اين جريانات ناسالم فکري در کشور به چاپ برسد به دروغ فرياد و اسلاما و وا انقلابا و وا اماماي آنان گوش فلک را پر مي کند و اين در حالي است که یک صدم امکانات آنان هم در دست مخالفان و منتقدان عرفاي صوفي نيست!!

این حقیر خود بارها شاهد بوده ام که صدا و سیما به بهانه مباحث عرفانی و دینی و یا علمی از معتقدان اینگونه تفکرات به اسم کارشناسان خبره دینی دعوت نموده و آنان نیز با کمال آرامش مباحث ناصحیح خود را در پوشش عرفان اسلامی تزریق جامعه کرده اند!

حال اگر شخصی احساس تکلیف کند و برای مقابله با آن عقاید از مسئولین صدا و سیما صد بار درخواست نماید، آنان نمی پذیرند و به آن شخص دلسوز، میدان اظهار نظر نمی دهند. در دانشگاه ها هم وضع به همین منوال است و در حوزه های علمی _ که باید تحقیق و آزاداندیشی محور باشد _ متأسفانه وضع بسیار بدتر است و بسیاری از طلاب در مباحث عقیدتی تفکر و آزاداندیشی را رها نموده و در عقاید نیز مقلد شده اند. و این در حالی است که بارها مقام معظم رهبری با آن عمق نگری و درایت و سיעشان فرموده اند:

کرسی های آزاداندیشی را در دانشگاه ها و حوزه ها به راه اندازید.

ولی متأسفانه سخن ارزشمند مقام معظم رهبری به صورت واقعی در مجامع علمی _ به خاطر برخی از منفعت طلبی های اشخاص _ جامعه عمل به خود نپوشیده است.

اکنون در این بخش و بخش های بعدی با استناد به پاره ای از سخنان عرفا و متصوفه به خوانندگان محترم نشان می دهیم که آیا مخالفان این تفکرات، قشری و نفهمند و یا اینکه آنان آزاداندیش و تابع وحی مقدس اند؟!!!

در پایان این مقدمه از تمام خوانندگان محترم درخواست می‌نمایم که این مجموعه مختصر را بدون پیش‌داوری و با فکری آزاد و دور از تعصب مطالعه نمایند و سپس قضاوت کنند.

سید محسن طیب‌نیا

1393/7/5

ص: 13

فصل اول: وحدت وجود و موجود

مهم ترین بحث عرفان بحث وحدت وجود و موجود است. عرفا معتقدند که این بحث بسیار دقیق و ظریف و عمیق است و افراد بسیار کمی در هر عصر می توانند به اصل معنای آن پی ببرند. در این میان بسیاری از علمای بزرگ مکتب خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام در طول بیش از هزار سال، عقیده وحدت وجود و موجود را مورد رد و انکار قرار داده و قائلین به آن تفکر را _ در صورت التزام داشتن به آن _ سبب کفر و خروج از دین بیان فرموده اند.

اما همواره عرفا مخالفین این تفکر را به عدم فهم و شعور و قشری گری متهم نموده اند.

واقعیت غیر از این است که عرفا می گویند. معنای وحدت وجود و موجود کاملاً واضح و آشکار است و هر کسی که الف بای مکاتب انبیاء را خوانده باشد و همچنین در بند تعصبات نیز نباشد به وضوح می فهمد که عقیده وحدت وجود و موجود مخالف با تعالیم انبیای الهی است.

ص: 15

اعتقاد به وحدت وجود و موجود یعنی اعتقاد به اینکه همه چیز به نحوی خداست! اکنون تعریف وحدت وجود و موجود را بشنوید و بعد قضاوت بفرمایید:

عرفای صوفی می گویند که وجود و موجود یکی بیش نیست و آن خداست و ما سوی الله تعالی هیچ موجودی نیست و تمام پدیده ها مظاهر آن موجود واحدند. می گویند: «زمین و آسمان و ستاره و انسان و حیوان و گیاه و ... همه و همه، چیزی جز ظهور آن موجود یعنی خدا نیست. این ذات خداست که به اطوار و صورت های گوناگون مثل زمین، کوه، ستاره، انسان، دریا و ... درآمده است».

می گویند: «اهل ظاهر پدیده ها را جدا از ذات خدا می دانند، در صورتی که حقیقت این است که تمام موجودات یک حقیقت اند».

این تعریف دقیقاً همان چیزی است که صوفیه می گوید. بنابراین تعریف، اشیاء و تمام موجودات خود خدا هستند که به صورت ها و شکل های گوناگون درآمده است.

اگر صوفیه برای فریب مردم این را انکار کند به آنها می گوئیم:

اگر همه چیز خدا نیست پس چرا مدام بزرگان این مرام در کتب خویش می گویند:

«انسان هر چیزی _ حتی بت _ را که پرستد در حقیقت خود خدا را پرستیده است»، که ان شاء الله بحث آن را مستندا خواهیم آورد.

تعریف وحدت وجود را کمی علمی تر مطرح می کنیم:

می گویند: «ذات خداوند که وجود صرف است با تعین و شکل پذیری

و خروج از حالت اطلاق به صورت مخلوقات درآمده است، در نتیجه موجودات همان ذات باری تعالی و ظهور او بدین صورت هاست و تفاوت بین خالق و مخلوق نیست مگر به اطلاق و تقيید (نامحدود و محدود)».

با این تعریف ناگزیر هر صفت و خصوصیتی که بر ذات باری یعنی وجود مطلق استوار است عیناً در اشیاء یافت می شود؛ ولی به صورت محدود و در نتیجه هیچ صفت و یا خصوصیتی نمی تواند در خداوند وجود داشته باشد که اشیاء را از آن بهره ای نباشد.

خوانندگان محترم ملاحظه نمودند که طبق این عقیده پدیده ها چیزی جز ظهور ذات خداوند در اشکال و صورت های گوناگون نیست!

و این در حالی است که در مکتب وحی، خداوند خالق اشیاء و مباین با آنهاست و آیات قرآن کریم و صدها روایت از امامان معصوم عَلَیْهِمُ السَّلَام این سخن را به صراحت بیان فرموده اند.

آری، طبق تعالیم وحی، خداوند خالق اشیاء است و ذات مقدسش هیچ سنخیتی با اشیاء ندارد؛ اما عرفا می گویند که خداوند به صورت اشیاء درآمده است!!

عرفای صوفی و طرفدارانشان بهترین مثالی که می زنند تا دقیق و گویا مقصودشان را برسانند، مثال موج و دریاست. می گویند: «دریا دارای موج است و موج همجنس دریا بلکه خود دریاست، مثال ما و تمام موجودات با خدا همان مثال موج و دریاست، یعنی تمام پدیده ها عین ذات خداوند هستند، همان گونه که موج عین ذات دریاست. بنابراین همه موجودات مثل موج و خدا همان دریاست و بین موج و دریا هیچ گونه

دوگانگی نیست، بلکه دریا به تلاطم آمده و موج را ایجاد کرده و خدا نیز با ظهور ذات خود موجودات را در عالم پخش نموده است».

خوانندگان محترم همانگونه که ملاحظه نمودند این عقیده مغایرت کامل با تعالیم وحی دارد، زیرا پذیرفتن این عقیده یعنی پذیرفتن همه چیز خدایی. این گروه، علمای بزرگ و مجاهد و وارسته شیعه _ که این عقیده را کفرآمیز بیان فرموده اند _ را متهم به عدم فهم و درک می کنند. بزرگانی چون شیخ صدوق، شیخ مفید، شهید اول، شهید ثانی، علامه حلی، علامه مجلسی، شیخ حر عاملی، مقدس اردبیلی، شیخ مرتضی انصاری، علامه بحر العلوم و ده ها و صدها نفر دیگر از بزرگان مکتب نورانی خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام که این عقاید باطل را نپذیرفتند و بنا بر وظیفه دینی خود در برابر صوفیه ایستادند را متهم به نفهمی می کنند!!

و برای جا انداختن این تفکر و عقیده ضد توحیدی، مدام نام برخی از علمای معاصر که گرایشاتی به این تفکرات داشتند را می آورند.

ما در مقابل جواب می دهیم:

1. مباحث عقیدتی تقلیدی نیست.

2. در برابر هر تعداد از رجال معاصر را که شما نام ببرید، حداقل صد اسم از علمای وارسته شیعه را می توان بیان کرد که با این تفکرات به شدت مخالف بودند.

3. ملاک سنجش، قرآن و تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام است و سخنان اشخاص در صورتی قابل پذیرش است که مخالف با عقل

ص: 18

و شرع نباشد و وحدت وجود مخالفت آشکار با تمام آموزه های انبیاء و عقل سلیم و وجدان بیدار دارد.

این سخن را دقت کنید:

جناب آقای دکتر سید یحیی یربئی کتابی جامع و گویا به نام عرفان نظری، تحقیقی در سیر تکاملی و اصول و مباحث تصوف در آموزه های تصوف دارد. این کتاب که در سطوح بالای معارف دانشگاهی تدریس می شود حاوی مباحث دقیق عرفانی منتسب به اسلام است. در این کتاب نویسنده علاوه بر تبیین مباحث عرفانی صوفی، آنان را تأیید نیز نموده است. نامبرده در تأیید و تبیین وحدت وجود می نویسد:

هستی حقیقت واحدی است که در باطن با وحدت کامل خویش از هرگونه تفرقه و کثرتی منزله است و ظاهری دارد که منشأ نمایش کثرت است و این کثرت ها، ظاهری و خیالی هستند نه واقعی و حقیقی که:

جناب حضرت حق را دویی نیست

در آن حضرت من و ما و تویی نیست

من و ما و تو و او هست یک چیز

که در وحدت نباشد هیچ تمیز(1)

حقیقت به منزله آب دریا و پدیده ها و حوادث، همچون امواج و حباب اند که در نگرش سطحی، حباب و امواج، حقایق جداگانه به نظر می رسند؛ اما با یک نظر عمیق، روشن می شود که در آنجا هرچه هست آب است و بس و بقیه جلوه ها

ص: 19

1- شعر از شیخ محمود شبستری در گلشن راز.

و مظاهر آن آب اند و دارای تحقق و ذات جداگانه و مستقلی نیستند و در حقیقت نیستی های هستی نما می باشند.

موج هایی که بحر هستی راست

جمله مر آب را حباب بود

گرچه آب و حباب باشد دو

در حقیقت حباب، آب بود

پس از این روی هستی اشیاء

راست چون هستی سراب بود(1)

این استاد با تجربه و مسلم فلسفه و عرفان که سال های متمادی از عمر خویش را صرف نوشتن و تدریس فلسفه و عرفان نموده بود، عاقبت به دعای خیر امام عصر علیه السلام منتبّه شده و دست از تمام تفکرات خویش در حمایت از فلسفه و عرفان شسته است و تبدیل به یکی از منتقدین فلسفه و عرفان _ آن هم با استدلالات محکم _ گشته است.

وی در کتاب فلسفه عرفان _ که در نقد عرفان و فلسفه منتسب به اسلام است _ در رد و ابطال عقیده وحدت وجود و موجود می نویسد:

چنان که پیداست توحید در نظر علمای دین، یعنی نفی خدایان و معبودهای مختلف و متعدد و قبول یک خدا یعنی لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، و این مطلبی است روشن و آشکار که نیازی به هیچ گونه تفسیر و توضیح و دقت و تأمل فوق العاده ندارد؛ اما توحید عرفان به معنی وحدت وجود و موجود مقوله دیگری است که بر اساس آن تنها یک حقیقت، وجود واقعی دارد

ص: 20

1- عرفان نظری، ص 38 و 39.

و پدیده های دیگر همه مظاهر و تعینات آن حقیقتند و با این حساب باید همه چیز خدا و خدا همه چیز بوده باشد و این هم چیزی است که نه با متون شرعی قابل تطبیق است و نه با مبانی عقاید دینی سازگار. و ما از یکی از آثار مبسوط به رد عرفان و تصوف به نام مصرع التصوف تألیف برهان الدین بقاعی (809 _ 885) نمونه هایی در این باره نقل می کنیم:

«شیخ زین الدین عبدالرحیم بن حسین عراقی، که بقاعی وی را به لقب شیخ شیوخ، امام قدوه و شیخ الاسلام و حافظ عصرش خوانده درباره ابن عربی می گوید: پس، این مخالف خدا و رسول خدا و همه مؤمنان _ یعنی ابن عربی _ آمد و کار صوفیه را تصویب نموده و آنان را جزو خداشناسان دانسته و گفته است:

«در حقیقت عارف کسی است که حق را در همه چیز می بیند، بلکه آن را عین همه چیز می داند فَانَّ الْعَارِفَ مَنْ يَرَى الْحَقَّ فِي كُلِّ شَيْءٍ بَلْ يَرَاهُ عَيْنَ كُلِّ شَيْءٍ». (فصوص الحکم، فصّ هارونیه)

و بی تردید شرک گوینده این سخن از شرک یهود و نصارا بدتر است؛ چه یهود و نصارا بنده ای از بندگان مقرب الهی را پرستش نمودند و ابن عربی پرستش گوساله و بت را عین پرستش خدا می داند، بلکه سخن وی بدانجا می انجامد که خدا را عین سگ و خوک و ... بدانند و عین کثافات او. یکی از فاضلان اهل علم و راستگو برای من نقل کرد که حدود اسکندریه یکی از پیروان این مرام را دیدم که به من اظهار داشت خدای تعالی عین همه چیز است و خری از آنجا می گذشت. از او پرسیدم: این خر هم؟! پاسخ داد که: بلی

و این خر هم! و مدفوع آن هم!! گفتم: این مدفوع؟! گفت: بلی، و این مدفوع هم!!(1)

مدافعان تفکرات صوفیه، آن زمانی که استاد دکتر سید یحیی یثربی در آثار و نوشته هایش از عرفا و عقایدشان تمجید می نمود وی را صاحب ذوق و فهم می دانستند، لیکن اکنون که با آگاهی در رد صوفیه سخن می گوید به وی می گویند: آقای یثربی چیزی از عرفان نمی داند!!

آری؛ این است منطق این آقایان که مدام با چماق نفهمی بر سر منتقدان می کوبند.

باز مطلب جالب تری بشنوید:

دانشمند و متفکر ارجمند عصر ما مرحوم علامه محمدتقی جعفری کتابی به نام مبدأ اعلی دارد. وی در این کتاب ارزشمند با دلایل علمی مستحکم عقاید صوفیه را مورد ابطال قرار داده است. متأسفانه این کتاب ارزشمند در زمان حیات مؤلف به صورت محدود به چاپ رسید و بعد از وفات وی، مغرضان آن کتاب را از کتابخانه ها جمع آوری نمودند و دیگر نیز به چاپ نرساندند!! وی در آن کتاب ارزشمند در ردّ وحدت وجود و موجود می فرماید:

مکتب وحدت وجود و موجود، با روش انبیاء و سفرای حقیقی مبدأ اعلی تقریباً دو جاده مخالف بوده و به همدیگر مربوط نیستند، زیرا انبیاء همگی و دائماً بر خدای واحد، ماوراء سنخ این موجودات مادی و صوری تبلیغ و دعوت

ص: 22

کردند و معبود را غیر از عابد تشخیص و خالق را غیر از مخلوق بیان کرده اند. (1)

اما زمانی که سخن این متفکر ارجمند را در رد صوفیه و وحدت وجود _ برای طرفداران عقاید صوفیه می خوانیم با کمال تعجب این دانشمند بزرگ را نیز متهم به نفهمی می کنند و می گویند:

«مرحوم علامه جعفری هر چند دانشمند ارجمندی بوده، ولیکن او در علوم معرفتی دستی نداشته و سخنان عرفا را نفهمیده!!»

اما غافل از اینکه این دانشمند بزرگ علوم اسلامی از قبل آنان را رسوا نموده و فرموده که آقایان وحدت وجودی و طرفدارانشان اگر علامه دهري را ببینند که وي وحدت وجود را قبول نداشته باشد در نظرشان آن شخص بیسوادی است که حتی دست چپ و راست خودش را نمی شناسد؛ ولیکن اگر آن شخص وحدت وجودی باشد در دیدگاه این آقایان علامه دهر است!!

اکنون متن سخن مرحوم علامه جعفری را بشنوید:

اگر اصل را با وجود و موجود را واحد شخصی عقیده کردی [یعنی به وحدت وجود و موجود اعتراف کنی] اعلم دورانی، اگرچه الف را از باء تشخیص ندهی و بالعکس اگر راجع به وحدت وجود و موجود اظهار نظر کنی، [آن را زیر سؤال ببری] جاهل ترین مردمی اگرچه اعلم دوران باشی! (2)

ص: 23

1- مبدأ اعلي، ص 74.

2- مبدأ اعلي، ص 108 و 111.

باز هم بشنوید:

استاد ارجمند، جناب آقای مصباح یزدی که در علم کلام و فلسفه متبحر و صاحب نظر است در کتاب دروس فلسفه در رد وحدت وجود و موجود می گوید:

قولی که به صوفیه نسبت داده اند و ظواهر کلماتشان بر این مطلب دلالت می کند این است که وجود واحد شخصی است و حقیقت وجود، همان ذات مقدس حق تعالی است. موجود به معنای حقیقی هم اوست و غیر از او هیچ موجودی حقیقتاً موجود نیست و وجودی که به اشیاء دیگر نسبت داده می شود مجازی است: «لیس فی الدار غیره دیار» پس وجود منحصر به واجب تعالی است [یعنی هر چه که هست خداست].

سپس این استاد ارجمند در نقد این سخن عرفا می نویسد:

بدون شک چنین نظری به حسب آنچه از ظاهر عبارات به دست می آید قابل قبول عقل نیست. ما همه درک می کنیم که موجودیم، همه درک می کنیم که وجود هر فرد غیر از وجود دیگری است و اینکه وجود انسان، غیر از وجود سایر موجودات است و وجود همه مخلوقات غیر از وجود خداست. بنابراین قائل شدن به اینکه هیچ چیز غیر از خدا موجود نیست به سفسطه شبیه تر است تا به یک کلام فیلسوفانه؛ البته خود آنها هم می گویند این مطلب را عقل

ص: 24

درک نمی‌کند، چیزی است که باید با شهود یافت و فوق عقل است.

خوب! اگر کسی ادعا کند ما چیزی را می‌پذیریم که عقل نمی‌پذیرد، با او در سطح فلسفه نمی‌توان بحث کرد، چون در فلسفه فقط بحث از چیزهایی است که عقل درک می‌کند. حال آیا می‌شود چیزی را عقل نفی کند و چیز دیگری آن را اثبات کند؟! چنین چیزی قابل قبول نیست و ما نمی‌توانیم بپذیریم که حقیقتی را عقل نفی کند و از راه دیگری اثبات شود و الاً باید باب تعقل را بست و گفت: عقل حق درک حقایق را ندارد. این چیزی خلاف وجدان و بدهت عقل است، پس این قول [وحدت وجود و موجود] چنانچه از ظاهرش به دست می‌آید قابل قبول نیست. (1)

خوانندگان محترم ملاحظه فرمودند که جناب استاد مصباح یزدی عقیده وحدت وجود و موجود را مغلطه‌ای بیش نمی‌داند.

بنده اتفاقاً روزی با چند نفر از آقایان مدافع عرفای صوفی، در نقد وحدت وجود مناظره می‌کردم. آنان مدام از چماق نفهمیده‌ای! نفهمیده‌ای! استفاده می‌کردند. گفتم: استاد مصباح یزدی که اندیشمندی مطرح است نیز این عقیده را ابطال کرده است. آنگاه متن سخن استاد مصباح را قرائت نمودم، اما با کمال تعجب دیدم که آن آقایان گفتند:

«آقای مصباح یزدی فقط متکلمی است که از علوم عرفانی چیزی نمی‌داند و او سخنان عرفا را نفهمیده است!!»

در پیش خود گفتم: «چقدر بد است انسان همه را نفهم بداند و خود را اهل فهم و شعور!»

ص: 25

آنگاه به یاد سخن صاحب مُمِدُّ الِهِمَمِ افتادم که مخالفان اندیشه های خود را دشمن نامیده و گفته است:

الهي! شكرت که دوستانم عاقل اند و دشمنانم احمق!⁽¹⁾

و در ادامه می گوید:

_ الهي! شكرت که نفخه و نفسي از دم عيسوي را به حسن داده اي که مرده زنده مي کند.

_ الهي! شكرت که حول حاملين عرشم.

_ الهي! شكرت که شاخه اي از شجره طوباييم.

_ الهي! شكرت که حسن تا کنون شاکر و حامد بود و اکنون شکر و حمد شد.

_ الهي! شكرت که فهم بسيار چیزها را به حسن عطا فرموده اي و دهنش را بسته اي.

وليکن آنچه در عرفان خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام مشاهده مي شود فقر ذاتي انسان است؟

حال از مولاي متقيان امير مؤمنان علي عَلَيْهِ السَّلَام اين مناجات فوق العاده زيبا و عرفاني را ملاحظه بفرماييد:

مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْمَوْلَى وَ أَنَا الْعَبْدُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْعَبْدَ إِلَّا الْمَوْلَى؟

مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْمَالِكُ وَ أَنَا الْمَمْلُوكُ، وَ هَلْ يَرْحَمُ الْمَمْلُوكَ إِلَّا الْمَالِكُ؟

ص: 26

1- الهي نامه، ص 72، چاپ اول.

مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْعَزِيزُ وَأَنَا الدَّلِيلُ، وَهَلْ يَرْحَمُ الدَّلِيلَ إِلَّا الْعَزِيزُ؟

مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْخَالِقُ وَأَنَا الْمَخْلُوقُ، وَهَلْ يَرْحَمُ الْمَخْلُوقَ إِلَّا الْخَالِقُ؟

مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْعَظِيمُ وَأَنَا الْحَقِيرُ، وَهَلْ يَرْحَمُ الْحَقِيرَ إِلَّا الْعَظِيمُ؟

مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْقَوِيُّ وَأَنَا الضَّعِيفُ، وَهَلْ يَرْحَمُ الضَّعِيفَ إِلَّا الْقَوِيُّ؟

مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الْغَنِيُّ وَأَنَا الْفَقِيرُ، وَهَلْ يَرْحَمُ الْفَقِيرَ إِلَّا الْغَنِيُّ؟

ای آقای من! ای آقای من! تو مولایی و من بنده توام و آیا در حق بنده چه کسی جز مولایش ترحم خواهد کرد؟

ای آقای من، ای آقای من! تویی مالک وجود من و من مملوک توام و آیا در حق مملوک جز مالکش که ترحم خواهد کرد؟

ای آقای من، ای آقای من! تویی با عزت و اقتدار و من بنده ذلیل توام و آیا در حق شخص ذلیل جز ذات با عزت و اقتدار که ترحم خواهد کرد؟

ای آقای من، ای آقای من! تویی آفریننده و من مخلوق توام و آیا در حق مخلوق جز آفریننده او چه کسی ترحم خواهد کرد؟

ای آقای من، ای آقای من! تویی خدای بزرگ و من بنده حقیر ناچیز و آیا چه کسی در حق بنده ناچیز جز خدای بزرگ ترحم خواهد کرد؟

اي آقاي من، اي آقاي من! تويي قوي و توانا و من ضعيف و ناتوانم و آيا در حق ضعيفي ناتوان جز شخصي قوي توانا که ترحم خواهد کرد؟

اي آقاي من، اي آقاي من! تويي بي نياز و غني و من نيازمند و فقيرم و آيا در حق فقيري محتاج جز غني بي نياز که ترحم خواهد کرد؟

آري، بين تفاوت ره از کجاست تا به کجا!!

ص: 28

فصل دوم: بیان برخی از سخنان ابن عربی و تابعان وی در وحدت وجود

پذیرفتن این عقیده که تمام موجودات و تمام اشیاء چیزی جز ظهور و جلوه گر شدن ذات خداوند در عالم نیست و اشیاء عین ذات خداوند هستند، مفاسد گوناگونی را به دنبال دارد که در این فصل و فصل های بعدی اشاره ای به آن می کنیم.

به هر حال صوفیه و طرفدارانشان به مخالفان می گویند: «شما نمی فهمید و قشری هستید» در صورتی که عقیده وحدت وجود مخالف با عقل و وحی و وجدان و اخلاق است.

اکنون خوانندگان محترم برخی از سخنان ابن عربی _ که بزرگ وحدت وجودی هاست _ و تابعان وی را بشنوید و قضاوت کنید:

_ و ليس وجود الا وجود الحق، بصور أحوال ماهي عليه الممكنات في أنفسها و أعيانها. (1)

ص: 29

1- فُصُوصُ الْحِكْمِ، فَصُّ يَعْقُوبِي، ص 96.

در عالم جز وجود حق متعال وجودی نیست، و هم اوست که به صورت ها و احوال گوناگون [که به آنها] ممکنات و مخلوقات [گفته می شود] متعین شده و ظهور یافته است.

می گوییم:

1 _ اگر در عالم جز وجود خدا _ که همانند خمیربازی کودکان به اشکال گوناگون درآمده است _ وجود دیگری نیست، پس چرا خداوند برای هدایت انسان ها پیامبران را فرستاد؟!

2 _ از آنجا که طبق عقاید شما صوفیه اشیا مراتب وجودی خداوندند. آیا خداوند به سوی ذات خودش انبیاء را ارسال نمود؟!

3 _ اگر اشیا که مراتب ذات خدا هستند سزاوار هدایتند، آیا با این عقیده می توان گفت که ذات خداوند کامل و بی نقص است؟!

4 _ پس تعالیم پیامبران و امامان معصوم علیهم السلام چه می شود که مدام می فرمودند:

خداوند متعال خالق اشیا و غیر اشیا است!!

ابن عربی می گوید:

وَبِالْأَخْبَارِ الصَّحِيحِ أَنَّهُ عَيْنُ الْأَشْيَاءِ وَالْأَشْيَاءُ مَحْدُودَةٌ وَأَنَّ اخْتَلَفَتْ حُدُودَهَا. فَهُوَ مُحَدَّدٌ بِحَدِّ كُلِّ مَحْدُودٍ فَمَا يَحَدُّ شَيْءٍ إِلَّا وَهُوَ حَدٌّ لِلْحَقِّ فَهُوَ السَّارِي فِي مَسَمِيِّ الْمَخْلُوقَاتِ وَالْمُبْدِعَاتِ وَلَوْ لَمْ يَكُنْ الْأَمْرُ كَذَلِكَ مَا صَحَّ الْوُجُودُ فَهُوَ عَيْنُ الْوُجُودِ فَهُوَ عَلِيٌّ كُلُّ شَيْءٍ حَفِظَ. (1)

ص: 30

1- فُصُوصُ الْحِكْمِ، فَصُّ هُودِي، ص 111.

اکنون ترجمه و توضیح آن را از استاد حسن زاده آملی بشنوید:

خداوند عین اشیاء است و اشیاء محدود است با حدود مختلف، پس او با حد هر محدودی، محدود یعنی که متعین است. چرا که او عین هر محدودی است. بنابراین در هر محدودی حد متعین حق است و او به صورت آن محدود متجلی. پس او در صور و حقایق جمیع موجودات ساری و ظاهر است، و اگر حق در موجودات سریان و ظهور نمی یافت هرگز موجودی وجود نمی یافت که وجود هر موجودی از ناحیه اوست. بنابراین تنها حق تعالی است که عین وجود محض است و به ذات خود محیط بر اشیاء و حافظ آنهاست. (1)

می گوئیم:

1_ این چه خدایی است که ذات او سرریز کرده و سریان یافته و در عالم پخش شده و موجودات را پدید آورده؟!

2_ این چه خدایی است که با حدود اشیاء محدود می شود؟!

3_ این چه خدایی است که به همه اشکال حتی بت و حیوانات نیز در می آید؟!

4_ با این تفکرات صوفیانه، چگونه می توان ذات خداوند را از ترکیب و تحول مبرا دانست؟!

5_ این چه تفکر باطلی است که اگر ذات خداوند سرریز نکند و جاری نشود موجودات ایجاد نمی شوند؟!

ص: 31

1- مُمِدُّ الْهَمِّمِ در شرح فُصُوصُ الْحِكْمِ، ص 274.

در حالی که در تعالیم وحی و معصومان عَلَیْهِمُ السَّلَام آمده که خلق خدا «من العدم» است، یعنی اشیاء معدوم بودند و خداوند آنها را ایجاد نمود:

یا من خلق الاشیاء من العدم. (1)

و در صدها سخن امامان معصوم عَلَیْهِمُ السَّلَام این حدیث و یا مضمون این حدیث آمده است:

خَلَقَ الْأَشْيَاءَ لَا مِنْ شَيْءٍ

یعنی خداوند اشیاء را ایجاد نمود بدون ماده و نقشه و این در حالی است که ابن عربی و طرفدارانش و سایر صوفیه می گویند:

خداوند از ذات خود اشیاء را ایجاد نمود!!

و این سخن با روح تمام ادیان الهی در تغایر است.

هرگاه از صوفیه و طرفدارانشان این پرسش های اساسی را می کنیم پاسخ می دهند: «شما سخنان عرفا را نفهمیده اید!!»

فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْوُجُودَ وَ الْمَوْجُودَ وَ هُوَ الْمَعْبُودَ فِي كُلِّ مَعْبُودٍ وَ فِي كُلِّ شَيْءٍ وَ هُوَ وَجُودُ كُلِّ شَيْءٍ. (2)

همان خداوند است که وجود و موجود است و اوست که در هر معبودی و در هر چیزی پرستیده شده است.

می گوئیم:

1_ اگر فقط خداوند در عالم موجود است، آیا آنگاه که در قیامت خداوند مجرمان را در جهنم می کند ذات خودش را می سوزاند!!

ص: 32

1- فرازی از دعای جوشن کبیر.

2- الفتوحات المکیه، ج 1، ص 475.

2_ آیا جهنم هم ذات خداست؟!

3_ آیا این عقیده چیزی جز انکار قیامت است؟!

4_ اگر معبودی جز خدا در عالم نیست و امثال بت و ستاره و شیطان _ طبق این سخن _ سزاوار پرستش اند، پس چرا خداوند در قرآن از پرستش شیطان و ستاره و بت نهی فرموده است؟!

5_ طبق دیدگاه شما صوفیه که تمام اشیاء ظهور ذات خدا در قوالب گوناگون است آنگاه که انسان و یا موجودات دیگر خدا را پرستش می کنند، آیا خدا خودش را می پرستد؟!

خوانندگان محترم ملاحظه فرمودید که این تفکرات باطل، تمام تعالیم انبیای عظام را ویران می کند.

با این حال حرف بسیاری از آقایان این است که شما نمی فهمید و قشری هستید!!

در فُتُوحَاتِ مَكِّيَّه مي گوید:

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ // تَدُلُّ عَلَيَّ أَنَّهُ عَيْنُهُ

و در فصّ هودی فُصُوصُ الْحِكْمِ مي گوید:

وَمَا خَلَقَ تَرَاهِ الْعَيْنِ // إِلَّا عَيْنَهُ حَقًّا

و چشم نمی بیند خلقي را مگر اینکه عین او حق است.

طبق این سخن تمام اشیاء عین ذات خدا هستند.

اکنون به دو سخن نورانی از امام عارفان حقیقی _ که تفکرات ابن عربی و طرفدارانش را ابطال می کند _ توجه فرمایید:

وَمَعْرِفَتُهُ تَوْحِيدُهُ وَ تَوْحِيدُهُ تَمْيِيزُهُ مِنْ خَلْقِهِ وَ حُكْمُهُ

ص: 33

التَّمْيِيزِ بَيْنُونَهُ صِفَةً لَا بَيْنُونَهُ عُزْلَةً إِنَّهُ رَبُّ خَالِقٍ غَيْرِ مَرْبُوبٍ مَخْلُوقٍ كُلِّ مَا تُصَوِّرُ فَهُوَ بِخِلَافِهِ (1)

شناخت او توحید است و توحید او، جدا کردن اوست از مخلوقاتش [یعنی مابین دانستن او از مخلوقاتش] و حکم کردن در مورد جدا بودن او در مابینت صفات است [یعنی ذات خداوند غیر اشیاء است] نه کناره گیری از خلقش [یعنی هرچند که خداوند مابین و غیر اشیاء است اما سیطره تام بر آنها دارد] او پروردگار آفریننده است. پرورش یافته و مخلوق نیست. آنچه درباره او تصور شود، او غیر آن است.

الذی بان من الخلق فلا شیء کمثله. (2)

خداوند کسی است که از آفریدگانش جداست و مابین با آنهاست و هیچ چیز مانند او نیست.

باز یکی دیگر از مولانا امیرالمؤمنین علیه السلام بشنوید:

... يَا مَنْ دَلَّ عَلَى ذَاتِهِ بِذَاتِهِ وَ تَنَزَّهَ عَنْ مُجَانَسَةِ مَخْلُوقَاتِهِ (3)

ای کسی که ذاتش به ذاتش دلالت می کند و از همجنس و هم سنخ بودن با مخلوقاتش منزّه است.

و صدها روایت دیگر.

ص: 34

1- بحار الانوار، ج 4، ص 253، ح 7.

2- توحید صدوق، ص 32.

3- بحار الانوار، ج 84، ص 339، ح 19.

اکنون بنگرید که چه میزان تفاوت است بین سخنان عرفای صوفیه و سخنان مولانا امیرالمؤمنین عَلَیْهِ السَّلَام.

در دیدگاه صوفیه، اشیاء چیزی جز ظهور ذات خداوند در مراتب نیست، اما مولای عارفان حقیقی خدا را غیر اشیاء معرفی می کند.

عرفای صوفیه، خداوند را عین اشیاء می دانند، اما در کلام مولانا اسدالله الغالب عَلَیْهِ السَّلَام خداوند مباین با اشیاء است.

اما باز هم آقایان می گویند شما نمی فهمید!!

از امام باقر عَلَیْهِ السَّلَام نیز موردی را بشنویم:

إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ مِنْ خَلْقِهِ وَ خَلَقَهُ خَلْقٌ مِنْهُ. (1)

ذات خداوند از ذات خلق تهی و خالی است و ذات خلق هم از ذات خداوند تهی و خالی است.

از امام رضا عَلَیْهِ السَّلَام نیز حدیثی را بشنویم:

فَكُلُّ مَا فِي الْخَلْقِ لَا يُوجَدُ فِي خَالِقِهِ وَ كُلُّ مَا يُمَكِّنُ فِيهِ يَمْتَنِعُ مِنْ صَانِعِهِ. (2)

پس هرچه که در مخلوقات است آن در خدا پیدا نمی شود و آنچه که در مخلوقات است ممتنع و محال است که در خدا باشد.

و صدها حدیث دیگر با این مضمون در کلام نورانی و گهربار

ص: 35

1- اصول کافی، ج 1، ص 82.

2- بحار الانوار، ج 4، ص 230، ح 3.

معصومان عَلَيْهِمُ السَّلَام یافت می شود که اساس تفکرات عرفای صوفیه را ویران می سازد.

ابن عربی در کتاب فُصُوصُ الحِکْم در فَصِّ عیسویه می گوید:

نصارا با گفتن «إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ» از این جهت کافر نشدند که خدا را با عیسی متحد شمردند، بلکه کفر آنها برای این بود که قائل به الوهیت عیسی عَلَيْهِ السَّلَام به تنهایی بودند، و این خطا بود؛ زیرا خداوند هم عیسی است و هم هر چیز دیگری که ما در این عالم می بینیم.

استاد حسن زاده آملی در شرح سخنان ابن عربی با تأیید سخنان وی می گوید:

اینکه آنان گفتند: خداوند مسیح بن مریم است از جهت تعین هویت حق به صورت عیسی راست گفته اند!! و همچنین اینکه عیسی بن مریم است راست گفته اند؛ ولیکن حصر حق تعالی در صورت عیسی نادرست و باطل است، زیرا همه عالم چه غیب و چه شهود صورت حق است نه عیسی فقط!!(1)

می گوئیم:

1 _ این آقایان با تفسیر به رأی خود _ که براساس وحدت وجود و موجود است _ کاملاً معانی قرآن را عوض می کنند. آیا خداوند می گوید مسیحیان که گفتند عیسی خداست، راست گفته اند؟!

2 _ آیا قرآن می گوید که کفر مسیحیان به این علت بود که گفتند: عیسی

ص: 36

1- مُمِدُّ الهِمَم در شرح فُصُوصُ الحِکْم، ص 357.

فقط خداست! و اگر می گفتند هم عیسی خداست و هم همه عالم، موحد می شدند؟!!

باز هم زمانی که این سخنان بی اساس توسط مخالفان صوفیه مورد ابطال قرار می گیرد طرفدارانشان می گویند:

«شما عمق معانی سخنان عرفا را نفهمیده اید!!»

– در شرح و توضیح وحدت وجود ابن عربی، قیصری – مشهورترین شارح وی – می گوید:

هو المسمی بالمُحَدَّثَاتِ بحسب تنزلاته فی منازل الأکوان. (1)

اوست [یعنی خداست] که به نام حوادث و پیشامدها نامیده می شود به جهت ترتیب نزول و پایین آمدنش از مقام خدایی و قرار گرفتنش در جایگاه موجودات و مخلوقات.

می گوئیم:

آن خدایی که تنزل کند و به صورت مخلوقات درآید چه خدایی است؟ مگر خدا و برای ترکیب و تحول و زمان و مکان نیست؟

باید گفت:

که تَه این سخنان به اصطلاح عرفانی، سخنان زنادقه است. همان گونه که مرحوم علامه جعفری نیز چنین مضمونی را در کتاب مبدأ اعلی بیان می کند.

ص: 37

1- شرح فُصُوصُ الحِکْمِ قیصری، ص 159.

– این شارح کلام ابن عربی، در جای دیگری می گوید:

إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ، جَمَادًا كَانُ أَوْ حَيَوَانًا، حَيَاةً وَعِلْمًا وَنَطْقًا وَإِرَادَةً، وَغَيْرَهَا مِمَّا يَلْزِمُ الذَّاتَ الْإِلَهِيَّةَ، لِأَنَّهَا هِيَ الظَّاهِرَةُ بِصُورِ الْحَمَارِ وَ
الْحَيَوَانِ. (1)

برای هر چیزی چه جماد، چه حیوان، حیات، علم و نطق و اراده و صفاتی مانند آن باشد که آن صفات از خصائص ذات الهی است، پس این خود خداوند است که به صورت حیوان و الاغ ظاهر شده است.

می گوئیم:

1 – پناه می بریم به ذات اقدس الهی، از این گونه جسارت ها به خداوند متعال.

2 – این گروه از خدا بی خبر که همه را متهم به نفهمی می کنند به راحتی می گویند که حمار نیز خداست که این گونه ظاهر شده است!!

3 – اگر کسی به آنان این فحش را بدهد چه بسا اگر بتوانند سرش را از تن وی جدا می کنند، اما به راحتی می گویند: «حمار نیز ظهور ذات خداست!!» (نستجیر بالله)

ملاً صدرا که فلسفه اش را با اصالت وجود آغاز و سپس به وحدت مشکک وجود می رسد نهایتاً مقهور سخنان ابن عربی می شود و در تأیید وحدت وجود و موجود می گوید:

كذالك هداني ربِّي بالبرهان النَّبِيِّ العرشي الي صراط

ص: 38

1- شرح فُصُوصُ الحِجَمِ قِيسَرِي، ص 252.

مستقیم من کون الموجود و الوجود منحصرًا في حقيقة واحدة... و ليس في دار الوجود غيره ديّار، و کَلَّمَا يترآي في عالم الوجود أنه غير الواجب المعبود انما هو من ظهور ذاته و تجليات صفاته الّتي هي في الحقيقة عين ذاته... فكلّ ما تدركه فهو وجود الحق في أعيان الممكنات. (1)

این چنین مرا پروردگارم با برهان آسمانی به سویی صراط مستقیم هدایت فرمود که وجود و موجود و آنچه که هست منحصر در یک حقیقت واحد [یعنی خدا] است و در دار حقیقت، موجودی جز خدا نیست و دیگران نیز فقط عبارت از تجلی و ظهور ذات خداوند و صفات او هستند که در حقیقت، آنها عین ذات او هستند، پس هرچه را درک می کنی آن وجود خداوندی است به صورت پدیده ها و ممکنات.

می گوئیم:

1 _ طبق این سخن که جز خدا هیچ موجودی در عالم وجود ندارد و همه چیزهایی که می بینیم چیزی جز ظهور ذات خدا نیست، دیگر درست نیست که ما به خداوند نسبت خالقیت بدهیم و این تعابیر تماما بی معنا و بی محتوا خواهد بود، زیرا وقتی خود اوست که هر دم به شکلی جلوه و ظهور دارد دیگر معنای خالق، جاعل، مبدع و باری _ که در سراسر قرآن درباره خداوند آمده است _ بی معنا خواهد بود.

ص: 39

2_ همچنین نتیجه چنین دیدگاهی _ که جز خداوند در عالم موجود دیگری نیست _ می شود:

1. نفي عقاب و ثواب

2. لغو بودن شرایع آسمانی

3. زیر سؤال رفتن اصل تکلیف

4. لغو و بازیچه بودن جهان آفرینش

چرا که سائل و مسئول یکی است، ثواب کننده و جواب دهنده یکی است و عذاب کننده و عذاب شونده هم یکی است. پس خداوند که «عین مخلوقات» است العیاذ باللّٰه، تمام کارهای بد را خودش کرده و به کسی نمی شود تعرض کرد، یعنی فاعل کارهای شر کسی نیست غیر از خودش، لذا ثواب و عقاب هم بی معناست!

3_ طبق این دیدگاه نبوت انبیاء هم باطل است. باید خدایی و مخلوقی باشد که بگوییم پیامبر از جانب او آمد، حال آنکه طبق این دیدگاه من و مایی در کار نیست و «پیامبری» صدق نمی کند، مؤمن و کافری هم صدق نمی کند، چون همه او هستند!

همان گونه که ابن عربی نتوانست بپذیرد که فرعون کافر مستکبر موجودی باطل بود. او در کتاب فُصُوصُ الحِکْمِ در فَصِّ موسویّه ادعای فرعون که می گفت «أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» را ادعای درست می انگارد و می گوید:

فصحّ قوله «أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» و ان كان عين الحق فالصورة لفرعون.

پس آنگاه که فرعون ندای انا ربکم الاعلی را سر داد درست گفت، زیرا فرعون هویت و اصلش خود خدا بود و در ظاهر به صورت فرعون بود.

ابن عربی فرعون را اهل نجات می داند و در همان کتاب می گوید:

فقبضه طاهرا مطهرا لیس فیہ شیء من الخبث لأنه قبضه عند ایمانه. (1)

خداوند جان او (فرعون) را گرفت در حالی که چیزی از پلیدی در او نبود، چرا که به هنگام ایمان وی جانش را گرفت.

بر هیچ مسلمانی این مسأله پوشیده نیست که خداوند در قرآن فرعون را تبهکار و فاسدی معرفی می کند که تا دم مرگ نیز متنبه نگشت و او را با حالت کفر میراند و درون جهنم سرنگون ساخت و نصوص متعددی در قرآن کریم گویای این معناست.

اما با کمال تعجب آقای حسن زاده آملی حرف خداوند را در هلاکت فرعون نمی پذیرد، اما سخن ابن عربی را تأیید می کند. (2)

اکنون اگر کسی بخواهد از سخن خداوند متعال در هلاکت فرعون دفاع کند بسیاری از طرفداران صوفیه می گویند:

شما نمی فهمید!!

ص: 41

1- فُصُوصُ الْحِكْمِ، فَصَّ مَوْسُوِيَه.

2- مُمِدُّ الْهَمِّمِ دَرِ شَرْحِ فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 586.

در کتاب علی بن موسی الرضا و الفلسفة الالهية آمده است:

ان غير المتناهي قد ملأ الوجود كله... فأين المجال لفرض غيره. (1)

نامتناهی [یعنی ذات خداوند که نامحدود است] تمام وجود عالم را پر کرده است، پس چگونه جایی برای غیر او باقی خواهد ماند؟

می‌گوییم:

1_ پس دیگران کیستند؟!

2_ پس موجودات چه می‌شوند؟!

3_ پس هویت شیطان و طرفدارانش چیست؟ آیا همه آنان ذات خدا هستند؟!

4_ تو را به خدا اینقدر به مخالفان تفکراتان نگویند: «نفهم و قشری» و کمی روی عقاید و سخنان خود بیاندیشید!!

این استاد ارجمند در جای دیگر می‌گوید:

كلّ ما عداه فهو فيضه، فلا يكون أمرا مبائنا عنه. (2)

هر چه غیر خداست در حقیقت فیض [رشحات ذات] اوست، پس مابین و جدا از خدا نمی‌باشد.

می‌گوییم:

1_ اگر تمام اشیاء رشحات ذات و فیض خداست که هیچ‌گونه غیریت

ص: 42

1- علی بن موسی الرضا و الفلسفة الالهية، جناب استاد جوادی آملی، ص 36.

2- علی بن موسی الرضا و الفلسفة الالهية، جناب استاد جوادی آملی، ص 39.

و مابینت با خدا ندارند پس عقل چه می شود؟! قرآن چه می شود؟! امیرالمؤمنین علیه السلام چه می شود؟! وجدان چه می شود؟!

زیرا عقل و قرآن و سخنان خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام و وجدان بیدار، همگی اعتراف می کنند که خداوند مابین و غیر مخلوقات خویش است.

2 _ طبق این سخن استاد که تمام موجودات فیض خداوندند که هیچ گونه مابینتی با او ندارند، پس باید گفت که نَعُوذُ بِاللَّهِ مَوْلَانَا أَسَدُ اللَّهِ الْغَالِبِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ امیرمؤمنان با فرزند هند جگرخوار یعنی معاویه ملعون (پناه بر خدا) یکی است! خیر، امیرمؤمنان علیه السلام نور خداست و معاویه ملعون شاگرد مکتب شیطان!

طبق این دیدگاه خوب و بد وتر و خشک همه با هم یکی می شوند!!

البته این استاد ارجمند هرگز نمی گوید: «امیرمؤمنان علیه السلام و معاویه ملعون یکی است»، اما حاصل اینگونه سخنان همین می شود.

شیخ محمود شبستری می گوید:

هر آن کس را که اندر دل شکی نیست

یقین داند که هستی جز یکی نیست

و نیز می گوید:

جناب حضرت حق را دویی نیست

در آن حضرت من و ما و تویی نیست

من و ما و تو و او هست یک چیز

که در وحدت نباشد هیچ، تمیز(1)

ص: 43

مولوي در ديوان شمس تبريزي مي گويد:

غير خدا در دو جهان هيچ نيست

هيچ مجو غير كه آن هيچ نيست

و نيز مي گويد:

آنها كه طلبكار خداييد، خداييد

بيرون ز شما نيست، شماييد شماييد

در خانه نشينيد مگرديد به هر سوي

زيرا كه شما خانه و هم خانه خداييد

آن كس كه نزييد و نزياد ز شما كس

پاكيده و قيوميد ز تغيير، خداييد(1)

مولوي همان كسي است كه در مثنوي از قاتل امير مؤمنان عَلَيْهِ السَّلَام _ ابن ملجم ملعون _ ستايش مي كند و دست آن پليد را دست خدا مي داند و در همان كتاب عزاداري برسيد و سالار شهيدان را كار بي خردان و احمقان بيان مي كند و در جسارتي بزرگ به محضر مبارك مولانا سيدالشهداء عَلَيْهِ السَّلَام، قيام وي را كور كورانه معرفي مي نمايد، كه سخن وي را در فصل ديگر همين مجموعه خواهيم آورد.

عطار در كتاب جوهر ذات مي گويد:

منم الله در عين كمالم

منم الله در عين وصالم

منم الله خود در خود بديدم

به خود گفتم كلام و خود شنيدم

ص: 44

جامي در ديوان اشعارش مي گويد:

شهود يار در اغيار مشرب جامي است

كدام غير كه لا شَيءَ فِي الْوُجُودِ سِوَاهُ(1)

استاد حسن زاده مي گويد:

الهي تا به حال مي گفتم: «لا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلا نَوْمٌ» الان مي بينم مرا هم: «لا تَأْخُذِي سِنَّةٌ وَلا نَوْمٌ». (2)

كلمه شريف «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» اساس توحيد اسلامي است. استاد حسن زاده آملی مي گويد كه من شرم دارم از گفتن لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، زيرا اين كلمه اثبات غير است در حالي كه غيري در عالم وجود ندارد!! ديگران بگويند لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، حسن مي گويد: الله، الله!!!

متن كلام وي اينگونه است:

الهي! از گفتن نفي و اثبات شرم دارم كه اثباتيم؛ «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» را ديگران بگويند و الله را حسن! (3)

مي گوييم:

سخن استاد حسن زاده آملی در حالي است كه رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمودند:

نه من و نه گويندگان قبل از من، چيزي مانند كلمه لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ نگفته اند. (4)

ص: 45

1- ديوان جامي، غزل شماره 1340.

2- الهي نامه، چاپ اول.

3- الهي نامه، چاپ اول.

4- توحيد صدوق، باب ثواب موحدین، ح 1.

و حضرت امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام از آباء و اجداد طاهرینش تا حضرت امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام و آن حضرت از رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ و آن حضرت از خدای عزوجل که فرمود:

كَلِمَةٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي (1)

آیا مهمترین و اساسی ترین شعار توحید لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ نیست؟ آیا پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ نفرمود: «قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَفْلِحُوا!»؟

نمی دانم برخی هنگام اذان و اقامه با چه حالی این ذکر شریف را می گویند؟! شاید هنگام گفتن _ که به عنوان یک مسلمان باید در نماز بگویند _ شرمگین می شوند!!

آقای صمدی آملی _ که در سطح کشور جلسات عرفانی برپا می کند _ در تأیید عقیده باطل وحدت وجود و موجود می گوید:

وجود حق متعال متن وجود جمادات و نباتات و حیوانات و انسان ها است یعنی ما دو وجود نداریم، بلکه هرچه هست یک وجود است که در قوالب و اندازه های گوناگون ظهور کرده است، نه اینکه وجود زمین غیر از وجود آسمان و وجود آسمان غیر از وجود حق متعال بوده است. (2)

ص: 46

1- عیون اخبار الرضا عَلَيْهِ السَّلَام، ج 2، ص 135.

2- شرح نهاية الحكمة، ج 1، ص 124.

مراد ما از وحدت وجود، عینیت وجود زمین و وجود آسمان با وجود حق متعال است. (1)

برخی که وجود خدا و آسمان و زمین و سایر موجودات را یکی می داند، بارها در سخنان خویش به منتقدان عرفان صوفیانه اهانت نموده و حتی مراجع عظام را که وحدت وجود را رد نموده اند اشخاص قشری معرفی کرده است. (2)

حدود دو سه سال قبل، یکی از مدافعان عرفان صوفیانه در جلسه ای به مریدانش گفته بود که:

در روز قیامت، یزید و شمر و عمر بن سعد [لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ إِلَى قِيَامِ يَوْمِ الدِّينِ] قبل از مؤمنان وارد بهشت می شوند!! زیرا آنان سبب به کمال رسیدن امام حسین عَلِيهِ السَّلَام شده اند. و در ادامه می افزاید: شمر و یزید و عمر بن سعد بر همه ما حق دارند، زیرا آنان با شهادت امام حسین عَلِيهِ السَّلَام سبب شده اند که برای آن حضرت عَلِيهِ السَّلَام گریه کنیم و پاداش بگیریم!!

او تبری جستن از این ملعونین را ابتدایی بیان کرده است!!

آری، این است نتیجه فراگیری علوم از راه غیر اهل بیت علیهم السلام. (3)

در حقیقت این چنین سخنانی جز به مسخره گرفتن وعده های الهی در عقاب کافران و معاندان چیز دیگری نیست، که در حقیقت انکار قرآن است، زیرا خداوند در صدها آیه از آیات قرآن کریم وعده عذاب دائم به کافران و معاندان داده است.

جالب اینجاست آنگاه که صدای مراجع عظام و دلسوزان مکتب

ص: 47

1- شرح نهایة الحکمة، ج 1، ص 115.

2- [رک:] به مجله نورُ الصّادِقِ عَلِيهِ السَّلَام، شماره 21 و 22، صفحه 178.

3- مراجعه شود به فصلنامه نورُ الصّادِقِ عَلِيهِ السَّلَام شماره 21 و 22، صفحه 176 و 177.

خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام بر سر وي بلند شد، او بيانيه اي را صادر نمود و سخنان خویش را توجیه کرد و به گونه اي سخن گفت که ديگران حرف مرا نفهمیده اند!!

و با بلند شدن اعتراضات، آقای محمدحسن وکيلي _ که در بخش بعدي بيانات وي را در دفاع از مباني صوفيه در کلام ابن عربي خواهيم آورد _ جلسه اي را در شهر مقدس مشهد براي برخي از طلاب برقرار نمود و در آن جلسه از سخنان آقای صمدي آملی _ با دلايل به اصطلاح علمی _ دفاع نمود!!⁽¹⁾

مرحوم شهيد استاد مطهري درباره سخنان ابن عربي مي گوید:

بعضي از حرف هايي که از او شنیده شده است، شايد از منحط ترين حرف ها است.⁽²⁾

اينک مي خواهيم يکي از منحط ترين حرف هاي ابن عربي _ که براساس وحدت وجود زده است _ را نقل کنيم:

ابن عربي در فصوص و فتوحاتش، زن را بهترين مجلا و مظهر خداوند مي داند و مدعي است که وصلت با وي همتراز اتحاد با خداست، چون مرد زن را همانگونه دوست دارد که خداوند انسان را. بدین جهت که کل، عاشق جزء خود است و بالعکس.

ابن عربي در فُصُوصُ الحِکْم در فِصِّ محمدیه مدعي شده هنگامی که مرد با زن مباشرت مي کند و از او لذت جنسي مي برد خداوند در زن

ص: 48

1- فايل صوتي آن موجود است.

2- شرح مبسوط منظومه، ج 1، ص 238.

قرار دارد، زیرا خداوند دوست دارد که مرد تنها از او لذت ببرد!!

وي مدعي است که در این حیات، عنصری برتر از زناشویی وجود ندارد و از این روست که هنگام تلذذ با زن شهوت سرتاسر وجود او را فرا می‌گیرد و هنگام حصول شهوت، مرد خود را فانی در زن _ که خدا در وی قرار گرفته است _ می‌بیند، چه اینکه خداوند غیور است و دوست دارد که مرد تنها از او لذت ببرد. بنابراین در ظاهر التذاذ مرد به وسیله زن است، لیکن در واقع او از ذات خدا لذت می‌برد!! (نَسْتَجِيرُ بِاللَّهِ مِنْ هَذِهِ الْأَقْوِيلِ).

کاظم محمدی _ از طرفداران صوفیه _ در کتاب ابن عربی بزرگ عرفان نظری می‌نویسد:

ابن عربی زن را موجودی خاص و به واقع مظهر و محل ظهور و تجلی حق می‌داند. نگاه او به زن و سیر و سلوک او و تماس او با ایشان نشان از این باور دارد که در زن خدا را بیشتر متجلی می‌دیده است تا مخلوقات دیگر ... ابن عربی این معنا را می‌شکافد و می‌پرورد و بسط می‌دهد و به فرجام و آشکارا می‌گوید که زن بهترین مجلا و مظهر پروردگار است و وصلت با وی هم‌تراز با اتحاد با خداست؛ چون مرد زن را همان گونه دوست دارد که خداوند انسان را. بدین جهت که عشق عالی‌ترین صورت نیایش و عبادت خداست و رؤیت خدا در زن کامل‌ترین رؤیت است، زیرا خداوند به صورت غیر مادی یعنی مجرد مشاهده نمی‌شود و این مطلب به نوعی گسترده در کتاب فُتُوحَاتِ مَكِّيَّةٍ ثبت شده است. (1)

ص: 49

1- ابن عربی بزرگ عالم عرفان نظری، ص 103.

استاد حسن زاده آملی با تأیید سخنان ابن عربی درباره لذت بردن مرد از زن می نویسد:

چه اینکه در واقع و نفس الأمر التذاذ به حق است نه به غیر حق. (1)

استاد حسن زاده آملی بعد از شرح سخنان ابن عربی در این مقام جهت موجه جلوه دادن سخنان ابن عربی می گوید:

خداست که دارد خدایی می کند!!

می گوئیم:

این سخن ابن عربی که برخاسته از عقیده وحدت وجود و موجود است، در واقع کفری آشکار و جسارتی بزرگ به خداوند متعال است.

و نیز می گوئیم:

یعنی اگر نگوییم که در مباشرت مرد با زن، مرد از خدا لذت می برد، دیگر خدا، خدایی نمی کند؟!

آری، این است نتیجه دور شدن از معارف خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام.

ص: 50

1- مُمِدُّ الْهِمَمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 607.

فصل سوم: مقام بت پرستی در دیدگاه عرفای صوفیه

دین مبین اسلام همگان را دعوت به تفکر و اندیشیدن می کند، زیرا این تفکر و اندیشه آزاد است که انسان را از تعصبات کور رها می سازد. تعصبات مهم ترین مانعی است که انسان را از رشد و حرکت به سمت جلو باز می دارد. در این باره اندیشمند بزرگ معاصر مرحوم علامه محمد تقی جعفری می گوید:

نه مُثُل افلاطونی صورت تحقق به خود خواهد گرفت و نه بحث از مفهوم و حقیقت وجود خاتمه خواهد یافت، بهتر و بلکه ضروری تر این است که ما اولاد شرق تشخیص بدهیم که فکر یعنی چه؟ و چگونه باید به کار بست؟ و چه نتیجه ای را باید از فکر توقع داشته باشیم؟ روح تقلید نباید ما را به دنبال شبستری و ملاصدرا بکشاند. (1)

آری، روح تقلید نباید ما را تابع عقاید ناسالم سازد و مرتب به دیگران

ص: 51

1- مبدأ اعلی، ص 8 به بعد.

بگوئیم: تو نمی فهمی!! و اگر با تهمت نفهمی نتوانستیم او را از میدان به در کنیم با زدن انگ های سیاسی و انتساب وی به برخی گروه ها او را از میدان به در کنیم!!

موافقان و مروجان تفکرات عرفای صوفی آیا حجت شرعی برای اینگونه تفکرات _ که بسیاری از آن در برابر عقل و نص قرآن قرار می گیرد _ را دارند؟! آیا آنان فردا در روز رستاخیز می توانند جوابگویی حضرت امیر مؤمنان عَلَیْهِ السَّلَام باشند؟!

مرحوم علامه مجلسی می فرماید:

پس اگر اعتقاد به روز جزا داری امروز حجت خود را درست کن که چون فردا حق تعالی از تو حجت بطلبد جواب کافی و عذر پسندیده داشته باشی و نمی دانم بعد از ورود احادیث صحیحه از اهل بیت رسالت و شهادت این بزرگواران از علمای شیعه بر بطلان این طایفه [صوفیه] و طریقه ایشان در متابعت از ایشان نزد حق تعالی چه عذر خواهی داشت ... یا پناه به ابن عربی خواهی برد که هرزه هایش را در اول و آخر این کتاب شنیدید و می گوید جمعی از اولیاء اللّٰه هستند که شیعیان را به صورت خوک می بینند و می گوید به معراج که رفتم مرتبه علی عَلَیْهِ السَّلَام را از مرتبه ابوبکر و عمر و عثمان پست تر دیدم و ابوبکر را در عرش دیدم چون برگشتم به علی عَلَیْهِ السَّلَام گفتم چون بود که در دنیا ادّعا می کردی که من از همه آنها بهترم الحال دیدم مرتبه تو را که از همه پست تری. (1)

ص: 52

1- عین الحیوة، ص 577.

بسیاری از طرفداران عرفای صوفی می گویند که علامه مجلسی درباره ابن عربی قضاوت ناصحیح کرده، زیرا او از عرفان چیزی نمی فهمید!!

می گوییم:

امثال مرحوم علامه مجلسی پرورش یافته معارف خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام هستند. آری، مرحوم علامه مجلسی سر سفره مولانا امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام نشسته و تناول نموده، نه سر سفره ناکسان!!

آیا مرحوم علامه مجلسی نمی فهمد و ابن عربی که از فرعون و حجاج بن یوسف و متوکل عباسی به بزرگی یاد کرده، می فهمد؟! (1)

آیا کسی که از زلال کلام امیرمؤمنان نوشیده و سیمای خویش را با معارف اهل بیت عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام نورانی کرده نمی فهمد، اما ابن عربی که بیشترین فحاشی را به پیروان خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام نموده _ به گونه ای که هیچ فرد ناصبی هم این گونه فحاشی ننموده _ او می فهمد؟! (2)

آیا کسی که در حفظ موارث شیعه عمری را بذل نمود و مجموعه ارزشمند بحارالانوار را نوشت نمی فهمد، اما ابن عربی که برخی از پیامبران بزرگ الهی را _ که چون می گفتند: بت پرست خداپرست نیست _ به نقص معرفت متهم می سازد، او می داند؟! (3)

آری، قلبی که سلیم باشد و وجدانی که بیدار باشد هرگز معارف و حیانی را رها نمی کند و به دنبال راهزنان عقاید نمی رود.

ص: 53

1- مدارک در فصل دیگر خواهد آمد.

2- مدارک در فصل دیگر خواهد آمد.

3- مدارک در فصل دیگر خواهد آمد.

اکنون خوانندگان محترم به مقام بت پرستی در مرام صوفیانه توجه بفرمایید:

صوفیه که معتقد به وحدت وجود و موجودند و اشیاء را چیزی جز مراتب ذات خدا نمی دانند، پرستش هر چیز - حتی بت - را پرستش خدا می دانند.

ابن عربی می گوید:

وَ الْعَارِفُ الْمُكْمَلُ مَنْ رَأَى كُلَّ مَعْبُودٍ مَجْلِيٍّ لِلْحَقِّ يَعْبُدُ فِيهِ وَ لِذَلِكَ سَمَّوْهُ كُلَّهُمْ إِلَهًا مَعَ اسْمِهِ الْخَاصِ بِحَجَرٍ أَوْ شَجَرٍ أَوْ إِنْسَانٍ أَوْ كَوْكَبٍ أَوْ فَلَكٍ هَذَا اسْمُ الشَّخْصِيَّةِ فِيهِ. (1)

استاد حسن زاده در ترجمه و شرح سخن ابن عربی می گوید:

عارف مکمل [کمال یافته] کسی است که هر معبود را - خواه مشروع باشد و خواه غیر مشروع - [یعنی خدا باشد یا بت یا هر چیز دیگری] مجلای حق می بیند که حق در آن مجلا پرستش می شود. از این رو معبود را اله نامیدند، با اینکه او را اسم خاص است که مسمی به حجر یا شجر یا حیوان و یا انسان یا کوكب یا فلک است که حقیقت کلیه [یعنی وجود خداوند متعال] به اعتبار تعیناتش [یعنی موجودات که تنزل ذات الهی در قوالب گوناگونند] به اسم این شخصیت ها موسوم شده است.

خوانندگان گرامی ملاحظه فرمودند که در دیدگاه عارف متکامل!! هر شیئی اله و سزاوار پرستش است چه مشروع باشد یعنی خدا فرموده باشد

ص: 54

1- فُصُوصُ الْحِكْمِ، فَصُّ هَارُونِيَّةِ.

و چه مشروع نباشد، یعنی خدا نفرموده باشد!! زیرا خداوند به صورت اشیاء متعین شده است، پس همه موجودات معبود و سزاوار پرستش اند!!

و این سخنی است که با روح تمام ادیان الهی در تضاد است، زیرا همه پیامبران فقط خدا را اله و معبود معرفی نموده اند.

سید جلال الدین آشتیانی _ که از شارحان مشهور عرفان ابن عربی است _ می گوید: حق [خداوند] در هر مظهري که ظهور کند معبود به حق و شایستگی بندگی است. (1)

یکی از شارحان آثار ابن عربی در سخنی معارف صوفیه را برتر و دل انگیزتر از معارف انبیای عظام و حتی ائمه اطهار عَلَیْهِمُ السَّلَام می داند:

کلمات عرفا [امثال ابن عربی و قونوی و مولوی و ...] در اسرار راجعه به مبدأ و معاد دلپذیرتر از مبانی کلمات حکماء و طریقه انبیاء عظام و [حتی] ائمه کرام است!! (2)

از خوانندگان ارجمند سؤال می کنیم:

آیا شما دلپذیرتر از دعای کمیل، مناجات شعبانیه، مناجات امیر مؤمنان عَلَیْهِ السَّلَام در مسجد کوفه و دعای صباح را سراغ دارید؟!!

آیا اگر کسی سر سفره مولانا اسدالله الغالب امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عَلَیْهِ السَّلَام نشسته باشد، این حرف ها را می زند؟!!

ابن عربی برای موجه جلوه دادن گوساله پرستی قوم بنی اسرائیل در کتاب فُصُوصُ الْحِکْمِ «فَصَّ هَارُونِیَه» استدلال می کند که چون خداوند

ص: 55

1- تعلیق آشتیانی بر رسائل قیصری، ص 114.

2- شرح مقدمه قیصری، ص 74.

در عالم تکویناً حکم نموده که جز او پرستش نشود و چون آنچه خداوند اراده کند قطعاً واقع می شود، پس انسان هر موجودی را که پرستش کند در واقع امر، خدا را پرستش نموده است.

طبق این دیدگاه انحرافی، انسان بت پرست، ستاره پرست، آتش پرست، جن پرست و ... هر چند در ظاهر غیر خدا را پرستش می کند اما واقع امر این است که او فقط خدا را می پرستد!

این دیدگاه انحرافی ابن عربی به خاطر عقیده وحدت وجود و موجود و همچنین تفسیر ناصحیحی است که از یکی از آیات قرآنی ارائه می دهد. خداوند متعال در قرآن می فرماید:

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ﴾ (1)

خداوند قضا نموده (حکم کرده) که جز او پرستش نشود.

ابن عربی «قضی» را در آیه شریفه قضای تکوینی دانسته و می گوید:

خداوند تکویناً حکم نموده که فقط او پرستیده شود و از آنجا که حکم تکوینی خدا لا یتغیر و حتمی است، پس هر چه که پرستیده می شود چیزی جز پرستش خداوند نمی باشد. (2)

اما این تفسیر مغایر با روح تعالیم انبیاء الهی است و از این جهت است که تمام مفسران بزرگ جهان اسلام اینگونه _ که ابن عربی تفسیر نموده _ تفسیر نکرده اند، بلکه آیه فوق را بیانگر قضای تشریحی

ص: 56

1- سوره اسراء، آیه 23.

2- مُمِدُّ الْهَمِّمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 514.

خداوند دانسته اند. به این معنا که خداوند تشریحا حکم کرده که جز او پرستیده نشود، یعنی خداوند از طریق پیامبران به مردم امر کرده و دستور داده که فقط او را پرستند، در حالی که برخی از مردم حکم و امر خدا را اطاعت می کنند و او را می پرستند و برخی دیگر زیر بار دستورات الهی نمی روند و بت و امثال آن را می پرستند.

آری، ابن عربی برای توجیه عقیده وحدت وجود و موجود، قرآن را به گونه ای تفسیر می کند که هیچ مفسری نکرده است و با آن تفسیر غلط و صوفیانه خویش به نتایج و برداشت هایی می رسد که با اساس تعالیم انبیاء الهی در ضدیت است. مرحوم علامه طباطبایی نیز مانند سایر مفسران اسلامی در تفسیر آیه فوق می فرماید:

... و این جمله چه برگشت به دو جمله کند و چه به یک جمله، در هر حال چیزی است که قضای الهی متعلق بدان شده است. البته «قضای تشریعی» خدا که متعلق به احکام و مسائل تشریعی می شود. (1)

به هر حال ابن عربی با این برداشت فاسد کار قوم بنی اسرائیل را در پرستش گوساله (بت) موجه جلوه می دهد و هارون نبی علیه السلام _ که مانع شده بود _ را به نقص معرفت متهم می سازد و شارح سخن وی استاد حسن زاده آملی با تأیید سخنان ابن عربی در پایان می نویسد:

غرض شیخ در این گونه مسائل در فصوص و فتوحات و دیگر

ص: 57

زُبُر و رسائلشان بیان اسرار ولایت و باطن است برای کسانی که اهل سرّاند!!

سپس می‌افزاید:

هرچند به حسب نبوت تشریح مقرر است که باید توده مردم را از عبادت اصنام بازداشت، چنان که انبیاء عبادت اصنام را انکار می‌فرمودند. (1)

می‌گوییم:

1_ از کی تا به حال گوساله پرستی و بت پرستی اسرار ولایت و معارف باطنی و سری از اسرار شده است؟!!

2_ اگر چنین باشد پس باید گفت که بت پرستان و ستاره پرستان و ... عارف ترین اشخاص به اسرار باطن اند!!

3_ اگر شما سخنان انبیاء را حجت می‌دانید دیگر چه جایی برای این توجیهاات بی اساس است؟!!

4_ شما که می‌گویید انبیای عظام عبادت اصنام را انکار می‌فرمودند؟! پس چرا شما انکار نمی‌کنید؟ بلکه آن را سری از اسرار می‌دانید!!
یک بام و دو هوا که نمی‌شود!!

یکی دیگر از تابعان عرفان ابن عربی، شیخ محمود شبستری است. وی در مقام بت پرستی در «گلشن راز» می‌گوید:

بت اینجا مظهر عشق است و وحدت

بود زُتار بستن عقد خدمت

ص: 58

1- مُمِدُّ الِهِمَمِ در شرح فُصُوصِ الحِکَم، ص 514.

چو کفر و دین بود قائم به هستی

شود توحید عین بت پرستی

چو اشیاء هست هستی را مظاهر

از آن جمله یکی بت باشد آخر

نکو اندیشه کن ای مرد عاقل

که بت از روی هستی نیست باطل

بدان کایزد تعالی خالق اوست

ز نیکو هرچه ظاهر گشت نیکوست

مسلمان گر بدانستی که بت چیست

بدانستی که دین در بت پرستی است

طبق این اشعار شبستری خلقت بت باطل نیست و بت پرست نیز دیندار و مسلمان است!!

برخی از مدافعان - زمانی که این چنین گفته شود - مخالفان را به عدم فهم متهم می کنند و می گویند که منظور شبستری از بت و بت پرستی چیز دیگری است!

اکنون ما مشهورترین شرح این ابیات را می آوریم تا خوانندگان بدانند که شبستری مقصودش از بت پرستی - که مسلمانی می داند - همان بت پرستی است!

شیخ محمد لاهیجی در شرح گلشن راز می گوید:

یعنی اگر مسلمان که قائل به توحید است و انکار بت می نماید بدانستی و آگاه شدی که فی الحقیقه بت چیست؟ و مظهر کیست؟ و ظاهر به صورت بت چه کسی است؟ بدانستی که البته دین حق در بت پرستی است، زیرا که بت مظهر هستی مطلق است، که حق [یعنی خدا] است. پس بت من حیث الحقیقه حق [خدا] باشد و دین و عادت مسلمانی حق پرستی است و بت پرستی عین حق پرستی، پس هر آینه دین در بت پرستی باشد.

بت پرستان را تویی مطلوب جان

هست از بت روی تو محبوب جان

چون کفر بت پرستان به سبب عدم اطلاع است بر حقیقت بت [که آن مظهر ذات خداست] می فرماید که:

اگر مشرک ز بت آگاه گشتی

کجا در دین حق گمراه گشتی

یعنی: اگر مشرک که عبادت بت می کند از بت و حقیقت وی آگاه گشتی و بدانستی که بت مظهر حق است و حق به صورت او ظهور نموده است از این جهت مسجود و معبود و متوجه الیه است، کجا در دین و ملت خود که دارد گمراه گشتی و باطل بودی؟ استفهام بر سبیل انکار است یعنی هرگز مشرک نبود، بلکه موحد حق پرست بودی و در دین اسلام منکر نبودی. (1)

خوانندگان ملاحظه فرمودند که شبستری و شارحش بت را ذات خدا می دانند که در این قالب ظهور نموده است و کار بت پرستان را موجه و عین مسلمانی می دانند!! و انتقاد آنان به بت پرستان به این جهت است که آنان معرفت به بت ندارند که بت مظهر خداست، زیرا بت پرستان، بت را خود خدا می دانند که جهان را آفریده است، در حالی که بت مظهر خداست، به این معنا که ذات خدا در این قالب _ یعنی بت _ ریخته شده است، همان گونه که دیگر موجودات نیز اینچنین اند. چون بت پرستان این را نمی دانند گمراه و مشرکند!!

ص: 60

1- شرح گلشن راز، ص 538 و 539.

مي گوييم:

چه گفته شود بت خود خداست _ که بت پرستان مي گفتند _ و چه گفته شود خدا در قالب بت روي زمين ظاهر شده است _ که وحدت وجودي ها مي گویند _ هر دو کفر محض است.

اکنون نظر برخي ديگر از شارحان را بشنوید:

الهي اردبيلي مي گوید:

نباشد کفر و بت گر عين هستي

بود آن شرک محض، بت پرستي

که توحيد حقيقي نزد دانا

شهود حق بود در جمله اشيا(1)

و نیز مي گوید:

بدانستي اگر بت مظهر کيست

که عين بت پرستي حق پرستي است

بکردي در بت او حق را عبادت

که دارد حق پرستي دين و عادت(2)

مغربي در ديوانش مي گوید:

در بتکده ها غير تو را مي نپرستند

آن کس که برد سجده بر سنگ و گل و چوب(3)

ص: 61

1- الهي اردبيلي، شرح گلشن راز، ص 331.

2- الهي اردبيلي، شرح گلشن راز، ص 332.

3- ديوان مغربي، ص 73.

و مي گويد:

ز اصنام سومنات ز حسن تو جلوه کرد

شد بت پرست عابد اصنام سومنات

لات و منات را ز سر شوق سجده کرد

کافر چو دید حسن تو را از منات و لات (1)

همان گونه که قبلاً گفته شد این سخنان ضد تمام تعالیم انبیای عظام است.

اما با این وجود باز هم عرفای صوفیه و طرفدارانشان چماق به دست می گیرند و می گویند: نمی فهمید!! نمی فهمید!!

ص: 62

1- دیوان مغربی، ص 73.

فصل چهارم: قداست شیطان در عرفان

براساس دیدگاه وحدت وجودیان که در دایره هستی جز «وجود مطلق» هیچ چیز دیگری نیست و وجود مطلق هم _ که در مراحل تنزل متعین می شود _ عین خیر است و عدم عین شر (یعنی هیچ شری در عالم وجود ندارد!) و خیر به حقیقت وجود باز می گردد و حقیقت وجود هم جز ذات مقدس ربوبی نیست:

وجود آنجا که باشد محض خیر است

اگر شری است در وی آن ز غیر است (1)

لذا اساسا در عالم وجود شری نیست و نتیجه چنین دیدگاهی نسبت به جهان خلقت این است که:

جهان چون خط و خال و چشم و ابروست

که هر چیزی به جای خویش نیکوست (2).

ص: 63

1- گلشن راز شبستری.

2- گلشن راز شبستری.

به این ترتیب وجود ابولهب، ابوجهل، ابوسفیان، ابن ملجم، معاویه، یزید و بالاتر وجود شیطان در عالم آفرینش «خیر محض» است!

و اینجاست که عرفا از عظمت و پاکی و زیبایی شیطان دم می زنند!! اینک برخی از سخنان آقایان را بشنوید:

حسن بصری که تمام سلاسل معروف صوفیه خود را به وی می رسانند درباره ابلیس لعین می گوید:

اگر ابلیس نور خود را به خلق ظاهر کند به خدایی پرستیده می شود. (1)

بایزید بسطامی دل بر حال ابلیس سوزانده طلب بخشش برایش می کند. (2)

ابوبکر واسطی هم معتقد است: «اهل توحید راه رفتن را باید از ابلیس بیاموزند». (3)

حلاج می گوید:

صاحب من و استاد من ابلیس و فرعون است. به آتش بترسانیدند ابلیس را از دعوی خود باز نگشت. فرعون را به دریا غرق کردند و از

دعوی خود باز نگشت. فرعون از روی کشفی که از خدا پیدا کرده بود ادعای ربوبیت کرد. (4)

ص: 64

1- تمهیدات، عین القضاة، ص 212.

2- تذکرة الاولیاء، عطار نیشابوری، ج 1، ص 158.

3- تذکرة الاولیاء، ج 2، ص 277.

4- الطواسین، ص 51.

ابوالعباس قصاب سنگ انداختن بر ابلیس را دور از جوانمردی می شمارد. (1)

ابوالقاسم گرگانی او را خواجه خواجگان و سرور مهجوران می خواند. (2)

جای دیگر می گوید:

چندین سال است تا رونده ابلیس صفت طلب می کنم نمی یابم. (3)

احمد غزالی او را اسوه و الگو شناخته و می گوید:

هرکس که از ابلیس توحید نیاموزد زندگی بیش نباشد، موسی در عقبه طور با ابلیس برخورد کرد و از او پرسید: چرا به آدم سجده نکردی؟

گفت: حاشا که من به بشری سجده کنم و دعوی توحید کنم. (4)

احمد غزالی جای دیگر بسیار بی پروا از ابلیس مطرود و ملعون دفاع می کند و می گوید:

کسی که ابلیس را موحد نداند کافر است. (5)

در پی غزالی عین القضاة شجاعانه در مقابل قرآن و ائمه اطهار عَلَیْهِمُ السَّلَام به دفاع از آن ملعون مطرود برخاسته و می گوید:

گیرم که خلق را، اضلال ابلیس کند، ابلیس را بدین صفت که آفرید؟ (6)

ص: 65

1- تذکرة الاولیاء، چاپ منوچهری، ج 2، ص 186.

2- نامه های عین القضاة، ج 1، ص 97.

3- لوایح، ص 24.

4- جستجو در تصوف ایران، ص 106.

5- تلبیس ابلیس، ابن جوزی، ص 86.

6- تمهیدات، ص 188.

و چنان فریفته و مجنون او می شود که می گوید:

رسول خدا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ مظهر جمال و ابلیس مظهر جلال حضرت حق است. (1)

و معتقد است:

گناه ابلیس عشق او به خدا بود. (2)

تمام این سخنان صوفیانه مخالف نصوص متعدد قرآنی است. در کلام خداوند متعال سیمای شیطان بسیار زشت است. خداوند او را موجودی متکبر و کافری نام می برد که در برابر فرمان الهی ایستاد و سرکشی نمود و چون نسبت به انسان حسادت ورزید و هم اکنون نیز حسادت می برد، تمام سعی اش را در این راه مبذول می کند که اگر بتواند انسان ها را مثل خود کافر کند تا آنان نیز در جهنم در کنارش باشند و تا ابد بسوزند. بنابراین شیطان چهره ای بسیار منفور در کلام خدا دارد.

سید محمدحسین حسینی طهرانی _ که از طرفداران عقیده وحدت وجود و موجود است _ در کتاب «اللّه شناسی» با بیان های به اصطلاح علمی!! آیات قرآن را بر مبانی صوفیه تفسیر می کند و در تقدیس شیطان و پاکي و نجابت و عظمت آن مطرود ملعون سخن ها می گوید. در اینجا بخشی از سخنان وی را می آوریم و استدلال های وی را

جواب می دهیم. می گوید:

اصل خلقت شیطان نیکوست و برای امتحان و آزمایش بشر

ص: 66

1- تمهیدات، ص 73.

2- تمهیدات، ص 488.

آفریده شده است تا در عالم تکلیف و امر و نهی الهی، انسان این راه مشکل و در عین حال جذاب و دلنشین را با اختیار بییماید.

می گوئیم:

اولاً: شیطان شیطان خلق نشد، بلکه موجودی پاک و بی عیب خلق شده بود. شیطان با تمرد و تکبر و سرپیچی از فرمان خدا تبدیل به شیطان و موجودی خبیث گشت و همچنین خلقت تمام موجودات نیکوست، اما موجودات دارای اختیار با ارتکاب گناهان، وجود نیکو و خیرشان را تبدیل به شر می کنند.

ثانیا: اگر شیطان نیز نبود، راه اختیار برای انسان مسدود نبود، زیرا انسان مختار آفریده شده است چه شیطان باشد و چه نباشد.

می گوید:

اگر شیطان نبود تمام قابلیت ها و استعدادها در بوتۀ اجمال و ابهام مخفی می ماند... دیگر حرکتی به سوی کمال نبود، جنبشی به سوی اعلی ذروه معرفت حاصل نبود. شقاوت و سعادت و دوزخ و جنت نبود.

می گوئیم:

خداوند متعال انسان را با قابلیت ها و استعدادهای ویژه ای خلق نموده است که در هر شرایط می تواند این قابلیت ها و استعدادها را بروز بدهد و به فعلیت برساند، زیرا انسان همواره صاحب حرّیت و اختیار است و این حرّیت او است که استعدادهای وی را به فعلیت

ص: 67

می رساند و وی را به سمت کمال حرکت می دهد، خواه شیطان در عالم باشد و یا نباشد.

بنابراین چون انسان برای کمال خلق شده است و کمال وی در پرتوی اراده اوست و اراده انسان جزء آفرینش اوست، پس همواره راه حرکت به جلو و کمال برای وی خواهد بود و این مغلطه است که گفته شود: اگر شیطان نباشد کمالی برای انسان نخواهد بود. و همچنین این هم مغلطه است که کسی بگوید: اگر شیطان نبود دوزخ و شقاوت هم نبود، زیرا با نبود شیطان هوای نفس سرکش انسان هنوز در وجود او باقی است که هزاران مرتبه قدرتش در سرنگونی انسان از شیطان قوی تر است. بنابراین اگر شیطان هم نبود نه حرکت به سوی کمال متوقف می گشت و نه گناه بی معنا می شد.

می گوید:

شیطان یک مأمور مطیع و فرمانبر خداست که وظیفه وی جدا کردن خبیث از طیب است، مانند زنبور عسل گماشته بر در کندو؛ تا زنبورها را تفتیش کند و به آنان که از گیاه بدبو و عَفِن خورده اند راه ندهد و آنها را با نیش خود دو نیم کند. وی در ادامه ادعا دارد که شیطان در افعال خود هیچ گونه استقلالی از خویش ندارد. (1)

می گوئیم:

نمی دانیم که این مباحث بر اساس چه اصول و ملاکی است که می گوید: شیطان یک مأمور مطیع و فرمانبر خداست!!

ص: 68

آخر کدام اطاعت؟! در آیات متعدد قرآن آمده که خداوند به شیطان امر کرد سجده کند او تکبر ورزید و سجده نکرد. بنابراین شیطان هرگز مطیع خدا نبوده و نیست. در ضمن شیطان هیچ گونه مأموریتی از جانب خدا ندارد، بلکه به خاطر حسادت ها و کینه هایی که از انسان دارد تمام سعی اش را می کند که انسان را اغواء و جهنمی کند.

و شیطان هیچگونه دلسوزی نسبت به بشر ندارد _ که مثال نگهبانان زنبور عسل را می زند _ و هرگز مأموریت ندارد خوبان را از بدان جدا کند، بلکه اگر بتواند و زورش برسد می خواهد که تمام افراد بشر را جهنمی کند. و شیطان در فعلش مختار است و استقلال دارد (البته به اذن خداوند) و هرکس بگوید شیطان در فعلش استقلال ندارد لاجرم تمام کارهای شیطان را باید به خدا نسبت دهد، یعنی هر پستی و رذالتی که شیطان در عالم به وجود می آورد فعل خداست و این یعنی منتسب نمودن رذائل و پستی به خداوند منزّه و متعال و هرکس چنین بگوید بدون شک بسیار منحرف است، که البته طبق توحید افعالی صوفیه، تمام فعل ها _ چه فعل نیک و چه فعل بد _ فعل خداست!!

صاحب روح مجرد عزاداری برای سید و سالار شهیدان حضرت سیدالشهدا عَلَیْهِ السَّلَام را با تفسیر خویش، کار انسان های دنیاپرست می داند!!(1)

در کتاب مبدأ و معاد، شیطان را کَلْبٍ مَعْلَمٍ (سگ دست آموز) معرفی می کند!! و دقیقاً سخنان سید محمدحسین طهرانی را با الفاظ

ص: 69

1- در فصل بعد بیان خواهد شد.

دیگر مطرح می نماید:

و اما شیطان رسالتش به عنوان «کلب معلّم» در طول علت مافوق بوده و تمام کارهای او تحت تدبیر مبادی عالیّه تا برسد به مبدأ همه مبادی می باشد، و وظیفه او نسبت به انسان در آغاز کار و سوسه است و با تسویل (زیباسازی) و نیرنگ و اغواء زشتی را زیبا و زیبایی را زشت نشان می دهد و در برابر هدایت های عقل درونی و پیامبر بیرونی شروع به گمراه کردن می کند ... بنابراین شیطان در کارهای تکوینی همانند کلب معلّم تمام حرکت ها و ادراک های او تحت تنظیم مبادی فوق بوده و هرگز کاری را بدون دستور انجام نمی دهد و در سوسه و اغواء، رسالتش فقط دعوت به گناه است ... خلاصه آنکه وجود شیطان به عنوان عامل و سوسه گر که زمینه هرگونه مجاهدت ها و هجرت ها و دیگر فضائل نفسانی را فراهم می کند، خیر و لازم می باشد و اگر شیطان و سوسه های او نمی بود هدایت و اطاعت ضروری می شد، نه ممکن و با ضروری شدن هدایت و حتمی شدن اطاعت، زمینه هیچ گونه عصیانیه فراهم نخواهد بود. (1)

می گوئیم:

1. شیطان هیچگونه رسالتی از جانب خدا جهت اغواء انسان ها ندارد، بلکه به خاطر کینه ها و حسدها که نسبت به بشر دارد در صدد اغواء انسان ها است.

ص: 70

1- کتاب مبدأ و معاد، جناب استاد جوادی آملی، انتشارات الزهراء، ص 249.

2. شیطان همچون «کلب معلّم» نیست، زیرا خداوند او را برای اغواء و اضلال انسان ها آموزش نداده است، بلکه شیطان با تمرد از فرمان الهی تبدیل به موجودی کافر و خبیث شده است.
3. اجازه یافتن شیطان از خداوند متعال جهت اغواء انسان ها _ با توجه به قرائن متعدد آیات قرآن در این زمینه _ به معنای مانع نشدن خداوند در اغواء شیطان است، زیرا با وجود عقل و ارسال رسل، انسان می تواند خود را از اغواء شیطان در امان بدارد. بنابراین شیطان از جانب خداوند هیچ مأموریتی جهت گمراه ساختن انسان ها ندارد که گفته شود وی کلب معلّم است.
4. هرچند شیطان _ و همه موجودات صاحب اختیار _ فعلشان تحت تدبیر علت مافوق (به معنای خالق هستی) بوده، اما نه اینکه اختیار از شیطان و دیگر موجودات صاحب اختیار سلب می گردد. بنابراین شیطان با کمال حریت و اختیار، انسان ها را اغواء می کند و در فعلش هیچ مجبور نیست و همچنین او هیچ وظیفه ای نسبت به اغواء انسان ها ندارد.
5. آنچه که به نفع شیطان است این است که دست از تکبر و خودخواهی بردارد و توبه کند. بنابراین شیطان کلب معلّم نیست و هیچ رسالتی جهت اغواء انسان ها از جانب خدا ندارد.
6. اغواء شیطان با دستورات الهی نیست، بلکه با اراده و اختیار خود است (البته به اذن الهی).
7. آنچه سبب رشد بشر می شود شیطان نیست، بلکه اراده قوی انسان در مقابله با هوای نفس و شیطان است.

8. منتهای همت و آرزوی شیطان کافر کردن و جهنمی کردن انسان ها است و اگر بتواند این کار را می کند و این در حالی است که خداوند به کفر انسان ها هرگز راضی نیست، پس چگونه می توان گفت که شیطان کلب معلّم است.

9. وجود شیطان در عالم، خیر نیست، بلکه شر است. زیرا سبب مفسد زیادی در عالم می شود و اینکه انسان در برابر تحریک های شیطان می ایستد و ثواب می برد و رشد می یابد به خاطر اراده قوی و حُسن اختیار او است و الاً بسیاری نیز فریب می خورند و جهنمی می شوند. بنابراین وجود شیطان خیر نیست و اگر بشر در برابر وسوسه های شیطان می ایستد و رشد می یابد به برکت شیطان نیست، بلکه به برکت هدایت الهی و حسن اختیار اوست.

10. اگر بگوییم وجود شیطان خیر است پس باید گفت: آن کسانی هم که با وسوسه های شیطان جرم و جنایت و مفسد گوناگون انجام می دهند نیز وجودشان خیر است!! که هیچ عقل و قلب سلیمی آن را نمی پذیرد.

11. وجود شیطان برای عالم هیچ ضرورتی ندارد. زیرا با نبود شیطان نیز حرکت انسان به سمت جلو متوقف نمی شود و همان گونه که در روایات متعدد آمده است با ظهور ولی عصر علیه السّلام شیطان به دست مبارک حضرت ولی عصر علیه السّلام کشته می شود، آیا با کشته شدن شیطان دیگر رشد انسان ها و تکلیف متوقف می گردد؟!

12. اگر شیطان نباشد نیز انسان ها با سبقت گرفتن از یکدیگر در

کارهای نیک رشد می کنند. بنابراین وجود شیطان برای رشد انسان ها ضروری نیست.

13. همچنین اگر شیطان در عالم نبود «ضد» نیز (که می گویند شیطان است) جهت حرکت انسان به جلو در عالم بود و آن هوای نفس انسان است که لحظه ای از او جدا نمی شود و قدرتش هزاران برابر شیطان جهت اغواء انسان ها است. و انسان با مقابله با هوای نفس با سرعتی بسیار بالاتر _ از ضدیت با شیطان _ به سمت جلو حرکت می کند.

14. تمام آیات قرآنی و روایات معصومان عَلَیْهِمُ السَّلَام که در رابطه با شیطان است، تفکرات صوفیه را ابطال می کند.

15. وجود خود شیطان نیز دلیل گویای این مطلب است که اگر شیطان هم نباشد اختیار و کمال و سقوط انسان همچنان هست. زیرا قبل از اینکه شیطان کافر و رانده شود به وسیله اطاعت و بندگی خدا به رشد و کمال رسید و آنگاه که تبعیت از هوای نفس نمود و تکبر ورزید سقوط کرد و بالا سر او شیطانی نبود که شیطان با ضدیت با او رشد یابد و یا با اغواء او سقوط کند.

ملاصدرا در مقدمه شرح اصول کافی می گوید: آنگاه که شیطان انسان ها را اغواء و کافر می کند رشد و کمال و سعادت خود را رقم می زند!!

جمله وی چنین است:

لِكُلِّ نَوْعٍ كَمَالٌ يَخْتَصُّ بِهِ وَ سَعَادَةٌ ... وَ لِلشَّيْطَانِ فِي إِغْوَائِهِ وَ إِضْلَالِهِ لِأَقْرَانِهِ وَ أَعْوَانِهِ ...

برای هر نوع از موجودات کمال و سعادت مخصوص اوست ... و کمال و سعادت شیطان در اغواء و اضلال یارانش است!!

ص: 73

1. این چه کمال و سعادت است که به وسیله اغواء کردن انسان ها برای او حاصل می شود؟!

2. شیطان به وسیله تکبر و نافرمانی از اوامر الهی کافر گشت و از بارگاه قدس خارج شد. اکنون چگونه می توان ادعا کرد که شیطان با اضلال انسان ها _ که سرچشمه آن از حسادت و تکبر اوست _ راه کمال و سعادت را طی می کند؟!

3. این ادعا براساس چه ملاکی است؟ زیرا قرآن و روایات چیز دیگری می گویند!!

4. اگر شیطان با گمراه و کافر کردن دیگران به سمت کمال و سعادت در حرکت است، بنابراین باید گفت که گمراهان و کافران نیز با افساد و کفرشان به سمت سعادت و کمالات در حرکتند!! آیا این چیزی جز به مسخره گرفتن اعتقادات اسلامی است؟!

5. اگر شیطان با اضلال نمودن در مسیر سعادت و کمال در حرکت است، پس چرا خداوند او را در قرآن لعنت نموده است؟! آیا خداوند کسی که در مسیر رشد و کمال و سعادت در حرکت است را باید لعنت کند؟!

6. اگر شیطان با اغواء و اضلال نمودن در مسیر سعادت است، پس چرا خداوند او را در جهنم تا ابد سرنگون می کند؟! آیا در دیدگاه طرفداران این تفکرات باطل، جهنم برای جهنمیان کمال است؟!

7. اگر فلاسفه و عرفا بگویند: «بهشت برای بهشتیان کمال است

و جهنم براي جهنميان کمال است»؛ مي گوييم: «پس چرا خداوند فقط جانب بهشتيان را گرفته است و از بهشت و بهشتيان بسيار تعريف نموده است؟! در حالي که جهنم هم براي اهلش کمال است».

8. اگر فلاسفه و عرفا اين عقیده را ندارند، پس چرا از ابن عربي و ملاصدرا بسيار تمجيد مي کنند و پيرو آن دو مي شوند در حالي که هر دو گفته اند که جهنميان در جهنم از آتش و زمهرير و نيش مارها و عقرب ها همان لذتي را مي برند که بهشتيان از زنان زيباي بهشتي و کاخ ها لذت مي برند؟! (1)

9. اگر اين سخنان مخالف نصوص ديني و عقل است، پس چرا برخي از اساتيد عرصه فلسفه و عرفان ادعا دارند که ملاصدرا با آوردن حکمت متعاليه جا دارد که بگويد: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ عَقْلَكُمْ!!» (2)

آيا عقل در نزد اين طايفه آنقدر بي ارزش است که چنين سخني گفته شود؟!!

10. اگر شيطان با اغواء و اضلال نمودن انسان ها در مسير رشد و سعادت و کمال است، پس بايد گفت که: هيچ کس مانند او کمال نيافته است، زيرا هزاران سال است که مشغول اضلال و اغواء انسان ها است!!؟

خوانندگان محترم خود قضاوت کنند که آيا کساني که اين تفکرات را انکار مي کنند نمي فهمند يا آنان که بر اين تفکراتند نمي فهمند؟!!

ص: 75

1- مدارک را بعداً مي آوريم.

2- شرح حکمت متعاليه، أسفارِ أربَعَه، جناب استاد جوادِي آملي، ص 102.

اگر کسی هیچ آشنایی با ادیان الهی نداشته باشد و آثار این آقایان را در تقدیس شیطان بخواند، آیا تصویری زشت از شیطان در ذهنش نقش می‌بندد یا تصویری بسیار جذاب و دلربا؟!!!

آری، اگر بخواند فریاد می‌زند:

«کجاست شیطان تا سراپایش را بوسه باران کنم؟!!!»

«آیا حقیقت شیطان مطرود ملعون این است؟!!!»

ص: 76

در نظر عارف صوفی ادیان و مذاهب یکسانند و برای هیچ یک ترجیحی قائل نیست، یعنی دین اسلام با بت پرستی یکسان است، کعبه و بت خانه، صمد و صنم یکی است و صوفی پخته هیچ وقت ناظر به این نیست که انسان پیرو چه مذهبی است یا صورت عبادت او چیست؟ زیرا هر چه را پرستند _ حتی بت _ خدا را پرستیده است! و این لازمه مذهب وحدت وجود است.

دکتر احمد تاج بخش در این باره می گوید:

تصوف دارای آزادمنشی خاصی بوده است و همین آزادمنشی است که در نزد اهل تصوف گبر، ترسا، یهود، مسلمان و بت پرست یکسان اند... نزد ایشان قاعده «طَرِيقٌ إِلَى اللَّهِ بِعَدَدِ أَنْفُسِ الْخَلَائِقِ» اصلي محکم بوده است؛ زیرا حقیقت واحد یکتاست و معتقدند که از هر دلی به سوی خداوند دری است. (1)

ص: 77

شیخ محمود شبستری در گلشن راز می گوید:

مسلمان گر بدانستی که بت چیست بدانستی که دین در بت پرستی است

مولوی در مثنوی در داستان موسی و شبان می گوید:

هیچ آداب و ترتیبی مجوی

هرچه می خواهد دل تنگت بگویی

ابن عربی می گوید:

مبادا که تنها به عقیده ای خاص پایبند بوده و عقاید دیگران را کفر بدانی، که در این صورت زیان می بری و بلکه علم به حقیقت مسئله را از دست خواهی داد. (1)

در فتوحات می گوید:

عقد الخلائق فی الاله عقایدا

وَ أَنَا اعتقدت جميع ما عقدوه (2)

خلایق درباره خداوند عقایدی ورزیده اند و من هرچه عقیده کرده اند اعتقاد دارم.

و نیز می گوید:

لَقَدْ صَارَ قَلْبِي قَابلاً كُلِّ صُورَةٍ

فَمَرَعَى لِعِزْلَانٍ وَ دَيْرٍ لِرُهْبَانِ

وَ بَيْتٍ لِأَوْثَانٍ وَ كَعْبَةٍ طَائِفٍ

وَ أَلْوَاخِ تَوْرَاةٍ وَ صُحُفِ لِقُرْآنِ

أَدِينُ بِدِينِ الْحُبِّ أَنِّي تَوَجَّهْتُ

رَكَابَهُ، فَالْحُبُّ دِينِي وَ إِيْمَانِي ” (3)

ص: 78

2- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّةٍ، ج 3، ص 175.

3- ترجمان الاشواق، ص 30 و 40.

قلب من پذیرای هر صورتی گشته است، چرا گاهی برای آهوان است و دیری برای راهبان! و خانه ای برای بت ها و کعبه طواف کنندگان و الواح تورات و مصحف قرآن! دین من عشق است هر آنجا که راهوارش روی آورد، پس عشق دین و ایمان من است!

هرکس که الفبای اسلام را خوانده باشد می داند که اینگونه سخنان مغایر با اسلام است.

عرفای صوفی عقیده به جبر دارند و انسان را موجودی آزاد و مختار و با اراده نمی دانند، زیرا آنان طبق عقیده وحدت وجود قائلند که یک ذات بیشتر در عالم نیست و آن ذات در قوالب گوناگون به صورت موجودات ظهور نموده است. بنابراین چون یک وجود و یک ذات بیشتر در عالم موجود نیست، پس یک اراده و یک فاعل هم بیشتر در عالم نیست!

آنان خدا را صاحب تمام فعل های بشر می دانند و می گویند که بشر فقط آلت است و هیچ گونه فاعلی نسبت به فعل خودش ندارد. چنانچه که مولوی درباره ابن ملجم ملعون می گوید:

آلت حقی تو فاعل دست حق

کی ز من بر آلت حق طعن و دق (1)

او با این عقیده فاسدش همگام با خوارج و ناصبیان، ابن ملجم را از

آن جنایت بزرگ تبرئه می کند و فعلش را به خدا نسبت می دهد و آن ملعون را آلتی از جانب خدا می داند که هیچ سزاوار سرزنش نیست!

ص: 79

ابن عربی می گوید:

انسان همانند عروسک خیمه شب بازی می ماند که حرکاتش جمله نه از خود، که از خیمه شب باز است. (1)

ابن عربی تصریح می کند که:

اثبات هرگونه قدرت برای انسان ادعای بی دلیل و برهان است. (2)

به نظر ابن عربی نه تنها انسان که سراسر هستی به حکم استعداد و اقتضای ذاتی و لایتغیر خود در طریقی معین سیر می کند که از ازل تعیین شده است و به هیچ روی دگرگون نمی شود. وی از این مسیر به صراط مستقیم تعبیر می کند. صراط مستقیم راهی است که کل هستی به ناگزیر در آن سیر می کند و جمله راه ها بدان باز می گردد. راهی که کردارهای ارادی انسان نیز به عنوان جزئی از کل هستی به سیر در آن می پردازد و بدین سان جبر به عنوان واقعیتهای انکارناپذیر چهره می نماید. (3)

شیخ محمود شبستری می گوید:

کدامین اختیار ای مرد عاقل

کسی کاورا بود بالذات باطل

کسی کاورا وجود از خود نباشد

به ذات خویش نیک و بد نباشد

ص: 80

1- فتوحات مکیه، ج 3، ص 68.

2- فتوحات مکیه، ج 1، ص 42.

3- دایرة المعارف تشیع، ج 5، ص 298 به نقل از فُصُوصُ الحِکْم، ص 106.

اثر از حق شناس اندر همه جای

ز حد خویشتن بیرون منه پای

هر آن کس را که مذهب غیر جبر است

نبی فرمود کاو مانند گبر است

به ما افعال را نسبت مجازی است

نسب خود در حقیقت لهو و بازی است

نبودی تو که فعلت آفریدند

تو را از بهر کاری برگزیدند

کرامت آدمی را اضطرار است

نه آن کاو را نصیب از اختیار است (1)

حافظ می گوید:

گناه اگرچه نبود اختیار ما حافظ

تو در طریق ادب باش و گو، گناه من است (2) رسائل توحیدی، ص 87.

(3)

علامه طباطبایی رحمه الله می گوید:

در جهان خارج هیچ فعلی نیست مگر فعل خداوند سبحان، و این حقیقتی است که برهان و ذوق هر دو بر آن دلالت دارد. (4)

استاد حسن زاده آملی نیز می گوید:

فاعل در هر موطن اوست، و مؤثری جز وی نیست! (5)

ص: 81

1- گلشن راز شبستری.

2- دیوان حافظ، غزل 5

-3

4- رسائل توحيدى، ص 87.

5- خيرالآثر در رد جبر و قدر، ص 119.

می‌گوییم:

اگر در جهان تمام افعال، فعل خداست و فاعل در هر وطن فقط اوست و مؤثری جز وی نیست، پس قاتل امام حسین عَلَیْهِ السَّلَام هم خود خداست و نباید شمر و یزید را لعنت کنیم!

همچنین دیگر نباید بگوییم مولوی غلط کرده که گفته است دست ابن ملجم دست خداست!!

و دیگر نباید گناهکاران و مجرمان را به خاطر جرمشان مؤاخذه کنیم. زیرا فاعل تمام فعل‌ها خداست!!

اینگونه سخنان نه با دین سازگار است نه با عقل و نه با وجدان. عقل و وجدان انسان به راحتی اعتراف می‌کند که در انجام افعالش مختار است و کسی او را مجبور نکرده است. و با پذیرش این اختیار است که تکالیف الهی معنا می‌یابد و انسان‌ها استحقاق مدح یا ذم پیدا می‌کنند. البته انسان کارهای خود را به اذن خداوند متعال انجام می‌دهد.

برخی از رجال شیعی طرفدار ابن عربی، از آنجا که ارادت فراوانی به وی دارند نمی‌خواهند بپذیرند که او شیعه نیست و با آن همه ادله _ که هزاران دلیل بدون اغراق است _ بر شیعه نبودن وی، باز می‌گویند ابن عربی شیعه است آن هم شیعه دوازده امامی!! و این در صورتی است که ابن عربی در مشهورترین کتابش که فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة است درباره شیعیان می‌گوید که:

همه آنان گمراه و اولیاء شیطانند و از همه آنان گمراه‌تر شیعیان

ص: 82

دوازده امامي هستند!! و سپس انواع و اقسام تهمت ها را _ ناجوانمردانه _ به شيعة مي زند. (1)

وي در همان كتاب چنان فحاشي به شيعة مي كند كه حتي از ناصبيان هم چنين فحاشي نسبت به شيعيان شنیده نشده است. او فرادي را نام مي برد به نام «رجبيون» و بسيار از عظمت آنان مي گويد و از معرفتشان تمجيد مي كند و سپس مي گويد كه:

اين گروه اولياء الله، باطن شيعيان رافضي را به صورت خوك ديده اند. زيرا آنان نسبت به صحابه (يعني غاصبان خلافت) عقیده اي نادرست دارند. (2)

او براي تحقير كردن پيروان خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام شيعيان را خنزير معرفي مي كند كه بگويد پيروان حضرت امير مؤمنان داراي خباث ظاهري و باطني هستند. سيد جلال الدين آشتياني _ كه از طرفداران ابن عربي است _ زماني كه به اين سخنان ابن عربي مي رسد رگ غيرتش به جوش مي آيد و به شدت او را مورد سرزنش قرار مي دهد و او را شخصي زودباور و شيعة ستيز معرفي مي كند. (3)

البته برخي از طرفدارانش كه مدعي تشيع هستند به راحتی از اين فحاشي ها مي گذرند يا به نحوي توجيه مي كنند!! و البته زماني كه با

ص: 83

1- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 1، ص 281 و 282 باب الخامس و الخمسون في معرفة الخواطر الشيطانية.

2- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 2، باب الثالث و السبعون، ص 8.

3- مقدمه بر شرح فُصُوصُ الحِجَمِ قيصري، ص 44 _ 46.

مخالفان ابن عربي مواجهه مي گردند چماق نفهمي را بر سرشان مي کوبند و مي گویند: «نمي فهميد، نمي فهميد!! شما مشکل سياسي داريد!! شما مخالف برخي از شخصيت ها هستيد!!»

در اینجا برخي از هزاران ادله _ که به وضوح مي رساند وي بويي از تشيع نبرده است _ را به صورت اختصار مي آوريم:

1. کتاب فُتُوحَاتِ مَكِّيَّه _ همان گونه که بيان شد _ مهم ترين اثر ابن عربي است. اين کتاب 4 جلدي قطور حاوي بسياري از احاديث منتسب به پيامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ است. او در هر جلد صدها حديث آورده است. اما حتي یک حديث هم از منابع شيعه نقل ننموده است و دانسته يا ندانسته بسياري از احاديث جعلي و مضحک را به پيامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نسبت داده است و بارها از ابوهريه _ که جاعل حديث بوده _ حديث نقل مي کند و سپس مي گوید: «اين نقل صحيح است». گویا ابن عربي در طول عمرش حتي براي یک بار هم کتاب کافي يا نَهْجِ الْبَلَاغِهِ و امثال اين کتب ارزشمند را به دست نگرفته است.

2. دومين کتاب مشهور وي فُصُوصُ الْحِكْمِ است. ابن عربي مدعي است که آن کتاب را در عالم رؤيا از رسول خدا اخذ نموده و نه حرفي به آن افزوده و نه حرفي از آن کاسته است. (1) او در فَصَّ دَاوُودِيَّه مي گوید که پيامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ در حالي از دنيا رفت که به احدي براي جانشيني خود سفارش نمود و هيچ نصي را در اين رابطه بر جاي نگذاشت.

ص: 84

زیرا همه مردم می دانستند که خلیفه بعد از او کیست! یعنی همه مردم می دانستند که ابوبکر خلیفه است. (1)

آری، اینگونه ابن عربی با دروغ بستن به پیامبر خدا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ خلافت و وصایت امیرمؤمنان عَلَیْهِ السَّلَام را انکار می کند.

3. ابن عربی که در فتوحاتش به کّرار از مقام ابوبکر و عمر دم می زند، با آن همه ادله بر ایمان پدر امیرمؤمنان عَلَیْهِ السَّلَام، وی را (نَعُوذُ بِاللّٰهِ) کافر معرفی می کند و می گوید حضرت ابوطالب عَلَیْهِ السَّلَام تا دم مرگ ایمان نیاورد و کافر مرد! (از وجود مقدس امیرمؤمنان عَلَیْهِ السَّلَام به خاطر نقل اینگونه سخنان باطل عذرخواهی می کنم). (2)

و در جایی دیگر با کمال بی شرمی می گوید که _ نستجیر باللّٰهِ _ حضرت ابوطالب عَلَیْهِ السَّلَام در روز قیامت با دو کفش آتشین محشور می شود که حرارت آن کفش مغز سرش را ذوب می کند. (3)

4. ابن عربی در کتاب فتوحاتش احادیث جعلی فراوانی را در شأن ابوبکر و عمر و عثمان نقل می کند. اما آنگاه که نوبت به امیرمؤمنان عَلَیْهِ السَّلَام می رسد تمام احادیث متواتری که در شأن و مقام آن حضرت عَلَیْهِ السَّلَام در منابع اهل سنت آمده را نادیده می گیرد و یکی از آنها را ذکر نمی کند.

5. اکنون برخی از سخنان ابن عربی را در شأن خلفاء بشنوید:

_ او در فتوحاتش در شش مورد حدیث جعلی «لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا

ص: 85

1- مُمِذُّ الْهَمِّمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 409.

2- مُمِذُّ الْهَمِّمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 325.

3- مجموعه رسائل ابن عربی (المجموعه الثانیه)، ص 438 _ 440.

خَلِيلًا لَا تَخَذُتُ أَبَابَكَرَ خَلِيلًا» را شاهد بر عظمت ابوبکر، بلکه همتایی او با پیامبر می‌داند و با این حدیث جعلی ضرورت خلافت بلافصل وی را استفاده کرده است. (1)

— او ابوبکر را همتای پیامبر صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و سپس با مغلطه ای فاحش او را تنها شخص لایق جهت جانشینی بلافصل پیامبر اسلام صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ معرفی می‌کند. (2)

— او ابوبکر را برترین انسان بعد از پیامبر صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ معرفی می‌کند. (3)

— او عمر بن خطاب را «محدث» (یعنی کسی که ملائکه با او سخن می‌گویند) می‌داند و برای او مقامات فراوانی را ذکر می‌کند. (4)

— او عمر بن خطاب را چون پیامبر اسلام صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ معصوم معرفی می‌کند. (5)

— او عثمان را نفس پیامبر صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ معرفی می‌کند. (6)

و ده ها مورد دیگر که این تعداد را فقط برای مثال آوردیم.

6. ابن عربی آیه «أُولُو الْأَمْرِ» که درباره امامان معصوم عَلَيْهِمُ السَّلَام نازل شده است را به هر حاکمی که بر مسلمانان مسلط شود تفسیر می‌کند (7)

ص: 86

1- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 4، ص 404.

2- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 1، باب معرفة الأسماء، ص 110.

3- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 1، باب معرفة الأسماء، ص 318.

4- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 1، ص 200 باب الثلاثون.

5- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 1، ص 200 باب الثلاثون.

6- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 1، ص 752.

7- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 1، ص 264 و ج 3، ص 139.

و مدعی است که اگر حاکم، فاسق و ظالم هم باشد باز دارای ولایت از طرف رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ است. (1) و دشمنان حاکمان جور را دشمنان خدا معرفی می کند و با وقاحت می گوید که اگر مردم علیه حاکمان جور قیام کنند آن حاکمان حق دارند که مردم مخالف را به قتل برسانند! (2)

و بدین ترتیب ابن عربی با تفسیر به رأی یکی از آیات قرآن - که در شأن امیر مؤمنان عَلِيهِ السَّلَام و دیگر امامان معصوم عَلَيهِمُ السَّلَام نازل شده - تمام جنایات امویان و عباسیان را در کشتار امامان معصوم عَلَيهِمُ السَّلَام و شیعیان شان توجیه می نماید!!

7. برخلاف عقیده شیعه و برخی از اهل سنت، مهدی موعود را از نسل امام حسن مجتبی عَلِيهِ السَّلَام - که عقیده اکثریت اهل سنت است - معرفی می کند. (3) و این در حالی است که طبق احادیث متواتر مهدی موعود عَلِيهِ السَّلَام از نسل امام حسین عَلِيهِ السَّلَام است.

8. ابن عربی متوکل جنایتکار را خلیفه بر حق رسول خدا و از اولیای بزرگ خداوند می داند و بالاترین مقام را که «قطبیت» باشد به او می دهد. (4)

و این در حالی است که متوکل ملعون خبیث ترین خلیفه عباسی است و آن ملعون دستور ویرانی مرقده مطهر سیدالشهداء عَلِيهِ السَّلَام را صادر نمود و آن را ویران کرد.

ص: 87

1- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 1، ص 296 و 751.

2- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 3، ص 475 و ج 1، ص 759، ج 2، ص 285.

3- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 3، ص 327.

4- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 2، ص 6.

9. مسائل فقهی را تماماً براساس مذاهب اهل سنت بیان می کند. (1)

10. از ملحد خونریز و سفاک عرب یعنی حجاج بن یوسف تجلیل می کنند و بر او رحمت می فرستند!! (2)

و صدها مورد دیگر که نشان می دهد ابن عربی نه تنها شیعه نبوده بلکه دشمن شدید شیعه بوده به گونه ای که سید جلال الدین آشتیانی - که از طرفداران جدی ابن عربی است - می گوید:

ابن عربی خصم الدّ شیعیه امامیه است. (3)

و مرحوم استاد شهید مرتضی مطهری وی را «سني متعصب» معرفی نموده است. (4)

از جمله مباحثی که در عرفان منتسب به اسلام مطرح می شود بحث «فناء فی الله» است. عرفا عقیده دارند زمانی که انسان بر اثر سیر و سلوک خویش از تعینات رها شد، مانند قطره ای در دریای ذات الهی فانی و محو می شود. این فنا در ذات بالاترین مرحله سیر و سلوک عرفانی است. آنان برای تبیین فنا در ذات خداوند مثال قطره و دریا را می زنند و می گویند: «همانگونه که قطره به دریا می پیوندد و تمام ذات قطره در ذات دریا محو و مستهلک می شود و دیگر قطره ای نیست و سراسر دریاست - یعنی قطره همان دریاست -، سالک هم در منتهای سیر

ص: 88

1- فتوحات مکیه، ج 1، ص 329، 340، 342، 343، 355، 356 و ...

2- فتوحات مکیه، ج 1، ص 706.

3- مقدمه بر شرح فصوص الحکم، ص 14.

4- امامت و رهبری، ص 163.

و سلوک خویش به دریای ذات الهی می پیوندد و چون قطره ای بی قدر در ذات لایتناهی حضرت حق محو می شود و دیگر قطره نیست و وجود او یکسره دریاست!»

طبق نقل تواریخ بایزید بسطامی اولین کسی است که این بحث را در حوزه تصوف منتسب به اسلام مطرح نمود.

عبدالرزاق کاشانی که از بزرگان صوفیه است درباره «فناء فی الله» می گوید:

الْفَنَاءُ بِزَوَالِ الرُّسُومِ جَمِيعاً بِالْكُلِّيَّةِ فِي عَيْنِ ذَاتِ الْأَحَدِيَّةِ مَعَ ارْتِفَاعِ الْأَثْنِيَّةِ. (1)

فنا به معنای از بین رفتن همه نشانه های بندگی در ذات احدی خداوند به همراه برداشته شدن دوگانگی است.

طبق این معنا، یک عارف در اثر سیر و سلوک و مجاهده از مرز حدود و قیود شخصی گذشته به حقیقت نامحدود _ یعنی خدا _ واصل شده و با آن متحد گشته و سرانجام در آن فانی می شود!

یعنی قطره دریا می شود و انسان خدا می شود!!

مولوی در «مثنوی» درباره این مقام می گوید:

هیچ کس را تا نگردد او فنا

نیست ره در بارگاه کبریا

گرچه آن وصلت بقا اندر بقاست

لیک در اول فنا اندر فناست

چیست معراج فلک این نیستی

عاشقان را مذهب و دین نیستی

نیستی هستت کند ای مرد راه

نیست شو تا هست گردی از اله

ص: 89

سید محمدحسین حسینی طهرانی تمام تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام _ که از مابینت انسان و موجودات با خدا گفته اند _ را نادیده گرفته و با الهام گرفتن از تفکرات صوفیه در کتاب روح مجرد می نویسد:

افرادی که به فناي مطلق [فناي در ذات خدا] نرسیده اند او را نشناخته اند، چرا که محدود غیر محدود را نمی شناسد. و افرادی که به فناي مطلق رسیده اند، وجودي ندارند تا او را بشناسند!! وجود یک وجود بیش نیست و آن وجود حق است... نهایت سیر و سلوک هر موجودي، فناي در موجود برتر و بالاتر از خود اوست. یعنی فناي هر ظهوري در مظهر خود و هر معلولي در علت خود و نهایت سیر انسان کامل که همه قوا و استعدادهاي خود را به فعلیت رسانده است فناي در ذات احدیت است و فناي در ذات الله است و فناي در «هو» است و فناي در «ما لا إِسْمَ لَهُ» و «ما لا رَسْمَ لَهُ» است. (1)

می گوئیم:

عرفاي صوفیه بالاترین مقام را برای ابن عربی قائلند به گونه ای که از آقای سیدعلی قاضی طباطبایی نقل شده که بعد از ائمه اطهار عَلَیْهِمُ السَّلَام در معارف، هیچ کس به پای ابن عربی نرسیده است!! (2)

ص: 90

1- روح مجرد، ص 194.

2- آقای حسن زاده آملی می گوید: اساتید برای ما از مرحوم قاضی حکایت می کردند که آن جناب می فرمود: «بعد از مقام عصمت و امامت، در میان رعیت احدی در معارف عرفانی و حقایق نفسانی در حد محی الدین عربی نیست و کسی به او نمی رسد». (دومین یادواره علامه طباطبایی، چاپ شفق، به نقل از کتاب اسوه عارفان).

بنابراین در دیدگاه آقایان، ابن عربی به بالاترین مقام سلوک عرفانی که همان فنای در «هو» است رسیده است و خوانندگان محترم سخنان این فانی فی الله را در فحاشی به پیروان خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام و تجلیل از حجاج بن یوسف و متوکل عباسی ملاحظه فرمودید!!

آری، طبق دیدگاه آقایان در بحث فنای فی الله، اگر انسانی همانند منصور حلاج ندای «أَنَا الْحَقُّ» را سر دهد، این انسان نیست که چنین گفته، بلکه خود خداست که خود را به وصف حق ستوده است و اگر همانند بایزید بسطامی «لَيْسَ فِي جُبَّتِي سِوَى اللَّهِ» (نیست در لباسم جز خدا) را سر دهد، این خود خداست که سخن می گوید، زیرا وی در ذات حق محو شده است و دیگر بایزیدی وجود ندارد!!

آری، دور بودن از حجت های الهی بر امثال بایزید و حلاج و دیگر بزرگان عرصه سلوک صوفیانه اینگونه مردان وادی فنا و تحیر را به ضلالت کشانیده است.

از حضرت امام خمینی رحمه الله بشنویم:

تا کوس أَنَا الْحَقُّ بزنی خودخواهی

در سرّ هویتش تو ناآگاهی

بردار حجاب خویشتن از سر راه

با بودن آن هنوز اندر راهی(1)

ص: 91

و نیز می فرماید:

از صوفی ها صفا ندیدم هرگز

زین طایفه من وفا ندیدم هرگز

زین مدعیان که فاش انا الحق گویند

با خودبینی فنا ندیدم هرگز(1)

صوفیه شریعت را مقام سلوک، و حقیقت را مقام وصول به حق دانسته و آن دورا به گردویی که دارای پوست و مغز است تشبیه کرده و می گویند: شریعت، پوست و حقیقت، مغز است و وقتی که مغز رسید پوست بی فایده می شود و باید آن را دور انداخت. بر اساس این تشبیه نابجا عقیده دارند آنگاه که سالک به مقام وصول رسید، شریعت از وی ساقط می شود و سالک می تواند واجبات الهی را ترک کند. شیخ محمود شبستری درباره عارفی که به وصول رسیده و دیگر احتیاجی به شریعت ندارد در گلشن راز می گوید:

بود تابع ولی از روی معنی

بود عابد ولی در کوی معنی

شیخ محمد لاهیجی در شرح این بیت می گوید:

یعنی: چون ولی به مقام ولایت که مرتبه فناء فی الله است رسیده و تعیین وی که مستلزم تبعیت و عبودیت بود در تجلی احدی محو و مستهلک شد، مادام که در آن سُکر و استغراق باشد به اتفاق همه [صوفیه] تابعیت و عبودیت به حسب ظاهر از او مرتفع است. فاما از روی حقیقت و معنا چون این مرتبه کمال و اتصال او را به واسطه این متابعت و عبادت حاصل

ص: 92

1- دیوان اشعار امام، ص 217.

شده است، در آن وقت که حصول آن معنا میسر است عین تابع و عابد است از روی معنا و در کوی معنا، نه در صورت. (1)

شیخ محمود شبستری در گلشن راز می گوید:

تبه گردد سراسر مغز بادام

گرش از پوست بتراشی گه خام

ولی چون پخته شد بی پوست نیکوست

اگر مغزش بر آری برکنی پوست

شریعت پوست، مغز آمد حقیقت

میان این و آن باشد حقیقت

خلل در راه سالک نقص مغز است

چو مغزش پخته شد بی پوست نغز است

چو عارف با یقین خویش پیوست

رسیده گشت مغز و پوست بشکست

می گوئیم:

شریعت پاک محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ را در مقابل طریقت آوردن و آن را پوست _ که دور انداختنی است _ معرفی کردن، اهانت به دین و طریق انبیای عظام و ائمه کرام عَلَيْهِمُ السَّلَام است.

مولوی نیز در مقدمه دفتر پنجم مثنوی می گوید:

شریعت همچون شمع است، ره می نماید و بی آنکه شمع به

ص: 93

دست آوری راه رفته نشود، چون در ره آمدی رفتن تو طریقت است و چون رسیدی به مقصود آن حقیقت است.

در ادامه می‌افزاید:

لَوْ ظَهَرَتِ الْحَقَائِقُ بَطَلَتِ الشَّرَائِعُ (چون انسان به حقیقت رسید، شریعت باطل می‌شود) حاصل آنکه: شریعت همچو علم کیمیا آموختن است از استاد و یا کتاب و طریقت استعمال کردن داروها و مس را در کیمیا مالیدن است و حقیقت زر شدن مس؛ کیمیادانان به علم کیمیا که ما این علم می‌دانیم و عمل کنندگان به علم کیمیا شادند که ما چنین کارها می‌کنیم و حقیقت یافتگان به حقیقت شادند که ما زر شدیم و از علم و عمل کیمیاگری آزاد شدیم.

عین القضاة همدانی نیز می‌گوید:

از نظر صوفیه حکم شریعت تا آنجاست که قالب و بشریت بر جای باشد که حکم خطاب و تکلیف بر قالب است. کفر و ایمان بر قالب تعلق دارد آن کس که «تَبَدَّلَ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ» او را کشف شده باشد که زمین همان زمین نیست، حکم امر و تکلیف از او برداشته می‌شود که در مالیات، بر زمین خرابه مالیاتی نیست. (1)

می‌گوییم:

سیره پیامبر بزرگوار اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ که

ص: 94

در بالاترین مراحل توحید و عرفان قرار داشتند، تمام بافته های اهل تصوف را دور می ریزد. زیرا آن بزرگواران تا آخرین نفس های مبارکشان ذره ای از عبادات و احکام خدا را فرو نگذاشتند.

استاد حسن زاده آملی نیز شبیه سخنان عرفای صوفی را می گوید:

اطلاق عبادت بر حق اگرچه شنیع است و در ظاهر نوعی سوء ادب است، ولیکن چون احکام تجلیات الهیه بر قلب عارف غلبه کرده او را از دایره تکلیف و طور عقل به در می برد که قلب اصلاً قادر بر مراعات ادب نیست و در این هنگام ترک ادب خود ادب است! (1)

و در ادامه می آورد:

عارف در حال اتصالش به عالم قدس ای بسا که از این عالم و از آنچه در این عالم است غافل گردد و می شود که در آن حال اخلاص به تکالیف شرعی از او صادر شود! ولی گنهکار نیست، چه در حکم، غیر مکلف است. زیرا تکلیف تعلق نمی گیرد مگر به کسی که تعقل تکلیف کند. به این معنی خواجه عبدالله انصاری در کلمات خویش دارد که: «صاحب غلبه عشق از خود آگاه نیست، آنچه مست می کند او را گناه نیست» و خواجه حافظ فرموده:

رشته تسییحم ار بگسست معذورم بدار

دستم اندر ساعد ساقی سیمین ساق بود (2)

ص: 95

1- مُمِذُّ الْهَمِّمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 160.

2- مُمِذُّ الْهَمِّمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 160.

می گوئیم:

ائمه اطهار عَلَیْهِمُ السَّلَام که روح مقدسشان دائم به عالم قدس متصل بود، هرگز ذره ای از آن بزرگواران اخلاص به تکالیف شرعیه مشاهده نشد. و همچنین انسان شرعا مجاز نیست در مسیری گام بردارد که غلبه عشق او را به ناآگاهی بکشاند و مست کند و با آن ناآگاهی مرتکب گناه گردد.

تمام این سخنان صوفیانه باطل و مخالف با عقل و شرع و وجدان است.

مرحوم علامه بحرالعلوم می فرماید:

پس هرکس را بینی که دعوی سلوک کند و ملازمت تقوا و ورع و متابعت جمیع احکام ایمان در او نباشد و به قدر سر مویی از صراط مستقیم شریعت حقه انحراف نماید، او را منافق می دان. (1)

حضرت امام خمینی رحمه الله می فرماید:

و بالجمله کشفی اتم از کشف ختمی مرتبت و سلوکی أصح و اصوب از آن نخواهد بود، پس ترکیبات بی حاصل دیگر را که از مغزهای بی خرد مدعیان ارشاد و عرفان است باید رها کرد. پس از بیانات سابقه معلوم شد که آنچه پیش اهل تصوف معروف است که نماز وسیله معراج و سلوک است و پس از وصول، سالک مستغنی از رسوم گردد، امر باطل و بی اصل و خیال خام بی مغزی است که با مسلک اهل الله و اصحاب قلوب مخالف است و از جهل به مقامات اهل معرفت و کمالات اولیاء صادر شده است. (2)

ص: 96

1- رساله سیر و سلوک، ص 66.

2- سر الصلاة، ص 13.

بدیع الزمان فروزانفر در شرح ابیات 267_ 273 مثنوی از افلاکی نقل می کند:

روزي فقهاي حساد از سر انكار و عناد از حضرت مولانا سؤال كردند كه شراب حلال است يا حرام و غرض ايشان عرض پاك شمس الدين (مولوي) بوده، به كنایت جواب فرمود: «تا كه بخورد؟ چه اگر مشكي شراب را در دريا بريزيد متغير نشود و او را مكدر نگرداند و از آن آب وضو ساختن و خوردن جایز باشد اما حوضك كوچك را قطره شراب بي گمان كه نجس كند، همچنان كه هرچه در بحر نمكدان افتد، حكم نمك مي گيرد، جواب صريح آن است كه اگر مولانا شمس الدين مي نوشد، او را همه چيز مباح است كه حكم دريا دارد و اگر چون تو خرخواري كند نان جوينت هم حرام است»⁽¹⁾.

می گوئیم:

همین مثال ها و قیاس های بی جا است که صوفیه را در مهلکه انداخته است. خداوند متعال شراب را به دلایل متعددی حرام کرده است. از جمله زائل شدن عقل و آلوده شدن روح، و این توجیهاات شیطان است که انسان ها را در گرداب گناهان کبیره غرق می گرداند. و اگر صوفیه مطیع خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام بودند هرگز این اباطیل را نمی گفتند.

ص: 97

1- شرح مثنوی، جزء نخست از دفتر اول، ص 130 و 131 به نقل از مناقب العارفين افلاکی.

حافظ مي گويد:

مي خور به بانگ چنگ و مخور غصه

ور کسي گويد که تو را باده مخور، گو هو الغفور!⁽¹⁾

با اين همه باز سيد محمد حسين حسيني طهراني مي گويد:

بايد با هزار دليل اثبات کنيم که عرفان حافظ و مولانا متخذ از روح قرآن و روح نبوت و ولايت است!!⁽²⁾

خوانندگان خود قضاوت فرمايند!

مولوي در دفتر ششم مثنوي داستاني با اين موضوع بيان مي کند:

«روز عاشورا مردم حلب که شيعه هستند براي عزاداري حضرت امام حسين عَلَيْهِ السَّلَام به نوحه سرايي مي پردازند و ظلم هايي که يزيد و شمر بر خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام روا داشته اند را برمي شمارند و گريه و زاري سر مي دهند. شاعر غريبي (شايد خود مولوي باشد) از راه مي رسد و علت را جويا مي شود. شيعيان حلب مي گويند: ما براي حضرت امام حسين عَلَيْهِ السَّلَام که در چنين روزي مظلومانه به شهادت رسيده است اشک مي ريزيم و عزاداري مي کنيم. آن شاعر در جواب گفت:

خفته بودستيد تا اکنون شما

که کنون جامه دريدت از عزا

پس عزا بر خود کنيد اي خفتگان

زانکه بد مرگيست اين خواب گران

روح سلطاني ز زنداني بجست

جامه چه درانيم و چون خانيم دست

چونکه ايشان خسرو دين بوده اند

وقت شادي شد چو بشکستند بند»

ص: 98

1- غزل شماره 254.

2- روح مجرد، ص 489.

سخن مولوي اين است که روز عاشورا بايد جشن گرفت و شاد بود. زيرا بزرگي به وسيله کشته شدن در راه خدا قفس تن را بشکست و روح او پرواز کرد و به خدا پيوست. پس بايد شاد بود و خفتگان و نادانان، اهل گريه و زاري در چنين روزي اند!

مي گوييم:

مولوي يک دیدگاه کاملاً صوفيانه به جريان عاشورا دارد. او فقط يک جنبه را مي بيند. آري، حضرت سيدالشهداء عَلَيْهِ السَّلَام با شهادت به عالي ترين درجه الهي نائل شد؛ اما مگر مي شود شهادت مظلومانه امام حسين عَلَيْهِ السَّلَام و مصائب بزرگ کربلا را نادیده گرفت؟! فرزند رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ و حجت خدا را در روز عاشورا سر بريندند، کودک شش ماهه اش را در آغوشش به شهادت رسانيدند، جوان رعنايش را قطعه قطعه کردند، چگونه مي توان اين مصيبت بزرگ را _ که اگر بر آسمان فرو مي آمد، کمرش را مي شکست _ نادیده گرفت و روز عاشورا خنديد و شاد بود!!

قلبي که سنگ باشد تمام اين مصائب را نادیده مي گيرد و مي خندد.

بايد به اين عارف صوفي و طرفدارانش گفت:

مگر در منابع شيعه و سني نيامده که پيامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ آن زماني که توسط جبرئيل از شهادت فرزندش امام حسين عَلَيْهِ السَّلَام باخبر شد گريست و قاتلان وي را لعنت کرد. مگر در احاديث نيامده که ملائکه هم بر اين مصيبت گريستند و تمام امامان معصوم: در عزاي امام حسين عَلَيْهِ السَّلَام گريستند، و روز عاشورا را روز غم و غصه خود قرار دادند نه روز شادي و شرف.

ص: 99

در منابع شیعه از ائمه اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَام سخنان فراوانی است درباره ثواب گریستن بر امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام و برکات عزاداری سیدالشهداء عَلَيْهِ السَّلَام که اوج گرفتن روح انسان و پاک شدن از گناهان است. (1)

متأسفانه این دیدگاه انحرافی مولوی هم در برخی از چهره های مدعی عرفان در تشیع دیده می شود. سید محمدحسین حسینی طهرانی در کتاب روح مجرد درباره استاد خود حدّاد می نویسد:

حضرت آقای حداد پدر واقعی بنده بود و در تمام مسافرت ها ورود و خروج ما در منزل ایشان، ورود و خروج اهل خانه بود. در تمام دهه عزاداری، حال حضرت حداد بسیار منقلب بود. چهره سرخ می شد و چشمان درخشان و نورانی، ولی حال حزن و اندوه در ایشان دیده نمی شد. سراسر ابتهاج و مسرت بود. می فرمود: چقدر مردم غافلند که برای این شهید جان باخته غصه می خورند و ماتم و اندوه به پا می دارند، صحنه عاشورا عالی ترین منازل عشق بازی است و زیباترین مواطن جمال و جلال الهی و نیکوترین اسماء رحمت و غضب، و برای اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام جز عبور از درجات و وصول به اعلا ذروه جاودان چیزی نبوده است... و تحقیقاً روز شادی و مسرت اهل بیت است. مردم خبر ندارند و چنان محبت دنیا چشم و گوششان را بسته که بر آن روز تأسف می خورند و همچون زن فرزند مرده می نالند. (2)

ص: 100

1- مراجعه شود به کتاب «کامل الزیارات» ابن قولویه قمی.

2- روح مجرد، ص 77 و 78.

می گوئیم:

حداد و شاگردش حسینی طهرانی از حضرت سیدالشهداء عَلَیْهِ السَّلَام به «این شهید جان باخته» یاد می کنند و عزاداران عاشقش را انسان های نادان و دنیاپرست معرفی می نمایند!!

جواب این اشخاص را چگونه باید داد؟ آنان که خود را عارفی شیعی می دانند! و افکارشان اینگونه است، مگر زیارت ناحیه مقدسه حضرت ولی عصر عَلَیْهِ السَّلَام را نخوانده اند که می فرماید: «اگر در عزای جَدِّم حسین عَلَیْهِ السَّلَام اشک چشم هایم خشک شود، خون می گیرم؟» مگر سخن امام رضا عَلَیْهِ السَّلَام را نشنیده اند که می فرماید: «عزای جدم حسین عَلَیْهِ السَّلَام چشم های ما را _ از شدت گریه _ زخم کرده است؟» و صدها روایت دیگر. حال آقایان به فنا و شهود رسیده!! می گویند: «کسانی که روز عاشورا عزاداری می کنند مردمی غافلند».

آقای حداد می گوید: «تحقیقا روز عاشورا، روز شادی و مسرت اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام است!! آخر تحریف حقایق تا چه میزان؟! آیا اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام روز عاشورا شاد بودند؟! آیا مردم دنیاپرست و غافل عزاداری می کنند?!»

در احادیث آمده زمانی که محرم فرا می رسید، کسی خنده بر لبان مبارک امام صادق عَلَیْهِ السَّلَام مشاهده نمی کرد اما آقایان صوفی زده می گویند که روز عاشورا سزاوار است عارف به جای گریه و اندوه، شاد باشد!! (نَسْتَجِیْرُ بِاللَّهِ)

مولوی به مریدان خویش وصیت نمود: «سالروز مرگ من جشن بگیرید».⁽¹⁾

ص: 101

همچنین نوشته اند که مولوي جنازه صلاح الدين زرکوب را با رقص و سماع تشييع کرد و به خاک سپرد. (1)

استاد آيت الله حاج شيخ مرتضي رضوي - صاحب کتاب گرانسنگ محي الدين در آينه فصوص - مي گويد:

در سال 67 سفري به ترکيه داشتم در سالروز وفات مولوي به قونيه رفتم، به محض ورود به شهر صدها خودرو آرايش و آزين بندي شده را مشاهده کردم. از شهرهاي مختلف عروس ها را آورده بودند که در ساعت مرگ مولوي از مبدأ خانقاه مولوي به خانه بخت ببرند. شهر پر از هلله و شادي بود. زنان و مردان زيادي از اروپا و آمريکا براي تماشا آمده بودند؛ زيرا مولوي وصيت کرده است که در سالروز مرگ من جشن بگيريد.

با خود مي انديشيدم: اين چه وصيتي است که با سنت و فرهنگ هيچ پيامبري سازگار نيست. سال ديگر مسافرتي به هند و سنگاپور داشتم راز و رمز اين وصيت مولوي براي روشن شد. در معابد هندويان مجسمه ها (بت ها) ي گوناگون و رنگارنگ قرار دارند که هر کدام سمبل يک بخش از باورهاي آنان است. در آن ميان چشم مسافر به يک مجسمه اي مي افتد رنگين و زيبا. اما از فرق سر تا وسط بدن با برش دقيق دو نيمه شده است. از متوليان معبد پرسيدم: اين چيست و کيست، پيامش چيست؟

ص: 102

1- نقدي بر مثنوي، سيد جواد مدرسي.

گفت: إلهه «جشن و شادي» است.

گفتم: کمی درباره جشن و شادي توضیح دهید.

گفت: او وصیت کرده است که در سالروز مرگش همگان جشن بگیرند، شاد باشند و دست افشانی کنند.

مولوي که متولد حوالي بلخ و نزدیک بزرگ ترین و بلندترین مجسمه های هندی (بودایی) است و از نزدیک با فرهنگ بودایی و هندویی آشنا بود، اصول زیادی از جوکیات را برداشت کرده، حتی این وصیت هندویی را عملاً به اجرا گذاشته است، سنتی در برابر سنیان و شیعیان و همه فرق مسلمین حتی صوفیان و بدعتی در سنت همه انبیاء به ویژه در سنت پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و امت مسلمان. (1)

مولوي در اشعارش قیام حضرت سیدالشهداء عَلَيْهِ السَّلَام را کورکورانه قلمداد کرده است و می گوید:

کورکورانه مرو در کربلا

تا نیفتی چون حسین اندر بلا

این شعر در مثنوی های جدید به صورت زیر تحریف شده:

هین مرو گستاخ در دشت بلا

هین مران کورانه اندر کربلا (2)

خوانندگان محترم ملاحظه نمودند که چگونه مولوي به وجود مقدس و نورانی حضرت سیدالشهداء عَلَيْهِ السَّلَام اهانت می کند و قیام خونین آن حضرت عَلَيْهِ السَّلَام _ که سبب ابقای دین گردید _ را کورکورانه معرفی می کند!

ص: 103

1- مجله نور الصادق، شماره 22 و 23، ص 231 و 233.

2- مثنوی، دفتر سوم.

آري، مولوي اين را مي گويد تا خودش و تمام صوفيان _ که در طول تاريخ جيره خوار حکومت هاي مستبد و ظالم بودند _ را تيره کند!!

دين اسلام بسيار به عقل بها مي دهد و همگان را به تفکر و انديشيدن فرا مي خواند. قرآن کریم، به شدت مشرکان و ديگر طوايف منحرف را مورد مؤاخذه قرار مي دهد که چرا تفکر نمي کنند و چشم بسته تابع آباء و اجداد و بزرگان خود شده اند.

اهل تصوف ابتدا به عقل هجوم مي آورند و آن را پايمال مي کنند و سپس مريداني را پرورش مي دهند که چشم بسته مطيع محض مراد و شيخ خود گردند! حتي اگر قطب يا شيخ از آنان کار خلاف شرع بخواهد، صوفي و مريد بدون درنگ انجام مي دهند. حافظ مي گويد:

به مي سجاده رنگين کن گرت پير مغان گويد

که سالک بي خبر نبود ز راه و رسم منزل ها(1)

مي گويم:

پير مغان در شعر حافظ مقصود قطب، شيخ و يا مراد است، و اين در حالي است که ما تبعيت مطلق جز از افراد معصوم نداريم و معصومين عَلَيْهِمُ السَّلَام هرگز انسان ها را به کار خلاف شرع وادار نمي کنند. همچنين معصومين آنگاه که فرمان مي دهند، فقط مريد پروري نمي کنند؛ بلکه انسان هاي با بصيرتي را پرورش مي دهند که با آگاهي و معرفت امر او را امثال کنند و با بيداري در راه قدم بردارند؛ ولي بزرگان صوفيه به

ص: 104

مريدان خود مي گويند: «اگر مي خواهيد رشد کنيد و به کمال برسيد، بايد همانند مرده که در دستان غسل است هيچ حرکت و اراده اي جز اراده شيخ نداشته باشيد!!» و اين يعني تعطيلي کامل عقل و ادراک و شعور!!

اکنون خوانندگان محترم بعد از خواندن مطلب ذيل، خود قضاوت کنند:

محمدحسين طهراني مي گويد:

وقتي من در خدمت مرحوم انصاري [از شاگردان آقاي قاضي] بودم، با وجود اينکه ايشان را مثل پيغمبر خود مي دانستم!! [در عين حال در مسائلي که احساس مي کردم با ايشان اختلاف دارم _ اختلاف فقهی _ احتياط را رعایت مي کردم؛ ولي وقتي که با مرحوم حداد [از شاگردان آقاي قاضي و مراد محمدحسين طهراني] بودم، اگر مي گفتند اين ليوان خون است [و آن را بخور] ديگر احتياط نمي کردم و مي خوردم!!!⁽¹⁾

لذت در جهنم

طبق دیدگاه عرفا _ همانگونه که مطرح شد _ انسان در کارهاي خود مضطر و مجبور است، پس بايد دید که تکلیف گناهان و معاصي که از وي سر مي زند چه مي شود؟! آیا سزاوار است که بشر به خاطر گناهي که حقیقتاً متناسب به وي نبوده وارد جهنم شود؟!!

فلاسفه و عرفا با توجه به مباني خود _ که بازگشت گناهان به امور عديمي است _ ورود به جهنم و جاودانگي در آن را براي مجرمان نه تنها

ص: 105

1- شرح حديث عنوان بصري، محمد محسن طهراني، ص 118.

بد نمی دانند بلکه برای ایشان منتهای کمال می دانند و حاصل کلامشان این است که یک انسان مجرم که از وی معاصی سر می زند کار وی چیزی جز اقتضای ذات او نیست. پس وصول کمال انسان مجرم به اقتضای ذات و طبع او است. بنابراین چون جهنم مطابق با طبع مجرمان است، ورود آنان به جهنم عین کمال است!! مجرمان و جاودانگان در جهنم نه تنها زجر نمی بینند، بلکه مثل بهشتیان در شادی و لذات غوطه ورنند!!

ابن عربی می گوید:

وَأَمَّا أَهْلُ النَّارِ فَمَا لَهُمْ إِلَيَّ النَّعِيمُ؛ وَلَكِنْ فِي النَّارِ إِذَا لَا بُدَّ بِصُورَةِ النَّارِ بَعْدَ انْتِهَاءِ مُدَّةِ الْعِقَابِ أَنْ تَكُونَ بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ مَنْ فِيهَا وَهَذَا نَعِيمُهُمْ. (1)

اما اهل نار عاقبتشان به نعیم است لکن در نار، زیرا صورت نار بعد از انتهای مدت عقاب بر هرکس که در آن است برد و سلام می شود و این نعیمشان است.

ملاصدرا در «أسفارِ أربَعَه» با پذیرش تفکرات ابن عربی می نویسد:

فَهُمْ يَتَلَذُّونَ بِمَا هُمْ فِيهِ مِنْ نَارٍ وَزَمْهَرِيرٍ وَمَا فِيهَا مِنْ لَذَعِ الْحَيَّاتِ وَالْعَقَابِ كَمَا يَلْتَذُّ أَهْلُ الْجَنَّةِ بِالْظَّلَالِ وَالنُّورِ وَلَثِمِ الْجِسَانِ مِنَ الْحُورِ. (2)

جهنمیان در جهنم از آتش و زمهریر و نیش مارها و عقرب ها

ص: 106

1- مُمِدُّ الْهَمِّمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 430.

2- أسفارِ أربَعَه، ج 9، ص 349.

لذت مي برند، همان گونه که اهل بهشت از سایه ها و نور و همسران بهشتي لذت مي برند!!

طبق چنين ديدگاهي _ که عرفا و فلاسفه به عالم دارند _ وجود هرکس و هر چيز در عالم، خير محض است. وجود فرعون و ابن ملجم و شمر و يزيد و امثال آنها نه تنها شر نيست، بلکه به عالم، زيبايي خاصي مي دهند!! مي گویند: همه به سوي کمال خویش با عشق و شور و شغف در حرکتند و در اين مسير جز رضاي الهي چيز ديگري طلب نمي کنند!!

حاصل سخنشان مي شود:

شمر ملعون با بریدن سر حضرت سيدالشهداء عَلِيهِ السَّلَام در دنيا به بالاترين کمال خود رسيد و ورود آن ملعون در قيامت در آتش جهنم _ که مطابق طبع اوست _ براي وي منتهاي کمال است!! کمال حضرت سيدالشهداء عَلِيهِ السَّلَام نيز با مقابله با يزيد و شمر و کشته شدن محقق شد!!

در اين ديدگاه همه چيز زيباست، بت زيباست، کفر زيباست، شمر و يزيد و ابن ملجم هم زيبا هستند و به عالم معنا مي دهند و زيباترين چيز در ميان پديده ها شيطان است.

همان گونه که مطرح شد ملاصدرا در مقدمه شرح اصول کافي مي گوید:

سعادت و کمال شيطان با ايجاد اضلال در عالم است!!

و شبستري نيز مي گوید:

نکو اندیشه کن اي مرد عاقل

که بت از روي هستي نيست باطل!!

بدان کايزد تعالي خالق اوست

ز نیکو هرچه صادر گشت نیکوست

چو کفر و دين بود قائم به هستي

شود توحيد عين بت پرستي

ص: 107

وي مي گويد:

جهان چون چشم و خط و خال و ابروست

که هر چيزي به جاي خویش نیکوست(1)

آري، ابن ملجم و شمر در جایگاه خودشان _ که مقابله با امام علي عَلَيْهِ السَّلَام و امام حسين عَلَيْهِ السَّلَام است _ نه تنها شر نیستند، بلکه خیر محض و جلوه دهنده و زیبا سازنده جهانند!! و آخر کار نیز مزدشان ورود در جهنم و لذت بردن از آتش و مار و عقرب ها است!! زیرا عذاب از عَذْب (يعني گوارا) است نه زجر و درد!!

مي گوئيم:

باید توجه داشت که فلاسفه و عرفا به جبر مطلق عقیده دارند، و این اساس فعل انسان گناهکار را فعل خدا مي دانند که با توجه به اقتضاي ذاتش از وي صادر مي شود. و به همین دلیل گناه گناهکاران برایشان کمال است؛ چرا خداوند متعال در کلام جاويدش به شدت تمام انسان ها را از ارتکاب گناهان نهی فرموده است؟!

ملاصدرا در اَسْفَارِ اَرْبَعَه مي گويد:

... وَ الْفِعْلُ الْاِخْتِيَارِي لَا يَتَحَقَّقُ وَلَا يَصِحُّ بِالْحَقِيقَةِ الْاَلْفِي وَاجِبِ الْوُجُودِ وَحْدَهُ وَغَيْرُهُ لَا يَكُونُونَ اِلَّا مُضْطَرِّينَ فِي صُورَةِ الْمُخْتَارِينَ. (2)

ص: 108

1- گلشن راز، شبستري.

2- اَسْفَارِ اَرْبَعَه، ج 6، ص 34.

فعل اختیاری به جز برای خداوند نه محقق است و نه صحیح است و غیر خداوند همه موجودات در افعالشان مضطر و مجبور هستند [و مانند انسان] در ظاهر مختارند!!

در *أسفارِ أربَعه*، سخنان فراوانی از ملاصدرا در باب جبر مطلق موجود است از جمله: *أسفارِ أربَعه*، ج 4، ص 113 و 114؛ ج 6، ص 310.

مرحوم علامه طباطبایی نیز می گوید:

مَا مِنْ شَيْءٍ مُّمكنٍ مَوْجودٍ سِوَى الواجِبِ بالذاتِ حَتَّى الأفعالِ الإختیارِيَّةِ إلاَّ هُوَ فِعْلُ الواجِبِ بالذاتِ، مَعْلولٌ لَهُ بِلا واسِطَه، أو بِواسِطَه أو وَسائِطٍ. (1)

جز از واجب بالذات (خداوند متعال)، همه ممکنات حتی افعال [به ظاهر] اختیاری، فعل خداوند است که بدون واسطه یا با واسطه از آن او است.

می گوئیم:

1 _ اگر بگوئیم صاحب فعل انسان خداست، دیگر اختیار برای او معنا ندارد، اما اگر بگوئیم که انسان فعل را خود به اذن الهی انجام می دهد _ طبق معارف اهل بیت *عَلَيْهِمُ السَّلَام* _ انسان صاحب اختیار است، زیرا فعل را خود انجام داده است اما با توان و قدرتی که خداوند به وی داده است؛ البته فلاسفه با توجه به برهان (قاعدۀ) علیت که می گوید: آنگاه که علت تامه گردد صدور معلول از درون علت، ضروری است، هرگونه حریت و آزادی

ص: 109

1- نهاییه الحکمه، ص 301.

و اختیار را از غیر خداوند نفی می کنند. همان گونه که سخن ملا صدرا را آوردیم که نهایتاً می گوید: «خداوند فقط فاعل مختار است و دیگر موجودات در ظاهر مختارند و در باطن و حقیقت و واقعیت مجبور!!»

البته قواعد فلسفی نه تنها جبر را بر تمام مخلوقات حاکم می گرداند بلکه خدا را هم در بر می گیرد، زیرا طبق قاعده علیت که می گویند: علت که تامه باشد بروز و صدور معلول لاجرم و اضطراری است، خداوند را از ازل، علت تامه معرفی می کنند که مجبور به صدور و ایجاد مخلوقات است! (البته صدور با ایجاد و خلق فرق می کند که فلاسفه به صدور قائلند نه خلق).

اکنون با چنین دیدگاهی فاسدی چگونه می توان خداوند متعال را فاعل مختار نام نهاد! چون طبق قواعد فلسفی خداوند از ازل فاعل مضطر بوده است و طبق این قاعده، جهان نیز قدیم است، که البته ادله عقلی و نقلی هر دو سخن را ابطال می کند.

2. اگر جهنم برای مجرمان کمال و محل لذات است چرا بویی از این سخنان در کلام هیچ یک از انبیاء الهی و ائمه اطهار علیهم السّلام نیامده است؟ آیا فلاسفه و عرفا از پیامبران و امامان بیشتر می دانند؟! یا طبق سخن آن فیلسوف صدرایی، سخنان عرفا از پیامبران و امامان دلپذیرتر است؟! (1)

3. صدها آیه از آیات قرآن کریم _ که خداوند وعده عذاب ابد به مجرمان داده است _ چگونه با این سخنان توجیه می شود؟!

ص: 110

1- شرح مقدمه فصوص الحکم، آشتیانی، ص 74.

آیا تنها با استناد غلط به این مطلب که می گویند: عذاب از «عَذْب» (خوشی) است!!

4. مجرمان که در دنیا با فساد و باده نوشی و فحشاء در لذات غوطه ورنند، اگر در آخرت نیز با نیش مارها و عقرب ها در جهنم لذت ببرند، آیا نباید گفت: خوشا به حال مفسدان و مجرمان، که هم در دنیا خوش اند و هم در آخرت؟!!!

5. آیا حاصل این گونه تفکرات باطل، چیزی جز انکار وعده های خدا و به مسخره گرفتن تعالیم تمام پیامبران الهی است؟!!!

6. آیا ملاصدرا با اینگونه تفکرات، عقل را کامل نموده است و نعمت را بر بشر به اتمام رسانده است؟!!! چنانچه آن فیلسوف صدرايي مي گوید!

آیا این سخن ملاصدرا که در اسفار، ج 7، ص 136 می گوید: «زنان حیواناتی هستند که برای استفاده مردان، لباس انسانیت به آنها پوشانده شده است» نیز از آثار اکمال عقل است؟!!!

طبق عرفان ابن عربی و سایر صوفیه، انسان هر چیزی را که پرستد، در واقع امر، خدا را پرستیده است!

یکی دیگر از تابعان عرفان ابن عربی، ملاسلطان محمد گنابادی _ ملقب به سلطان علیشاه _ (مؤسس فرقه صوفیه گنابادی) در این باره زشت تر و رکیک تر از استاد خود _ ابن عربی _ می گوید:

چون عالم مظهر تجلی ذات خداوند است، انسان زمانی که از روی اختیار، شیطان را می پرستد یا جن یا هر چیز دیگر مثل ماه و ستاره یا ملائکه یا حتی آلت تناسلی، مثل برخی از هندوها که مجسمه آلت تناسلی مرد و زن را پرستش

می‌کنند، در حقیقت خدا را پرستش کرده و خود نمی‌دانند!! (نَسْتَجِيرُ بِاللَّهِ مِنْ هَذِهِ الْأَقْوِيلِ!).

متن جمله فوق چنین است:

لَمَا كَانَ أَجْزَاءَ الْعَالَمِ مَظَاهِرَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ الْقَهَّارِ بِحَسَبِ أَسْمَائِهِ اللَّطِيفَةِ وَالْقَهْرِيَّةِ كَانَ عِبَادَةَ الْإِنْسَانِ لِأَيِّ مَعْبُودٍ كَانَتْ عِبَادَةَ اللَّهِ إِخْتِيَارًا فَالْإِنْسَانُ فِي عِبَادَتِهَا إِخْتِيَارًا لِلشَّيْطَانِ كَالْإِبْلِيسِيَّةِ وَ لِلْجِنِّ كَالْكَهَنَةِ وَ التَّابِعِي الْجِنِّ وَ لِلْعُنَاصِرِ كَالزَّرْدُشْتِيَّةِ وَ عَابِدِي الْمَاءِ وَ الْهَوَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ لِلْمَوَالِدِ كَالْوَتْنِيَّةِ وَ عَابِدِي الْأَحْجَارِ وَ الْأَشْجَارِ وَ التَّنْبَاتِ كَالسَّامِرِيَّةِ وَ بَعْضِ الْهُنُودِ الَّذِينَ يَعْبُدُونَ سَائِرَ الْحَيَوَانَاتِ وَ كَالْجَمَشِيدِيَّةِ وَ الْفِرْعَوْنِيَّةِ الَّذِينَ يَعْبُدُونَ الْإِنْسَانَ وَ يَقْرُونَ بِالْهَيْتَةِ وَ لِلْكَوَاكِبِ كَالصَّائِبِهِ وَ لِلْمَلَائِكَةِ كَأَكْثَرِ الْهُنُودِ وَ لِلذَّكْرِ وَ الْفَرْجِ كَبَعْضِ الْهُنُودِ الْقَائِلِينَ بِعِبَادَةِ ذَكَرِ الْإِنْسَانِ وَ فَرْجِهِ وَ كَالْبَعْضِ الْآخِرِ الْقَائِلِينَ بِعِبَادَةِ ذَكَرِ مَهَادِيو مَلَكًا عَظِيمًا مِنْ الْمَلَائِكَةِ وَ فَرْجِ امْرَأَتِهِ كُلُّهُمْ عَابِدُونَ لِلَّهِ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ!!(1)

وی سپس این شعر شبستری را می‌آورد:

مسلمان گر بدانستی که بت چیست

بدانستی که دین در بت پرستی است

ص: 112

1- تفسیر بیان السعاده، ملاسلطان محمد گنابادی، ج 2، ص 437.

اهل تصوف، عشق مجازی را پله ای برای رسیدن به عشق حقیقی می دانند و در آثار و نوشته ها به ویژه دیوان اشعار آنان، به فراوانی از زن و چهره های زیبا و عشق و دلدادگی به آنان سخن گفته اند و ادعا دارند که ظاهر این سخنان و اشعار عاشقانه، درباره زیبارویان است و حقیقت و باطن آن در رابطه با خداست!! آنان سپس پا را فراتر می گذارند و مدعی می شوند که یک عارف سالک در مرحله ای از سیر و سلوکش با نظر نمودن در چهره کودکان و زنان زیباروی، خدا را می بیند و معرفتش افزون می گردد!!

و باز پا را فراتر می گذارند و با این بهانه باطل _ که از هوای نفسانی سرچشمه گرفته است _ مبادرت به کارهایی می نمایند که در شرع از گناهان کبیره و مفسد بزرگ محسوب می گردد؛ اما آنان با این تفکر باطل که «به حقیقت رسیده اند و شریعت از آنان باطل گشته است»، کارهای خود را موجه جلوه می دهند!!

آنان اینگونه اعمال زشت را پس از وصول نه تنها حرام نمی دانند، بلکه آن را آینه ای می دانند که جمال حق را در آن می بینند و با این عمل ننگینی که انجام می دهند با کمال بی شرمی می گویند: «فاعل این عمل، توجهی به عملش ندارد و این عملش را آینه و وسیله برای رؤیت حق می بیند و در حقیقت تمام توجهش به خداست، و شخص فاعل، خدا را در صورت این معشوق مجازی می بیند!!»

اکنون چند نمونه را برای مثال می آوریم:

عبدالرحمان جامی در شرح حال اوحدالدین کرمانی در علت اینکه شیخ شهاب الدین او را بدعت گذار خوانده است، نوشته است:

مراد شیخ شهاب الدین به ابتداء (بدعت) وی آن بوده است که می گوید وی در شهود حقیقت، توسل به مظاهر صوری کرده و جمال مطلق (یعنی خدا) را در صور مقیدات (یعنی کودکان و زنان) مشاهده می نموده و شیخ شمس الدین تبریزی از وی پرسیدند که در چه کاری؟ گفت: ماه را در طشت آب می بینم. پس شیخ شمس الدین گفت: که اگر بر قفا دنبال نداری، پس چرا بر آسمانش نمی بینی؟ و پیش مولانا جلال الدین رومی (مولوی) گفتند که وی شاهد باز بود، خدمت مولوی فرمود: که کاش کردی و گذشتی، و این رباعی وی بر این دلالت دارد:

زان می نگرم به چشم سر در صورت

زیرا که ز معنی است اثر در صورت

این عالم صورت است و ما در صوریم

معنی نتوان دید مگر در صورت

و در برخی تواریخ، مذکور است که وی چون در سماع گرم شدی پیراهن مردان چاک کردی و سینه به سینه ایشان باز نهادی، چون به بغداد رسید خلیفه پسرکی صاحب جمال داشت. این سخن بشنید و گفت: او مبتدع است و کافر، اگر در صحبت من از اینگونه حرکتی کند (چشمداستی به فرزندم داشته باشد) وی را بکشم و چون سماع گرم شد

ص: 114

شیخ به کرامت [!!] دریافت، گفت:

سهل است مرا بر سر خنجر بودن

در پای دوست بی سر بودن

تو آمده ای که کافری را بکشی

غازی چه تویی رواست کافر بودن

پسر خلیفه سر بر پای شیخ نهاد و مرید شد!!

سپس جامی این اعمال ننگین صوفیه را چنین توجیه می کند:

حسن ظن، بلکه صدق اعتقاد نسبت به جماعتی از اکابر چون شیخ احمد غزالی، شیخ اوحالدین عراقی که به مطالعه جمال ظاهری صورتی حسنی اشتغال می نموده اند آن است که ایشان در آن صور مشاهده جمال حق سبحانه می کرده اند و به صورت حسنی مقید نبوده اند و اگر از بعضی کُبرا (بزرگان) نسبت به ایشان، انکاری واقع شده است، مقصود از آن، آن بوده باشد که محجوبان آن را دستوری نسازند و قیاس حال خود برایشان نکنند و جاویدان در حَضِیضُ خُذْلان و اَسْفَلُ السَّافِلین طبیعت نمانند!!⁽¹⁾

می گوئیم:

اولاً: این چه راه وصول و رؤیت حق است که با ارتکاب گناهان صورت می پذیرد!!

ثانیا: اگر این کار برای عرفای واصل صحیح است، پس چرا بویی از این معارف!! در آموزه های دینی مشاهده نمی شود؟!!!

ثالثا: اگر این کار برای واصلان عرفا حلال باشد، پس باید گفت:

ص: 115

1- نَفَحَاتُ الْأُنْسِ فِي حَضَرَاتِ الْقُدُسِ، ص 590 و 591.

کارهای دیگری که منع شرعی دارند نیز می‌تواند برای آنان حلال باشد!! بنابراین، حرمت های الهی بازیچه ای بیش نیست!!

آیا این تفکر، جز مسخره کردن دین، چیزی دیگری است!!؟

شیخ عطار در مثنوی «مَنْطِقُ الطَّيْرِ» راجع به شبلی _ از بزرگان صوفیه _ سروده است:

گم شد از بغداد شبلی چندگاه

کس به سوی او کجا می برد راه

باز جستندش به هر موضع بسی

در مخنث خانه ای دیدش کسی

در میان آن گروه بی ادب

چشم تر بنشسته بود و خشک لب

مولوی می گوید:

خانقاهی که بود بهتر مکان

من ندیدم یک زمان در وی امان

رو به من آرند مشتی خمرخوار

چشم ها پر نطفه کف ... فشار (1)

ملاصدرا در فصل نوزدهم از کتاب حکمت متعالیه تحت عنوان «فِي ذِكْرِ عَشْقِ الظُّرْفَاءِ وَ الْفَتَيَانِ لِلْأَوْجِهِ وَ الْحِسَانِ» _ در عشق و دلدادگی به کودکان و نوجوانان زیباروی _ می نویسد:

هنگامی که کودکان و نوجوانان از تربیت پدران و مادران بی نیاز می شوند، به آموزش و توجه نیکو و دلسوزانه و مهربان اساتید و معلمین نیاز پیدا می کند. از این رو یک نوع گرایش و رغبت نسبت به کودکان و همچنین عشق و محبت نسبت به نوجوانان زیباروی در وجود مردان بالغ و بزرگسال

ص: 116

ایجاد می‌شود. علت این امر این است که این افراد بزرگسال برای تأدیب، تهذیب و تکمیل نفوس ناقص این کودکان و نوجوانان و رساندن آنها به اهداف مورد نظرش گرایش پیدا کنند، و الا خداوند این رغبت و محبت را در اکثر افراد بیهوده نمی‌آفرید.

... ناگزیر باید گفت که وجود این عشق در انسان از جمله فضائل و خوبی‌ها به شمار رفته و جز صفات پست و زشت شمرده نمی‌شود و سوگند به جان خودم که این عشق نفس را از همه اشتغالات و گرفتاری‌های دنیایی آزاد کرده و در واقع همه این اشتغالات را به صورت یک امر واحد درمی‌آورد، و آن هم اشتیاقی برای دیدن زیبایی انسان است که بسیاری از آثار جمال و جلال خدا در این جمال انسان وجود دارد ...

و به همین سبب بزرگان و مشایخ در ابتدا شاگردان و مریدان خود را، امر به عشق می‌کنند، و در این زمینه گفته شده است: عشق پاک، کامل‌ترین وسیله برای لطافت بخشیدن به نفس و نورانی کردن قلب می‌باشد، و در اخبار هم آمده است: به درستی که خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد، و همچنین گفته شده:

هرکس که عشق بورزد و پاکدامن باشد و پنهان کند آن را و بمیرد، شهید از دنیا رفته است.

اما در اینجا لازم است موضوعی تذکر داده شود و آن اینکه این عشق از جمله فضایل کم‌نظیری است که بین عقل مجرد خالص و نفس حیوانی واقع می‌شود. چنین فضایی به طور مطلق در همه اوقات و شرایط و برای همه افراد پسندیده نیستند؛ بلکه شایسته است در میانه راه سلوک عرفانی و در

شرایط نرم شدن و رقیق شدن نفس و بیدار کردن آن از خواب طبیعی و خواب غفلت و همچنین خارج کردن این نفس از دریای شهوات حیوانی، این نوع محبت یعنی عشق به کار گرفته شود، ولی در شرایطی که نفس به وسیله علوم الهی کامل شده، جوهره عقلانی پیدا کرده و بر علوم کلی که سبب اتصال آنچه عالم قدس می شوند، احاطه پیدا می کند، شایسته نیست در عشق نسبت به این صورت های زیبا و شمایل لطیف بشری سرگرم باشد. (1)

می گوئیم:

1 _ گرایش اساتید و معلمین به خردسالان و نوجوانان، اگر برای خدا باشد، امری است نیکو؛ اما آنگاه که اساتید و معلمین، _ طبق قول ملاصدرا _ فقط نگاه مهربانانه و دلسوزانه به کودکان و نوجوانان زیباروی دارند، آیا این گرایش برای خداست یا از روی هواهای نفسانی است!؟

2 _ این چه کمال و رشدی است که فقط با عشق ورزیدن به کودکان و زنان و جوانان زیباروی میسر می شود!؟ مگر دیگران که زیباروی نیستند، گناه آنان چیست؟

3 _ آیا اینگونه تفکرات باطل صوفیانه، مقدمه فساد نفس _ نسبت به ارتکاب گناهان کبیره _ و موجه جلوه دادن آن را فراهم نمی سازد!؟

ص: 118

1- أسفارِ أربَعَه، ج 7، ص 171 به بعد.

4_ آن احاديثي را که ملاّ صدرا از معصومين: ذکر نمود، چه رابطه اي دارد با عشق ورزیدن به کودکان و نوجوانان زيباروي؟! آیا اينگونه سخنان، استفاده ابزاري نمودن از احاديث معصومين عَلَيْهِمُ السَّلَامَ نيست؟!

ملاصدرا در ادامه کلامش، در بيان عشق بازي _ بي پرده تر _ مي گويد:

زمانی نهایت آرزوي عاشق برآورده مي شود که با او نزديک شود و با او هم صحبت گردد و با حصول اين مطلب، چيز بالاتري را مي خواهد و آن اين است که آرزو مي کند اي کاش با معشوق خلوت کرده و بدون حضور شخص ديگري با او هم صحبت گردد. و باز با برآورده شدن اين حاجت مي خواهد که با او هم آغوش گشته و او را بوسه باران کند. تا مي رسد به جايي که آرزو مي کند اي کاش با معشوقه در لحاف و رختخواب قرار گيرد و تمام اعضاي خود را تا جايي که راه دارد به او بچسباند و با اين حال آن شوق اوليه و سوز و گداز نفس بر جاي خود باقي است؛ بلکه به مرور زمان اضافه نيز مي گردد، کما اينکه شاعر نيز بر اين مطلب اشاره کرده است: با او معانقه کردم باز نفسم به او مشتاق است.

آيا نزديک تر از معانقه و در آغوش گرفتن چيزي تصور دارد؟ و لب هاي او را مکيدم شايد حرارت من از بين برود؛ اما با اين کار فقط هيجان درونيم افزايش يافت. گويا تشنگي من پايان پذير نيست، مگر که روح من و معشوقم يکي شود!!⁽¹⁾

ص: 119

1- أسفارِ اربَعه، ج 7، ص 171 به بعد.

می گوئیم:

طبق عقیده عرفا، تمام عالم مظهر ذات خداوند است و این خداست که به صورت های گوناگون حتی حیوانات، ظاهر گشته است. چنانچه قیصری در شرح سخنان ابن عربی می گوید:

إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ جَمَادًا كَانَ أَوْ حَيَوَانًا حَيَاتًا وَعِلْمًا وَنُطْقًا وَإِرَادَةً وَغَيْرَهَا يَلْزِمُ ذَاتَ الْإِلَهِيَّةِ لِأَنَّهَا هِيَ الظَّاهِرَةُ بِصُورِ الْجِمَارِ وَالْحَيَوَانِ (1)

برای هر چیزی چه جماد، چه حیوان، چه حیات و علم و نطق و اراده و صفاتی مانند آن باشد که آن صفات از خصایص ذات الهی است، پس این خداست که به صورت الاغ و حیوان ظاهر شده است!!

اکنون از عرفای صوفی می پرسیم:

حال که همه موجودات، مظهر خداوند هستند، چرا در اشعار و نوشته هایمان فقط از کودکان و زنان زیبارو تمجید نموده و مدعی هستید که خدا را در این چهره های زیبا مشاهده می نمایم؟!!!

ص: 120

1- شرح فصوص الحکم، قیصری، ص 252.

بخش دوم: نقد کتابچه ای که به خیال نویسنده بت پرستی را علمی نموده است

اشاره

ص: 121

يکي از انتقادات بسيار شديدي که علمای دين و فقهای عظام به ابن عربي نموده اند اين است که وي در کتاب فُصُوصُ الحِکْم، «فص هارونيه»، برخلاف نص قرآن، قوم بني اسرائيل _ که در غياب موسي عَلَيْهِ السَّلَام بت پرست شدند _ را تبرئه مي کند و هارون نبي عَلَيْهِ السَّلَام را که مانع شده بود جمعي گوساله (بت) را نپرستند مورد مؤاخذه قرار مي دهد و او را به نقص معرفت متهم مي کند. ابن عربي مدعي است آنگاه که موسي عَلَيْهِ السَّلَام به سوي قوم برگشت و برادرش هارون عَلَيْهِ السَّلَام را مورد مؤاخذه قرار داد به اين علت بود که هارون عَلَيْهِ السَّلَام مخالف جريان گوساله پرستي بود!!

استاد حسن زاده آملی در کتاب مُمِدُّ الِهِمَم در شرح فُصُوصُ الحِکْم زماني که در شرح سخنان ابن عربي به اين قسمت مي رسد از سخنان ابن عربي دفاع مي کند و آن را موجه جلوه مي دهد و سخن وي را اسرار ولايت و باطن مطرح مي نمايد!!

شخصي به نام آقاي محمد حسن وکيلي اخيرا در مجامع حوزوي و دانشگاهي _ مشغول ترويج تفکرات صوفيانه است. نامبرده در

کتابچه ای به نام «تحریف های تفکیکیان پیرامون حکمت و عرفان، دفتر اول گوساله پرستی در کلام استاد حسن زاده آملی» با استدلال های واهی و مغلطه های عرفانی، سعی نموده که از ابن عربی و شارح آن دفاع کند و سخنان آنان را مطابق با شرع قلمداد نماید.

این حقیر با خواندن کتابچه و کیلی، متوجه شدم که استدلال های وی سراسر باطل و مغلطه است که نامبرده قصد دارد با استدلال تراشی گوساله پرستی و بت پرستی را _ به خیال خودش _ از طریق علمی ثابت کند!!

و از آنجا که کتابچه فوق، به صورت گسترده در بین طلاب و دانشجویان و دیگران توزیع گردیده است، وظیفه خود دیدم که استدلال های ناصواب وی را با دلایل عقل و قرآن و روایات پاسخ گویم و قضاوت در این باره را به خوانندگان محترم واگذار می نمایم.

در پایان این مقدمه لازم به ذکر است که اینجانب شخصی مستقل هستم و قصد دفاع از هیچ مشرب فکری _ مانند مکتب تفکیک _ را ندارم و قصدم فقط جواب به سخنان باطل نویسنده است.

23/2/90

ص: 124

دفتر اول: گوساله پرستی در بیانات ابن عربی و شارح آن

برخی از نقدهای ما

1_ در کتابچه «تحریف های تفکیکیان پیرامون حکمت و عرفان» منتقدان به صوفیه و فلاسفه به شدت مورد نکوهش قرار گرفته و به انواع و اقسام اتهامات چون رفتارهای غلط، پندارهای باطل، قصور و نقص در ادراک، طلاب مستضعف، تحریف حقایق، سخنان دروغ و کذب، ایجاد فتنه و تفرقه در صفوف شیعیان و ... مورد هجمه قرار گرفته اند.

سؤال ما از جناب نویسنده این است که در دیدگاه شما متخصص چه کسی است؟

آیا کسی که سخنان عرفا و فلاسفه را _ هر چند تقلیدی _ موبه مو پذیرفته متخصص است؟

آیا منتقدانی که سال ها فلسفه و عرفان را خوانده و به عمق سخنان

ص: 125

این دو طایفه رسیده اما مبانی و عقاید آنان را نپذیرفته اند، در دیدگاه شما متخصص اند یا خیر؟

شما، علمای طرفدار عرفان اصطلاحی و فلاسفه را عالمان بزرگ شیعه یاد کرده و مخالفان آنان را طلاب مستضعف دانسته اید. آیا بزرگانی مثل شیخ انصاری، خواجه نصیر، میرزای قمی، علامه مجلسی، علامه شیخ حر عاملی و مقدس اردبیلی که در ردّ عقاید ابن عربی و سایر صوفیه مطلب نوشته اند در نظر شما جزء علما و طلاب مستضعف اند؟

آیا از دیدگاه شما فیلسوف و عارف بزرگی مانند ملاّ محسن فیض کاشانی که مفسّر کلام ابن عربی و ملاّ صدرا بوده و در اواخر عمر نادم شده و علیه عرفان اصطلاحی و فلسفه مطلب می نویسد از تخصص لازم برخوردار نیست؟ و یا خروج وی از تخصص است؟!

آیا مرحوم علامه محمد تقی جعفری دانشمند و فیلسوف شهیر که می نویسد: «عقیده به وحدت وجود و موجود عرفا و متصوفه سنخیتی با تعالیم انبیاء عظام در توحید ندارد»، (1) متخصص نیست؟

آیا پروفیسور عبدالجواد فلاطوری که جزء پژوهشگران بزرگ عرصه فلسفه و عرفان است و می گوید: «پایه هایی که اساس فلسفه صدّدرُ الْمُتَأَلِّهین (ملاّ صدرا) بر آن بوده است الآن فروریخته است.» (2) در نظر شما کارشناس و خبره نیست؟

به نظر می رسد در دیدگاه شما متخصص فقط کسی است که فلسفه

ص: 126

1- مبدأ اعلی، ص 74.

2- کتاب فلاطوری، ص 162.

و عرفان اصطلاحی را بپذیرد و اگر کسی عمر خود را در مطالعه و تدریس فلسفه و عرفان سپری کرده باشد ولی با آرای فلاسفه و عرفا مخالفت داشته باشد متخصص نیست و چیزی نمی‌داند!

علامه محمد تقی جعفری در این مورد می‌نویسد: «اگر اصل را با وجود، و موجود را واحد شخصی عقیده کردی اعلم دورانی اگرچه الف را از باء تشخیص ندهی... و بالعکس اگر راجع به وحدت موجود اظهار نظری کنی، جاهل ترین مردمی اگر اعلم دوران باشی».⁽¹⁾

جناب نویسنده! باید بدانید که اندیشه بسیاری از پژوهشگران رشد نموده و این سخنان بی اساس دیگر جایگاهی ندارد و طرفداران عرفان اصطلاحی و صوفیه دیگر نمی‌توانند با بر حسب نفهمی یا انگ های سیاسی منتقدان را از میدان به در کنند.

2_ نویسنده، منتقدان عرفان و فلسفه را متهم به تفرقه افکنی در صفوف شیعیان می‌کند می‌نویسد:

... نشریات تفکیکی و خطبای محترمشان هر روز نغمه ای در تنبور می‌افزایند و تحریف و خلاف واقع جدیدی را به مردم مستضعف و از همه جا بی خبر تزریق می‌کنند و علاوه بر افترا بدون علم و تحریف و کذب، به آتش تفرقه در صفوف شیعیان و موالیان اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام دامن می‌زنند. (ص 11)

و در صفحه بعد می‌نویسد:

نکته ای که در اینجا تذکرش ضروری است، این است که

ص: 127

1- مبدأ اعلی، ص 108 و 111.

بخشی از تحریفات (توسط مخالفان فلسفه و عرفان) مسلماً به صورت عمدی تولید می شود و نگارندگان و گویندگان با علم و توجه به آن به جعل آن می پردازند ولی به عقیده این حقیر بیش از نود درصد آن محصول بی اطلاعی است.

در ادامه می افزاید:

به ضمیمه تعصب خشک و عناد با حکماء و عرفا است که تفکیکیان از کودکی با آن تربیت می شوند. با این وجود صاحبان این تحریفات غیر عامدانه، غالباً جاهل مقصود نه قاصر، زیرا خود واقفند که شرعاً و عقلاً به هیچ وجه حق اظهار نظر در این گونه مسایل را ندارند و تبعات این اکاذیب در آخرت دامن گیرشان خواهد شد.

پاسخ ما:

این حقیر کاری به مکتب تفکیک ندارم؛ اما می گویم: چیزی که موجب اختلاف در صفوف شیعیان می شود رها کردن معارف توحیدی خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام است نه انتقاد یا مخالفت با عرفان و فلسفه. سخن منتقدان این است که آیا با وجود عالی ترین معارف توحیدی در تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام سزاوار است که شیعیان آنها را رها کنند و در معارف به علوم صرفاً بشری تمسک جویند؟

آیا عرفان اصطلاحی و فلسفه اسلامی که به اعتراف پژوهشگران این عرصه دستمایه های اولیه خود را از مکتب یونان باستان گرفته است می تواند محور اتحاد بین شیعیان باشد؟

ص: 128

آیا گروهی که سعی دارند معارف خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام را اصل قرار دهند و هیچ گونه جایگزینی را برای آن نپذیرند تفرقه افکنند یا دیگران؟

آیا در نظر شما، عرفان اصطلاحی و فلسفه از وحی هم مقدّس تر است که هیچ کس به غیر از باورکنندگان نمی تواند حتی اظهار نظر کنند و اگر اظهار نظر کنند حرام شرعی را مرتکب شده اند؟

ایشان و برخی از این طرفداران می گویند تا فردی حکمت متعالیه ملاً صدرا را خوب نخواند و نفهمد نمی تواند و نباید درباره ابن عربی و آثار و عقاید او اظهار نظر کند، زیرا فلسفه متعالیه ملاً صدرا مقدمه ورود به عرفان ابن عربی است و کسانی که این نکته مهم را رعایت نکنند در اظهار نظر دچار لغزش می شوند!!

پاسخ ما:

از آنجا که بسیاری از مباحث حکمت متعالیه صدرُ الْمُتَأَلِّهِین برگرفته از آراء و عقاید ابن عربی است، کسی که در این مباحث وارد شود و آنچه می خواند بپذیرد، قطعاً زمانی که با اتمام این مقدمات وارد عرصه عرفان ابن عربی شود دیگر منتقد عقاید او نخواهد بود، بلکه شارح و مفسر عقاید ابن عربی می شود، زیرا از ابتدا ذهنیت و تفکرش در چهارچوب خاصی شکل گرفته که لاجرم وی را به سوی پذیرش عرفان ابن عربی سوق می دهد و این نکته بسیار مهمی است که آقایان از آن غفلت کرده اند.

ص: 129

بهترین راه برای نقد آراء و عقاید عرفا و متصوفه این است که در ابتدا زبان آنان فهمیده شود، سپس بدون پذیرش مکتب خاص از تفکرات بشری، و با توجه به عقل و محکّمات قرآن و تعالیم اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام عقاید آنان مورد ارزیابی قرار گیرد. اما طرفداران فلسفه و عرفان تفکرات خود را از ابتدا در چهارچوبی خاص – که نهایتاً منجر به پذیرش عقاید آنان می شود – شکل می دهند و این کار جدّاً جلوی حُریت و آزادی اندیشه را می گیرد.

3 – نویسنده سخن بسیار عجیبی دارد، می نویسد:

شالوده نظام فکری علامه مجلسی در مسائل اعتقادی، ساخته شده دست پدر بزرگوار ایشان علامه مجلسی اول و شیخ بهایی و ملا صدرا و گاه امثال میرداماد و میرزا رفیع و آقا حسین دامغانی است. در مرآة العقول و بحار در مباحث توحید و نفس و ... دائماً به مطالب نقل شده از این بزرگان بر می خوریم و مجلسی ثانی با تجلیل بسیار از شیخ بهایی و پدرشان و میرداماد یاد می کنند و ملا صدرا را «بَعْضُ الْمُحَقِّقِينَ» می نامند.

و اگر نقل قول این بزرگان را از بحار و مرآة العقول حذف کنیم، دیگر چیز قابل توجهی در این مباحث باقی نمی ماند. مجلسی اول در این عبارت فرمود: «شیخ بهاء الدین محمد (شیخ بهایی) و مولانا صدرالدین محمد شیرازی (صَدْرُ الْمُتَأَلِّهِينَ) بلکه جمیع محققین و مدققین خوشه چین خرمن او (مُحَيِّ الدِّينِ) می باشند». معنای این سخن این است که علامه مجلسی ثانی و به تبع محدثین دیگری که بر سفره بحار نشسته اند، در فهم روایات و معارف خوشه چین

مُحِي الدِّين مي باشند، گرچه از نام وي فرار کنند. با مقایسه بحار و آثار محققین و متکلمین پیش از قرن ششم به خوبی عمق تاثیرگذاري حکمت و عرفان را در آثار علامه مجلسي ثاني مي بینیم که ارائه شواهد تفصیلي آن مجال دیگری مي طلبد. تفکیکیان و دیگران - پذیرند یا نپذیرند باور کنند یا نکنند - آنچه از مکتب تشیع امروزه به آن معتقدند مرهون عرفان مُحِي الدِّين مي باشند.

پاسخ ما:

مرحوم علامه مجلسي صاحب کتاب گرانسنگ بحار الانوار، در آثار خود به شدت عقاید عرفا و متصوفه را مورد نقد و ردّ قرار مي هد و آنها را اهل انحراف و بدعت معرفي مي کند، حال چگونه مي توان گفت که وي وام گیر ابن عربي است؟

جناب نویسنده!

آیا شیعه مرهون عرفان کسی است که در آثارش به شدت به شیعه حمله نموده و حتي نقل مي کند که شیعیان در عالم کشف و شهود به صورت خوک دیده شده اند، (1) و در کتاب فُصُوصُ الحِکْمِ مي نویسد: «پیامبر رحلت کرد و هیچ کس را جانشین خود نمود» (2) و در فُتُوحَاتِ مَكِّيَّه از مناقب شیخین مرتب سخن مي گوید آنچنان که هیچ سنی نگفته و حتي عمر را معصوم مي داند و با استناد به احادیث جعلی بر عصمت

ص: 131

1- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّه، ج 2 باب الثالث و السبعون.

2- فُصُوصُ الحِکْمِ، فَصُّ دَاوُودِيَّه.

عمر استدلال می کند،(1) و در همان کتاب فتوحات تمام احادیث نبوی را که بسیاری از آنها به قول محدث کبیر شیخ حر عاملی جعلی اند از منابع اهل تسنن نقل می کند،(2) و در همان کتاب همه طایفه شیعه را گمراه معرفی می کند و می گوید شیعیان دوازده امامی از همه فرقه های شیعه گمراه ترند و شیطان را شاگرد شیعیان دوازده امامی معرفی می کند و انواع و اقسام تهمت ها را به شیعیان می زند.(3) تا آنجا که حتی برخی از طرفداران وی، او را به خاطر این سخنان مورد ملامت قرار داده اند، آیا چنین کسی حق بر گردن شیعه دارد و شیعه وام دار و مرهون اوست؟

استاد مطهری ابن عربی را سنی متعصب نام می برد(4) و سید جلال الدین آشتیانی که از مدافعان و طرفداران ابن عربی است، وی را دشمن شیعه معرفی می کند. آشتیانی در مقدمه فُصُوصُ الْحِکْمِ می نویسد:

شیخ اعظم با آنکه به اهل بیت عصمت و طهارت عشق می ورزد خصم اَلدَّ شِيعَةِ امامیه (دوازده امامی) است ... آنچه در این قسمت از فتوحات آورده (که شیعیان در عالم کشف و شهود خوک دیده شدند) بسیار سست و خالی از صحت است در دو قضیه منقول از رجیبون و آن دو شاهد، آثار جعل آشکار است، مع هذا شیخ محقق از ناحیه عشق بر شیخین باور کرده است.(5)

ص: 132

1- فتوحات، ج 1، ص 200.

2- الإثني عشرية في الردّ علي الصوفية، ص 235، ترجمه عباس جلالی.

3- فتوحات، ج 1، ص 281 و 282.

4- امامت و رهبری، ص 162 و 163.

5- مقدمه بر شرح فصوص قیصری، ص 44.

جناب شیخ! سزاوار بود که شما بگویند شیعه وام دار و مرهون علمای بزرگ و مجاهد خویش مثل کلینی ها و صدوق ها و مجلسی ها است نه ابن عربی سنی متعصب و به قول برخی ناصبی!

4_ نویسنده بزرگان متقدمین شیعه را متهم به قشری گری و سانسور احادیث و خیانت در امانت می کند، می نویسد:

بزرگان متقدمین شیعه، در باب ولایت و امامت اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام و حتی نبوت حضرت ختمی مرتبت صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ عَقَائِدِ سَطْحِي داشتند. عده ای از ایشان ائمه عَلَیْهِمُ السَّلَام را از ابرار (دانشمندان نیکو) می نامیدند و هیچ مقام معنوی عجیبی برای ایشان معتقد نبودند. عده ای تحت تاثیر گرایش های افراطی محدثین مقامات اهل بیت را انکار می کردند و کسانی را که معتقد به سهو رسول خدا نبودند از غلات و مفوضه و ملعون می نامیدند ... محدثین آن عصر (عصر شیخ صدوق و شیخ مفید) همه این روایات را (در فضایل و مناقب اهل بیت علیهم السلام) متهم به غلو و تقویض می نمودند و راویان آن را که گاه اصحاب سر ائمه عَلَیْهِمُ السَّلَام بودند به کذب و جعل و ... نسبت می دادند و به همین بهانه حجم زیادی از روایات آن عصر را سانسور کرده و به دست ما نرساندند. (ص 27 و 28 کتاب).

پاسخ ما: سخن این نویسنده تهمت بزرگی است به محدثان و مجاهدان کبیر شیعه، همان کسانی که با تمام وجود پاسدار مکتب اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام بودند

ص: 133

و سختي ها را بر جان خريدند و سخنان اهل بيت عَلَيْهِمُ السَّلَام را تا روز قيامت براي رهپويان هدايت و سعادت به يادگار گذاشتند. امثال شيخ صدوق و شيخ مفيد و شيخ طوسي و ديگر بزرگان محدثين متقدم كه در كلام اين نويسنده به قشري و خيانت در امانت متهم شده اند، حقيقتاً حق بزرگي بر گردن ما شيعيان دارند. اگر زحمت ها و مجاهدت هاي آن بزرگواران متقدم نبود اکنون ما هم مانند بسياري از مسلمانان از مكتب نوراني خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام بي بهره بوديم.

نويسنده از يك طرف شيعه را وام دار عرفاي صوفي كه اكثر آنان مثل ابن عربي سني متعصب شيعه ستيز بودند مي داند، و از طرف ديگر بزرگان محدثين متقدم كه افتخار جهان بشريت هستند را متهم به سانسور حديث و خيانت در امانت مي كند.

راستي اين گونه قضاوت هاي وهابي پسند نشانه چيست؟

5_ ايشان مي نويسد:

غرض از مباحثي كه در اين مجموعه بيان مي شود اثبات حقايت كلام جناب محي الدين نيست، بلكه نشان دادن بي اطلاعي و نا آشنائي مخالفان معارف الهي با اين علوم است. (ص 17).

پاسخ ما:

چيزي كه از ابتدا تا انتهاي اين كتابچه مشاهده مي شود دفاع از عقايد ابن عربي _ خداپرستي _ بخصوص سخن ايشان كه گوساله پرستي خداپرستي است. گويي نويسنده با بهانه كردن مخالفان، قصد توجيه سخنان ابن عربي

ص: 134

و شارح کتاب او استاد حسن زاده آملی را دارد، نه قصد آگاهی دادن و استدلال علمی نمودن.

نویسنده از یک طرف منتقدان گوساله پرستی در سخن ابن عربی و شارح آن را به نفهمی متهم می کند و از طرف دیگر با استدلال های ناصحیح سعی در موجه جلوه دادن عقاید ابن عربی را دارد، در عین حال با کمال تعجب می نویسد: «غرض از مباحثی که در این مجموعه بیان می شود اثبات حقانیت کلام جناب محی الدین نیست ...»!

پس از اتمام مقدمه، نویسنده با دلایل گوناگونی می کوشد تا برخی از عقاید عرفا و صوفیه (مانند بحث عینیت اشیاء با ذات الهی و بحث از این که چون در عالم تکوین، همه عبد و فرمان بردار خدا هستند پس واقعیت بت پرستی خداپرستی است). را اثبات کند و با استناد به آیات قرآن کریم و روایات امامان معصوم علیهم السلام سعی در توجیه سخنان ابن عربی و استاد حسن زاده آملی را دارد. اما باید گفت که نویسنده با استناد غیر صحیح به آیات و روایات و دگرگون کردن معانی آنها در این مجموعه، مغالطه فاحشی را به تصویر کشیده و گمان کرده آنچه را استدلال می کند و می نویسد صحیح و مطابق با واقع است؛ در صورتی که به خاطر تعبد و تعصبی که نسبت به سخنان صوفیه و عدم درک صحیح قرآن و روایات دارد دچار خطایی بزرگ در عقیده خویش گردیده است. و ما برای اینکه مباحث طولانی نشود بخشی از استدلال های وی را با جواب مختصر ذکر می کنیم:

6_ وی می نویسد:

قرآن مجید سر تا سر عالم هستی را آیه و نشانه پروردگار

ص: 135

می‌شمارد و در سراسر آیات مبارک خود هر گونه استقلالی را از هر موجودی نفی می‌کند... بر خلاف ما که خود را دارای علم و حیات و قدرت و عزّت و ملک می‌بینیم، خداوند متعال در قرآن کریم هر صفت کمالی را در خود منحصر می‌نماید و علم و حیات و قدرت و دیگر صفات را به خود اختصاص می‌دهد. (ص 35 و 36).

نویسنده برای اثبات عینیت خدا با اشیاء این گونه زمینه‌سازی می‌کند که هر صفت و کمالی مختص به خداوند متعال است و هیچ گونه قدرت و عزّت و ملک و ملکی برای انسان نیست.

پاسخ ما:

خداوند مالک کمالات گوناگون است و آن کمالات را که مخلوق او هستند به انسان اعطا نموده و وی را مالک آنها نموده و اگر چه این ملکیت یک ملکیت اعتباری است، اما انسان مالک آن از طرف خداوند متعال است. چنانچه خداوند در قرآن می‌فرماید:

«قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِإِذْنِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (1).

بگو بار الها! مالک حکومت‌ها تویی به هر کس خواهی حکومت می‌بخشی و از هر کس که خواهی حکومت را

ص: 136

مي گيري هر کس را بخواهي عزت مي دهی و هر که را که بخواهي خوار مي کنی. تمام خوبی ها به دست توست تو بر هر چیزی قادري. بنابراین خداوند متعال کمالات را به انسان عنایت نموده است و نوع این کمالات از این جهت مختص خداست که خدا خالق آن است و کسی غیر او آنها را ایجاد نکرده است و نفی استقلال به این معناست که اینها ذاتی ما نیست بلکه خدا اعطا نموده است.

7- وي مي نويسد:

از دیده دو بین و احوال ساکنان عالم کثرت، ما و دیگر مخلوقات وجودی در کنار خدا می باشیم و با هم عالم هستی و وجود را پر کرده ایم. بارها می پرسیم خداوند کجاست؟ کدام بخش از عالم را پر نموده است؟ و چگونه به همه جا احاطه و سیطره دارد؟

خود را غیر و مباین و بریده از او می بینیم و نسبت خالق و مخلوق را دو وجود جدا که یکی قوی و دیگری ضعیف و یکی غالب و قاهر و دیگری مغلوب و مقهور و یکی رزاق و محیط و دیگری مرزوق و محاط است می دانیم. (1)

پاسخ ما:

خداوند و مخلوقات از آنجا که هم سنخ هم نیستند با هم عالم را

ص: 137

1- ص 36.

پر نمی‌کنند بلکه این کثراتند که عالم خلقت را پر می‌کنند و آن گونه که نویسنده می‌پندارد مخالفان، چنین مطالبی را نمی‌گویند، بلکه هر کس چنین سخن بگوید نفهمیده است که «کجایی» از خواص عالم خلق است و خداوند، خالق جا و مکان است.

امیر مؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ أَيْنَ الْأَيْنِ فَلَا أَيْنَ لَهُ؛⁽¹⁾ یعنی: خداوند جا و مکان را ایجاد کرده است و خود جا و مکان ندارد». نویسنده سر در گم، خلط مطلب کرده است، در این که ذات ما غیر از ذات خداست و او خالق است و ما مخلوق او و او رازق است و ما مرزوق و... تردید نیست. این که ما و تمام پدیده‌ها غیر خدا هستیم با تمام ملاک‌های عقلی و آموزه‌های شرعی قابل تطبیق است؛ اما این گونه نیست که خداوند به ما احاطه نداشته باشد بلکه محیط بر ما است. پس بینونت ما با خداوند بینونت صفتی است نه بینونت عزلی. به این معنا که خداوند غیر مخلوقات خویش است اما سیطره تام بر تمام مخلوقات خویش هم دارد.

8_ نویسنده می‌گوید:

بر اساس منطق توحیدی اسلام و مکتب اهل بیت علیهم السلام خداوند متعال در همه جا و در همه چیز و با همه چیز و در تمام ذرات وجود حقیقتاً هست به طوری که به جای اینکه بگوییم خداوند کجای عالم است باید با نوعی مسامحه گفت: عالم کجای خداست؟

ص: 138

پاسخ ما:

هم این که بگوییم خدا کجای عالم است غلط است و همین که بگوییم عالم کجای خداست. زیرا وقتی جا و مکان مخلوق خداست بکار بردن این جمله که عالم کجای خداست معنا ندارد.

9_ ایشان می نویسند:

وجود مقدس او و اسماء و صفاتش ارکان وجود هر چیزی را پر کرده است.

سپس در پاورقی می آورد:

چنانکه در دعای کمیل می خوانیم: **وَبِأَسْمَائِكَ الَّتِي مَلَأْتَ أَرْكَانَ كُلِّ شَيْءٍ (1)**

جواب:

خداوند با هر چیزی است، اما آنچه که عالم خلقت را پر کرده است اسماء اوست نه وجود او (همان گونه که امیر مؤمنان علیه السلام در دعای کمیل می فرماید) و اینکه خداوند با هر چیزی است دلالت بر غیریت او با اشیاء دارد نه عینیت. خداوند متعال (2) با همه اشیاء است بدون عینیت داشتن با آنها، اما اندیشه و عقل و شهود ما کیفیت آن را نمی فهمد، زیرا فعل خداوند طور ندارد همچنانکه ذات خداوند طور ندارد.

ص: 139

1- ص 37.

2- مقصود سیطره ذاتی خداوند است.

در هر جا کمالی که می بینیم کمالات اوست و از اوست و با اوست و به سوی اوست. نسبت مخلوقات با خداوند متعال نسبت دو موجود جدا نیست، بلکه نسبت مطلق و مقید وجودی است. (ص 37).

پاسخ ما:

خداوند از هر قیدی منزّه است، حتی قید اطلاق. زیرا هم مقید و هم مطلق هر دو از مفاهیم ذهنی است و خداوند از مفاهیم ذهنی ما منزّه است. مطلق و مقید در هم سنخ ها به کار می رود که یکی محدود و دیگری نامحدود است. اما خداوند هم سنخ مخلوقات نیست که تعبیر مطلق برای او بکار برند، به همین دلیل است که در آیات و روایات خداوند به چنین اسمی «یا مطلق» خوانده نشده است.

11 _ سپس نویسنده برای اثبات عینیت اشیاء با خداوند متعال به قسمتی از احادیث معصومین استناد می کند و می نویسد:

خداوند (غَيْرُ كُلِّ شَيْءٍ) است ولي (لَا بِمُرَائِلَةٍ) و (لَا بِمُبَايَنَةٍ))، بلکه «مَعَ كُلِّ شَيْءٍ» ولي «لَا بِمُقَارَنَةٍ» و «لَا بِالْمُمَارَجَةِ» سپس در پاورقی به این احادیث اشاره می کند:

نَهجُ الْبَلَاغَةِ خطبه اول: «مَعَ كُلِّ شَيْءٍ لَّا بِمُقَارَنَةٍ وَغَيْرُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا بِمُرَائِلَةٍ» یعنی: خداوند با تمام موجودات است نه اینکه با آنها قرین باشد و غیر تمام اشیاء است نه اینکه از آنها جدا باشد.

توحيد صدوق صفحه 79: «لَمْ يَحْلُلْ فِي الْأَشْيَاءِ فَيَقَالَ هُوَ كَائِنٌ وَ لَمْ يَنْأَ عَنْهَا فَيَقَالَ هُوَ مِنْهَا بَائِنٌ...» يعني: او در اشيا حلول نكرده تا گفته شود از جمله اشياء است و جدا از اشياء نگشته تا گفته شود با آنها مبين و جداست.

توحيد صدوق صفحه 306: «هُوَ فِي الْأَشْيَاءِ عَلِيٌّ غَيْرٌ مُّمَازَجَةٍ خَارِجٍ مِنْهَا عَلِيٌّ غَيْرٌ مُّبَايِنَةٌ...» يعني: او در تمام اشياء است نه اينكه با آنها ممزوج باشد و او خارج از اشيا است نه اينكه مبين و جدا از اشياء است.

پاسخ ما:

نويسنده با استناد به اين احاديث شريف مي خواهد با نفي مبانيت ذات خداوند متعال از ذات اشياء، عينيت خداوند متعال را با اشياء اثبات كند. اما احاديث فوق با توجه به يك سري احاديث ديگر هرگز چنين سخني را نمي گويد (1) و نويسنده _ دانسته يا نادانسته _ احاديث فوق را ذكر نكرده است. درست است كه در اين احاديث مبانيت خدا با اشياء نفي شده است، اما با اين توضيح كه مبانيت عزلي نفي شده است نه مبانيت صفاتي.

مرحوم علامه مجلسي از امير مؤمنان عَلَيْهِ السَّلَام نقل مي كند:

دَلِيلُهُ آيَاتُهُ وَ وُجُودُهُ إِثْبَاتُهُ وَ مَعْرِفَتُهُ تَوْحِيدُهُ وَ تَوْحِيدُهُ تَمْيِيزُهُ مِنْ خَلْقِهِ وَ حُكْمُ التَّمْيِيزِ بَيْنُونَهُ صِفَةٌ لَا بَيْنُونَهُ عَزَلَةٌ. (2)

ص: 141

1- هرچند مضمون احاديث فوق هم سخن نويسنده را تأييد نمي كند، بلكه غير آن را مي گويد.

2- بحار الانوار، ج 4، ص 253.

دلیل خداوند آیات اوست و وجود او اثبات اوست و معرفت خداوند رسیدن به توحید و یگانه پرستی است و توحید او با تمییز و فرق گذاشتن بین او و مخلوقات اوست و حکم تمییز جدا دانستن خداوند در صفت اوست نه جدایی و مابینت در بر کنار بودن از مخلوقاتش.

از امام زین العابدین عَلَیْهِ السَّلَام روایت است که:

... هُوَ فِي الْأَشْيَاءِ كَائِنٌ لَا كَيْفُونَةٌ مَحْظُورٌ بِهَا عَلَيْهِ وَ مِنَ الْأَشْيَاءِ بَائِنٌ لَا يَتُونَةُ غَائِبٌ عَنْهَا لَيْسَ بِقَادِرٍ ... (1)

در اشیاء است نه اینکه برای او مانعی باشد، و از اشیاء جدا است نه آن جدایی که از آنها غائب باشد و بر آنها توانایی نداشته باشد؛ و ده ها حدیث دیگر که در این زمینه می باشد.

خوانندگان ارجمند مشاهده نمودند که چگونه نویسنده با چشم پوشی از یک سری احادیث، یک معنای باطل را به اهل بیت عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام نسبت می دهد.

بنابراین، مضمون احادیث چنین است: هر چند خداوند ذاتا، صفتا و مطلقا مباین و مغایر با پدیده های خویش است، اما وی کمال سیطره و ارتباط را با مخلوقات خویش دارد، و این مضمون بلکه نص احادیث متواتر اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام است که نویسنده به خاطر تعبد و تعصب بر مباحث عرفانی و فلسفی آنان را نادیده گرفته است.

ص: 142

اين طور نيست كه كسي كمالي و وجودي جدا و مستقل داشته باشد، بلكه وجود و كمال خود اوست كه در همه جا و با همه چيز است. (ص 38).

پاسخ ما:

سخن درست اين است كه بگوييم: خداوند خالق وجود و كمالي است كه به ما اعطا کرده است. بنابراين كمال و صفات او با كمال و صفات ما كاملاً مغاير و متفاوت است و وجه اشتراك فقط در لفظ است، نه در حقيقت آن. در اين باره احاديث فراواني است كه در بحث هاي بعدي به آن اشاره مي شود.

13 _ نويسنده در ادامه بحث در اثبات عينيت اشيا با ذات الهي چنين مثالي مي زند:

اگر فرض كنيم ما در درون خود تصوري از يك گل داشته باشيم و از ما پرسند نسبت تو با اين گل چگونه است؟ چه خواهيم گفت؟ بديهي است كه اين تصور از ما بيرون نيست، بلكه در درون خود ماست و هيچ استقلالي از ما ندارد، اگر ما نبوديم تصور ما نيز نبود و او در تمام وجودش به ما وابسته است. او آنقدر به ما متصل است كه مي توان گفت عين ماست. يعني هيچ جايي و وجودي جدائي از ما ندارد و آنقدر وجود ما به او احاطه دارد كه مي توانيم بگوييم ما تمام او را پر کرده ايم و در سراسر وجود او هستيم ... آري، نسبت ما با واحد قهار

ص: 143

نسبت همین گل است که در حجاب عالم کثرت دم از من و ما می‌زنیم و ادعای استقلال و جدایی می‌کنیم و به خود می‌نازیم و او را غیر و مابین می‌بینیم در حالی که او غیری است که عین است و عینی است که غیر است. (ص 40).

پاسخ ما:

گل ذهنی مخلوق ذهن ماست، اما تمام پدیده‌ها مخلوق خداست و آفرینش ما هیچ‌ساختی با صنع و آفرینش حق متعال ندارد، لذا نمی‌توانیم آفرینش خودمان را نمونه‌ای از آفرینش خداوند قلمداد کنیم و از روی آن بخواهیم چگونگی آفرینش خدا را تحلیل نماییم، خداوند در این باره می‌فرماید: «لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ»⁽¹⁾ هیچ چیز همانند او نیست. بنابراین نسبت ما با خداوند متعال برابر با نسبت این گل ذهنی با ما نیست. ثانیاً گلی که نویسنده مثال زده است عین وجود ما نیست، زیرا ما آن را در ذهن ایجاد کرده ایم و اگر چه آن وابسته به ماست اما غیر ماست.

اگر کسی بگوید: گل ذهنی مرتبه‌ای از وجود ما است و از ذات ما است، در جواب می‌گوییم: این مثال با ممثّل سازگار نیست چرا که مخلوقات از ذات خداوند نشأت نگرفته‌اند بلکه خداوند آنها را ابداع نموده است.

و اینکه نویسنده می‌گوید: «خداوند غیری است که عین است

ص: 144

و عینی است که غیر است.» یک تناقض گویی آشکار است، زیرا زمانی که گفته شود خداوند غیر موجودات است دیگر او را عین موجودات دانستن خطاست، و اینگونه تعبیر در هیچ یک از سخنان امامان معصوم علیهم السلام دیده نمی شود بلکه آن بزرگواران خداوند را مغایر اشیاء معرفی می کنند. گویا در دیدگاه برخی آقایان جمع نقیضین هیچ مشکلی ندارد.

14 _ می نویسد:

انبیاء الهی که مؤدب به آداب باطن و ظاهر هر دو بودند با لطافت و ظرافت به گونه ای به بیان این حقایق پرداختند که هر کس به قدر ظرف وجود خود از آن بفهمد. عامی به قدر خود و عالم و عارف هر یک به قدر خود، ولی عده ای از شوریدگان و عاشقان درگاه الهی که آن سعه و ظرف ملکوتی را نداشتند، گاه در بیان این حقایق از بیانات و تعبیری بهره گرفتند که ناآشنایان به زبان ایشان را به اضطراب و تزلزل افکند. برخی از این بزرگان وقتی می خواستند نهایت احتیاج مخلوقات را به خداوند توضیح دهند، پس از ده ها و صدها صفحه شرح و توضیح پیرامون تنزیه خداوند متعال گفتند: «او غیر اشیاء نیست بلکه عین همه اشیاء است.» غرضشان از این سخن نه این بود که او را محدود در این موجودات محدود نمایند و از عرش عظمت و علو خود پایین کشند، بلکه می خواستند نهایت «نداری» و «بی چیزی» موجودات را نشان دهند چنانکه به آن گل می گفتیم: مالک و صاحب عین توست و تو از خود چیزی نداری. (ص 42)

ص: 145

پاسخ ما:

آن اصحاب سیر و سلوک، سخن انبیاء را اشتباه فهمیدند و اشتباه بیان کردند؛ زیرا در تعالیم تمام پیامبران آمده است که خداوند غیر اشیاء می باشد و دیگر این توجیهاات بی اساس است.

15_ نویسنده در اثبات ادّعای خود مبنی بر عینیت اشیاء با ذات الهی می نویسد:

آری، انبیاء و اوصیاء نیز همین سخنان را در پرده بیان می نمودند و سراسر آیات قرآن و خطب نَهجِ الْبَلَاغِ بیان همین حقیقت عالی است و البته ایشان نیز گاه بی پرده و آشکار داد توحید سر می دادند. چنانکه امیر مؤمنان عَلَیْهِ السَّلَام در جنگ بدر و صفین به ذکر «يَا هُوَ يَا مَنْ لَا هُوَ إِلَّا هُوَ» مترنّم بودند.

پاسخ ما:

سراسر آیات قرآن و روایات معصومان عَلَیْهِمُ السَّلَام خلاف ادّعای آقایان را اثبات می کند. و اما معنای سخن امیر مؤمنان این است که: «خداوند به هیچ چیزی شباهت ندارد و با هیچ چیز نمی توان وی را توصیف کرد مگر با خودش، و آنچه که خودش، خودش را با آن توصیف نماید. و این عبارت نه تنها عینیت را نمی سازد بلکه صراحت در این معنا دارد که اشیاء غیر او هستند. (هو یکی از اسامی خداست. چنانچه در خود روایت آمده است مراجعه شود به عدة الداعی، ص 287؛ بحار الأنوار ج 3، ص 222. بنابراین «يَا مَنْ لَا هُوَ إِلَّا هُوَ» همان معنای «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» را دارد).

ص: 146

اينکه مي گويند: (عرفا خداوند را با موجودات يکي مي دانند و به عينيت خالق و مخلوق معتقدند و همه چيز را با وي متحد مي شمارند) اين سخن جز بهتاني عظيم و افترايي بزرگ نيست. در بين عرفاي بزرگ شناخته شده عالم اسلام حتي يک نفر چنين سخني نگفته است و احدي را نمي توان يافت که به چنين چيزي معتقد باشد... آيا مي توان به ابن عربي که تمام آثارش مشحون از بيان عظمت خداوند و احتياج مخلوقات به وي است، نسبت داد که او خداوند را عين مخلوقات مي داند؟! (ص 43 و 44).

پاسخ ما:

ابن عربي و طرفدارانش مرتب در آثار خود از عينيت اشياء با ذات الهي سخن گفته اند و اين سخن هرگز اتهام نيست. ابن عربي در فتوحات مکيه مي گويد: «سُبْحَانَ مَنْ أَظْهَرَ الْأَشْيَاءَ وَ هُوَ عَيْنُهَا» يعني: پاک و منزّه است خداوندي که اشياء را ظاهر ساخت و خود عين اشياء است.

و در کتاب فُصُوصُ الْحِكْمِ فرعون را عين ذات خداوند معرفي مي کند و مي گويد: «وَ إِنْ كَانَ عَيْنَ الْحَقِّ وَ الصُّورَةَ لِفِرْعَوْنَ». (1)

و در فَصِّ هَارُونِيَّةٍ درباره عارفان مي نويسد: «فَإِنَّ الْعَارِفَ مَنْ يَرِي الْحَقَّ فِي كُلِّ شَيْءٍ بَلْ يَرَاهُ عَيْنَ كُلِّ شَيْءٍ» يعني: عارف کسي است که خداوند را در همه چيز ببيند، بلکه او را عين همه چيز بداند.

ص: 147

17_ نویسنده در صفحات بعدی عینیت را در کلام ابن عربی به گونه ای توجیه می کند که مراد از عینیت اشیاء با ذات الهی فقر و بی هویتی اشیاء است.

پاسخ ما:

این سخن علاوه بر اینکه با سخنان شارحان وی در باب عینیت منافات دارد با نص کلام ابن عربی هم مغایر است. ابن عربی می گوید: «فَإِذَا شَهِدْنَا شَهْدَانَا نَفْسَانَا لِأَنَّ دَوَاتِنَا عَيْنُ ذَاتِهِ لَا مُغَايِرَةَ بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالتَّعْيِينِ وَ الإِطْلَاقِ وَإِذَا شَهِدْنَا، أَيِ الْحَقِّ شَهِدَ نَفْسَهُ أَيِ ذَاتِهِ الَّتِي تَعَيَّنَتْ وَ ظَهَرَتْ فِي صَوْرَتِنَا» (1) یعنی: با مشاهده خداوند خود را می بینیم، چون ذات ما عین اوست و جدایی و تفاوتی بین ما و او نیست، مگر از نظر تعین و محدودیت و اطلاق. و خداوند با مشاهده ما خود را می بیند، چون ذات اوست که با تعین و شخصیت پذیری به صورت ما ظاهر شده است.

و نیز می گوید: «فَكُلُّ مَا تَدْرِكُهُ فَهُوَ وَجُودُ الْحَقِّ فِي أَعْيَانِ الْمُمَكِّنَاتِ» (2) یعنی: آنچه را درک می کنی (از اشیاء و مخلوقات) وجود خداوند است در اعیان ممکنات.

و قیصری شارح فصوص می گوید: إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ جَمَادًا كَانَ أَوْ حَيَوَانًا، حَيَاتًا وَعِلْمًا وَنُطْقًا وَإِرَادَةً وَغَيْرَهَا يَلْزِمُ ذَاتَ الْإِلَهِيَّةِ لِأَنَّهَا هِيَ

ص: 148

1- شرح فصوص قیصری، ص 389.

2- فُصُوصُ الْحِكْمِ، ص 103.

الظَّاهِرَةُ بِصُورِ الْحِمَارِ وَ الْحَيَوَانِ» (1). یعنی: «برای هر چیز چه جماد، چه حیوان، حیات و علم و نطق و اراده و صفاتی مانند آن می باشد که آن صفات از خصائص ذات الهی است، پس خداوند است که به صورت الاغ و حیوان ظاهر شده است.»

و ابن عربی می گوید: «فَمَا عُبِدَ غَيْرَ اللَّهِ فِي كُلِّ مَعْبُودٍ إِذْ لَا غَيْرَ فِي الْوُجُودِ» (2) یعنی: غیر از خدا چیزی پرستش نمی شود چون غیری در وجود نیست.

با توجه به این سخنان و سخنان دیگر ابن عربی معنای «عینیت» در کلام وی مشخص است. خداوند عین اشیاء است یعنی: تمام پدیده ها ظهور ذات الهی است و این خداست که به صورت اشیاء گوناگون ظهور و بروز نموده است و هیچ فرقی بین خداوند و اشیاء نیست مگر در اطلاق و تقييد، به این معنا که پدیده ها همان ذات حق هستند با این تفاوت که ذات الهی مطلق و غیر محدود است و پدیده ها مقید و محدودند. در کتب عرفان اشیاء را طوری از اطوار الهی و جلوه ای از جلوات ذات او می دانند، و تنها و تنها فرق خدا را با اشیاء در اطلاق و تقييد می دانند.

18 _ می نویسد:

مگر ما قرآن نمی خوانیم؟ مگر نمی بینیم خدا می فرماید:

ص: 149

1- شرح فُصُوصُ الْحِكْمِ، ص 252.

2- فُصُوصُ الْحِكْمِ، ص 73.

علم و حیات منحصر در خداوند است» یعنی علم و قدرت و حیات شما همان علم و قدرت و حیات خداوند است ... هر علمی و هر کمالی که به هر کس عطا می‌کند آن عین علم و کمال خود است و لذا باز هم علم و دیگر صفات کمال منحصر در وی است. (ص 46).

پاسخ ما:

خداوند در قرآن چنین چیزی را نفرموده است. این دیدگاه کاملاً غلط است زیرا خلقت خداوند متعال ابداعی است به این معنا که «لَا مِنْ شَيْءٍ» است. یعنی خداوند از چیزی نیافریده حتی از ذات خود.

عرفا و فلاسفه می‌گویند آن علم و حیات و تمام کمالاتی که در بشر موجود است از وجود و ذات خدا در بشر سرریان کرده است یعنی همان حیات و همان علم و همان کمالات الهیه به صورت ضعیف تر در وجود انسان موجود است.

اما همان گونه که گذشت صفات و کمالات انسانی مخلوق خدا بوده و غیر خدا هستند و خداوند آنها را به انسان اعطا می‌کند. آنچه خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام در این باب به ما می‌آموزند این است که: صفات خداوند با صفات مخلوقات خویش هیچ وجه اشتراک و شباهتی ندارد مگر اینکه در لفظ و مفهوم مشترک و در معنا و حقیقت آن مختلف هستند. اما عرفا و صوفیه با پذیرش این عقیده باطل که صفات و کمالات انسان همان صفات و کمالات خداست به مهلکه تشبیه. خداوند با مخلوقات افتادند، در حالی که طبق تعالیم انبیای عظام

ص: 150

وائمه اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَامُ خداوند از این نسبت های کوتاه فکran منزّه است. به احادیثی که صفات خدا را غیر صفات مخلوق معرفی می کنند توجه فرمایید:

امام رضا ع می فرماید:

«هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْوَاحِدُ الْأَعَدُّ الصَّمَدُ... لَا يُشْبَهُهُ شَيْءٌ وَلَا يُشْبَهُهُ هُوَ شَيْئًا...» (1)

خداوند لطیف آگاه شنوای بیناست یگانه یکتا، صمدی است که ... به هیچ چیز (در ذات و صفات) شبیه نیست و چیزی هم (در ذات و صفات) به او شبیه نیست.

و در حدیثی امام رضا علیه السَّلَام می فرماید:

«ثُمَّ وَصَفَ نَفْسَهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بِأَسْمَاءٍ دَعَا الْخَلْقُ إِذْ خَلَقَهُمْ وَتَعَبَّدَهُمْ وَابْتَلَاهُمْ إِلَيَّ أَنْ يَدْعُوهُ بِهَا فَسَمِّيَ نَفْسَهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا قَادِرًا قَائِمًا ظَاهِرًا بَاطِنًا... وَإِنَّمَا سُمِّيَ اللَّهُ عَالِمًا لِأَنَّهُ لَا يَجْهَلُ شَيْئًا فَقَدْ جَمَعَ الْخَالِقَ وَالْمَخْلُوقَ اسْمَ الْعِلْمِ وَاخْتَلَفَ الْمَعْنَى عَلَيَّ مَا رَأَيْتَ وَ سُمِّيَ رَبُّنَا سَمِيْعًا لِأَنَّهُ لَا يَجُزُّ فِيهِ يَسَّ مَعَ بِهِ الصَّوْتُ لَا يُبْصِرُ بِهِ كَمَا أَنَّ جُزْءَنَا الَّذِي نَسَّ مَعَ بِهِ لَا تَقْوَى عَلَيَّ النَّظْرُ بِهِ وَ لَكِنَّهُ أَخْبَرَ أَنَّهُ لَا تَخْفَى عَلَيَّ الْأَصْوَاتُ لَيْسَ عَلَيَّ حَدٌّ مَا سَمِينَا نَحْنُ فَقَدْ جَمَعْنَا الْإِسْمَ بِالسَّمِيعِ وَاخْتَلَفَ الْمَعْنَى وَ هَكَذَا الْبَصْرُ لَا يَجُزُّ بِهِ أَبْصَرَ كَمَا أَنَا تُبْصِرُ بِجُزْءٍ مِنَّا لَا نَنْتَفِعُ بِهِ

ص: 151

1- توحيد صدوق، ص 246، باب اسماء الله.

فِي غَيْرِهِ وَ لَكِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ لَا يَجْهَلُ شَخْصًا مُنْظُورًا إِلَيْهِ فَقَدْ جَمَعْنَا الْأَسْمَاءَ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى» (1)

خداوند تبارک و تعالی خویش را به نام هایی وصف کرده است که وقتی بندگان را آفرید و آنان را به عبادت و داشت و گرفتارشان ساخت او را با آن نام ها بخوانند. بنابراین خویش را شنوا، بینا، توانا، پیا دارنده، آشکار، پنهان، لطیف، آگاه، قوی، عزیز، حکیم، دانا و امثال این نام ها نامید خداوند از آن روی عالم نامیده شده است که هیچ چیزی برایش مجهول نیست. نام علیم در آفریننده و آفریده شده بکار رفته است ولی همان گونه که مشاهده کردی معنای آن دو فرق می کند. پروردگار ما شنونده نامیده شده است اما نه به وجود جزئی در او که با آن، صدا را بشنود یا چیزی را ببیند آنگونه که ما به وسیله عضوی در بدن می شنویم و بر دیدن توسط آن توانا نیستیم، و حال آنکه خداوند خبر داده که صداها بر او پوشیده نیست اما نه آنگونه که ما خود را شنوا می نامیم. در لفظ «سمیع» (شنوا) ما بندگان و خدا از لحاظ لفظ مشترک هستیم اما معنای آن فرق می کند.

سخنان امامان معصوم علیهم السلام در این باره _ که کمالات و صفات خدا با کمالات و صفات انسان فقط در اسم اشتراک دارند و نه در معنا _ فراوان است. کافی است که محققان و مشتاقان معارف خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام به کتاب توحید شیخ صدوق باب «نام های خداوند و فرق

ص: 152

1- توحید صدوق، ص 266.

بین معنای نام های خدا و معنای نام های مخلوقین» مراجعه نمایند و دهها سخن ارزشمند آن بزرگواران را مشاهده نمایند. ولی همان گونه که در سخن نویسنده بیان شد عرفا و صوفیه صفات و کمالات انسان را همان صفات و کمالات خدا می دانند و با این عقیده نادرست هم به تشبیه خدا و هم به عینیت و وحدت وجود دچار گشتند.

در دعا می خوانیم: «سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ» در این دعای بسیار عظیم و پر معنا «قُدُّوس» تکرار «سُبُّوح» نیست، بلکه به این معناست که خداوند حتی از تنزیه ما هم منزّه است.

19_ نویسنده در استدلالی دیگر در اثبات عینیت اشیا با خدا می نویسد:

مگر بارها و بارها در روایات اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام نخواندیم که خداوند از همه جهت نامحدود و نامتناهی است. آیا می توان در کنار نامتناهی، وجود دیگری فرض کرد که جدا باشد و عین آن نامتناهی نباشد؟⁽¹⁾

پاسخ:

متناهی و نامتناهی از خصوصیات کمیّت است و کمیّت از انواع عرض است و عرض از مقوله ماهیت است و خداوند ماهیت ندارد. لذا بکار بردن این عبارت برای خداوند صحیح نیست و منظور اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام از به کار بردن تعبیری مانند: «لَا حَدَّ لَهُ وَلَا نَهَايَةَ لَهُ» این است که حق متعال منزّه از این صفات است.

ص: 153

1- طبق این سخن نویسنده، خداوند عین اشیا است. در حالی که در مباحث قبل منکر بود.

20_ در ادامه بحث نویسنده با استناد به برخی از آیات قرآن کریم و استدلال روی آن می گوید که تمام اشیا طبق ولایت تکوینی خداوند متعال همیشه عبد محض خداوند بوده و دایم در تسبیح و تقدیس او هستند، وی عالم موجودات را به عالم تکوین و تشریح تقسیم می کند و می گوید:

در عالم تکوین تمام موجودات طبق ولایت تکوینی عبد خدا هستند و فقط او را پرستش می کنند، گرچه در ظاهر موجودی مثل بت را می پرستند اما همین پرستش در عالم تشریح که عالم امر و نهی است ممنوع شده و پیامبران از آن نهی نموده اند. نامبرده تصریح دارد که بت پرست، ستاره پرست، گوساله پرست و ... هر چند در عالم تشریح خدا را نمی پرستند و دچار انحراف در عقیده گردیده اند، اما از آنجا که در عالم تکوین تمام موجودات لاجرم عبد محض خدا هستند آنان تکویناً خدا را عبادت می کنند.

بنابر سخن نویسنده، در پس هر بت پرستی، خداپرستی تکوینی وجود دارد.

پاسخ:

این سخنان تماماً مقدمه ای برای توجیه گفتار ابن عربی و شارح آن است. در داستان موسی علیه السلام و برادرش هارون علیه السلام آنگاه موسی برای مدتی مشخص برادر را در میان قوم خویش جانشین نمود و برای عبادت به وادی مقدس طور رهسپار گردید. امت موسی فریب سامری را خوردند و به گوساله پرستی مشغول شدند آنگاه که موسی علیه السلام از سفر بازگشت

ص: 154

و وضعیت نابسامان قوم را مشاهده نمود غضبناک گردید و با برادر خویش _ به گمان کوتاهی ایشان در برخورد با انحرافات _ به تنهایی برخورد نمود. ابن عربی ادعا دارد که برخورد موسی با برادرش به این جهت بود که هارون انکار عبادت عجل (گوساله) می کرد و مانند موسی قلبش اتساع (وسعت) نداشت. (1)

زیرا گوساله پرستی همان خداپرستی است که به خاطر عدم بینش و وسعت قلب هارون و درک نکردن این مسئله، موسی برادر خویش را به شدت مورد ملامت قرار داد!!

استاد حسن زاده بعد از تأیید تفسیر ابن عربی می نویسد: «جمیع عبادت ها عبادت حق تعالی است» و سپس ادامه می دهد: «غرض شیخ (ابن عربی) در این گونه مسایل در فصوص و فتوحات و دیگر رسائلش بیان اسرار ولایت و باطن است برای کسانی که اهل سِرّند». (2)

نهایت سخن نویسنده این است که مقصود ابن عربی و شارح آن بیان عبودیت تمام موجودات در عالم تکوین است، یعنی بت پرست و گوساله پرست خدا را می پرستند هر چند در عالم تشریح این کار انحراف و مستوجب غضب و عذاب خداوند است. وی در پایان این نتیجه را بیان می کند: سخن ابن عربی و حسن زاده منافاتی با تعالیم دینی ما ندارد.

اما از نظر عالمان وارسته مکتب، این سخنان غلط و کاملاً مغایر با نصّ قرآن کریم و ظاهر و باطن تعالیم اسلام است! در این قسمت از

ص: 155

1- فُصُوصُ الْحِكْمِ، فَصُّ هَارُونِيَّة.

2- مُمِدُّ الْهِمَمِ در شرح فُصُوصُ الْحِكْمِ، ص 514.

بحث، استدلال هاي مهم نويسنده ذكر مي شود و مورد تحليل و بررسي قرار مي گيرد.

21 _ مي گويد: «يکي ديگر از معارف عالي قرآني اين است که همه موجودات در سراسر عالم هميشه عبد محض خداوند بوده و به سوي او در حرکت هستند، همه مخلوقات از جماد و نبات و انسان، چه کافر و چه مسلمان، فطرتاً توجهشان به سوي خداوند است و همگي طَوْعاً وَ كَرْهاً به عبادت و بندگي وي مشغول هستند.

خداوند متعال مي فرمايد:

«إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا» (1)

هر که در آسمانها و زمين است جز بنده وار به سوي [خداي] رحمان نمي آيد.

اين آيه شريفه به عموم خود، مسلم و کافر و مؤمن و منافق، همه را در بر مي گيرد و مقتضاي ظهور و قرينه سياق آيه، اختصاصي به روز قيامت ندارد. همه در حال توجه و رو آوردن به خداوند هستند و مملوکيت و عبوديت لازمه ذات آنها است ...

«وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَ كَرْهًا وَ ظَالِمٌ لَهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ» (2)

ص: 156

1- سوره مريم، آيه 93.

2- سوره رعد، آيه 15.

و هر که در آسمانها و زمین است خواه و ناخواه با سایه هایشان بامدادان و شامگاهان برای خدا سجده می کنند.

و می فرماید:

«يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» (1)

هر که در آسمانها و زمین است نیاز خود را از او درخواست می کند، هر زمان او در کاری است.

و می فرماید:

«تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا» (2)

آسمان های هفتگانه و زمین و هر کس که در آنهاست او را تسبیح می گویند و هیچ چیز نیست مگر اینکه در حال ستایش، تسبیح او می گوید و لی شما تسبیح آنها را در نمی یابید به راستی که او همواره بردبار [و] آمرزنده است.

از دیدگاه قرآن کریم همه موجودات و همه انسانها، مؤمن و کافر، برای خدا سجده می کنند و همه مشغول تسبیح وی و عبادت و قنوت برای او هستند و روی نیاز و درخواست به وی دارند» (3).

ص: 157

1- سوره الرحمن، آیه 29.

2- سوره اسراء، آیه 44.

3- مُمِدُّ الْهَمَمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 47 و 48.

آری، تمام موجودات در عالم تکوین عبد محض خدا بوده و آیاتی که به آن اشاره شد دقیقاً همین مطلب را تصریح دارند.

اما نویسندگان با استناد به این آیات قرآنی مطلب غیر صحیحی را بیان می‌کنند. ایشان با استناد به قول حق قرآن کریم مطلبی غیر حق را اراده کرده‌اند. درست است که تمام موجودات تکویناً حق متعال را سجده می‌کنند اما هرگز این سخن به آن معنا نیست که بت پرست، ستاره پرست و گوساله پرست تکویناً در عالم، خدا را با این فعل اختیاریشان عبادت می‌کنند. پرستش گوساله یک فعل اختیاری است و مربوط به عالم تشریح است نه عالم تکوین. نویسندگان طرفداران این عقیده به خاطر ذهنیت خاص خویش و عدم آشنایی با تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام این گونه در خطا و انحراف افتاده‌اند.

تفسیر و معنای صحیح آیات فوق طبق تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام و حکم عقل سلیم چنین است:

در آیه شریفه: «إِنَّ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا»؛ «تمام کسانی که در آسمانها و زمین هستند بنده اویند!» اگر کسی بدون تعصب به آیات قبل و بعد مراجعه کند به وضوح مشاهده می‌کند که منظور از «عبد» عبودیت و پرستش اختیاری خداوند نیست، بلکه مراد از عبد «مملوک» است. یعنی تمام موجودات خداوند مملوک او هستند و همه طبق نظام تکوین به سوی مالک خود در حرکتند.

در برخی از آیات قرآن کریم «عبد» به معنای مملوک است.

از جمله:

«ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَ مَن رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَ جَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ» (1)

خداوند برده مملوکی را مثال زده که قادر بر هیچ چیز نیست و انسان (با ایمانی) را که (آزاد است) از جانب خود، رزقی نیکو به او بخشیده ایم، و او پنهان و آشکار از آنچه خدا به او داده انفاق می کند. آیا این دو نفر یکسانند؟! شکر مخصوص خداست، ولی اکثر آنها نمی دانند! بنابراین منظور از عبد در آیه فوق با توجه به سیاق آیه و آیات قبل و بعد کاملاً معلوم است که عبادت کردن خداوند نیست، لذا استدلال نویسنده بر این آیه غلط است و عمل اختیاری گوساله پرستان و بت پرستان هیچ ربطی به این آیه ندارد.

در آیه شریفه:

«وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ طَوْعًا وَ كَرْهًا وَ ظِلَالًا لَهُم بِالْغُدُوِّ وَ الْأَصَالِ» (2)

تمام کسانی که در آسمانها و زمین هستند _ از روی اطاعت یا اکراه _ با سایه هایشان، هر صبح و عصر برای خدا سجده می کنند.

ص: 159

1- سوره نحل، آیه 75.

2- سوره رعد، آیه 15.

معنای آیات غیر از آن چیزی است که نویسندگان بیان داشته اند. معنای لغوی و اصلی سجده که امامان معصوم علیهم السلام و همه بزرگان علم لغت به آن تصریح داشتند به معنای «تذلل» یعنی ذلیل و خاشع بودن است و از آنجا که یکی از مصادیق تذلل و خشوع در پیشگاه الهی پیشانی را بر زمین گذاشتن است به آن اصطلاحاً سجده می گویند. بنابراین معنای آیه چنین است که تمام موجودات که در آسمان ها و زمین اند طبق نظام تکوین ذلیل و خاشع درگاه الهی اند. خشوع و تذلل آنان به این است که وجودشان از خودشان نیست و محکوم قوانین الهی هستند.

آری! کافر، گوساله پرست، بت پرست، ستاره پرست و ... محکوم قوانین الهی هستند، زیرا حیاتشان و مماتشان به اختیار خویش نیست و همان زمانی که با اراده خویش غیر خدا را سجده می کنند تمام اعضا و جوارحشان بلکه تمام سلول های بدنشان ساجد خدا و محکوم قوانین الهی اند.

راستی! کجای آیه این مطلب را می رساند که عمل اختیاری گوساله پرست هرچند در عالم تشریح انحراف است اما در عالم تکوین همان خداپرستی است؟!

در آیه شریفه:

«تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا» (1)

ص: 160

آسمانهای هفتگانه و زمین و کسانیکه در آن هستند، همه تسبیح او می گویند و هر موجودی، تسبیح و حمد او می گوید ولی شما تسبیح آنان را نمی فهمید، او بردبار و آمرزنده است.

درست است که طبق این آیه شریفه تمام موجودات تسبیح حق تعالی می کنند، اما معنای عمیق این آیه سخنان اهل عرفان اصطلاحی و تصوف را تأیید نمی نماید.

آری، بت، گوساله، ستاره، درخت و تمام پدیده های واقع در آسمان و موبه موی بدن کافر گوساله پرست، دایم در حال تسبیح خداوند هستند. به این معنا که بت از سنگ و چوب و فلز یا هر مخلوق دیگر خدا ساخته شده و تمام مولکول های آن طبق نظام تکوین، دایم و شبانه روز مشغول تسبیح خدای متعال است. تمام تار و پود کافر و تمام سلول های بدن او که مخلوق خدا و وابسته به اعطای الهی و فقیر مطلق درگاه اویند لحظه ای از تنزیه و تقدیس حق تعالی خاموش نمی شوند؛ حتی آن زمانی که بت پرست به اختیار کامل خود در حال بت پرستی است تمام سلول های بدن او طبق نظام تکوین در حال سجده و تقدیس خدای متعال است.

پس باید گفت آنچه که از افعال انسان مثل بت پرستی و گوساله پرستی انجام می گیرد هیچ ارتباطی با عالم تکوین ندارد زیرا حوزه اموری که به عنوان افعال اختیاری انسان و با اراده خویش از او سر می زند (مانند بت پرستی) فقط در عالم تشریح است.

بنابراین، سخن نویسنده که می گوید بت پرستی و گوساله پرستی در عالم

تشریح، انحراف و خلاف تعالیم انبیا است اما در عالم تکوین، خداپرستی تکوینی است، یک مغلطه آشکار است.

22_ نویسنده در ادامه بحث و استدلال های خویش می نویسد:

ممکن است پرسیده شود: پس این همه کفار و ملحدین و بت پرستان و شیطان پرستان و دیگران چه می شود؟ آیا اینها نیز به عبادت خدا مشغولند؟ جواب این است که عبادت بر دو قسم است: عبادت تکوینی و عبادت تشریحی. در نظام عالم تکوین همه فقط و فقط خدا را می پرستند و برای وی سجده می کنند و بنده وی می باشند... ولی از دیدگاه عالم تشریح و نظام علم و اراده، در موجودات دارای اراده و اختیار، گاه انسانی که واقعاً و فطرتاً و تکویناً طالب خداوند است و به دنبال کمال مطلق می گردد در هیاهوی این عالم گم شده و مخلوق محدود را با آن جمال و کمال مطلق اشتباه می گیرد... ولی نکته بسیار دقیق اینجاست که این موجود گرچه از صراط مستقیم خارج شده و نسبت به خود راه خطا می پیماید ولی باز هم از عموم «لِّلّٰهِ يَسَّجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ» خارج نگشته است، باز هم تحت اراده ازلی الهی بوده و عبد محض وی و مطیع و منقاد وی است. (1)

پاسخ:

با توضیحاتی که در مطلب قبل مطرح شد باطل بودن این ادعا که

ص: 162

1- مُمِدُّ الْهَمَمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 49 و 50.

بت پرست در عبادت تکوینی عبد محض خدا و مطیع بی چون و چرای اوست کاملاً برای اشخاص با بصیرت و بی تعصب آشکار است.

آیا کسی که با اراده خود بت می پرستد عبد محض خداوند و مطیع بی چون و چرای اوست؟!

عجبا! با آن همه آیات و محکّمات قرآنی در مذمت بت پرستان و جهنمی بودن آنان و اینکه بت هیزم جهنم برای بت پرستان است، این سخنان به اصطلاح عارفانه آقایان چه جایی برای توجیه دارد؟! اگر کار بت پرست در نظام تکوین خدا پرستی است، پس چرا در تعالیم خاندان عصمت و طهارت حتی بویی از این سخنان به اصطلاح عرفانی آقایان هم به مشام نمی رسد؟

نویسنده در این مجموعه مخالفان را متهم می کند که آنها فرق بین عالم تکوین و عالم تشریح را متوجه نیستند!

پاسخ:

بدون شک مخالفان فرق بین عالم تکوین و تشریح و همچنین فرق بین عبادت تکوینی و تشریحی را می دانند، اما آقایان متوجه نیستند که هرچند تمام وجود امثال بت پرست طبق نظام تکوین ساجد و خاضع خداست، اما عمل اختیاری وی در عمل پرستش بت هیچ ارتباطی با عالم تکوین ندارد و اگر آقایان در کنار عالم تکوین و تشریح، هزار عالم دیگر هم بسازند باز هم می گوئیم: طبق وجدان و عقل و قرآن و نقل، بت پرستی در همه حال بت پرستی است نه خداپرستی.

ص: 163

انسان موحد وقتي کسي را مي بيند که مشغول بت پرستي است، بر اساس شفقت و رحمتي که در وجود او متجلي است، از انحراف و کج روي او افسوس مي خورد... و تصديق مي کند که اگر اين شخص ايمان نياورد حتماً در نظام عالم خلقت، حکمتي در پس آن بوده و چون به آيات قرآن کریم ايمان دارد مي داند که در مسير عالم تکوين همه عبد و قانت و ساجد خداوند مي باشند مي فهمد که عبادت تکويني مخلوق به همين نحو بوده است و اراده ازلي الهي به اين تعلق گرفته است که او در مسير عبوديت تکويني به اين شکل سير نمايد و به نهايت سير خود برسد. (1)(2)

البته طرفداران اين گونه سخنان صوفيانه، رواياتي را براي اثبات ادعاي خود مي آورند که هيچ يک از آن روايات چنين معنایي را نمي دهد و آنان با ذهنيت غلط خویش روايات را به نفع عقايد خود تفسير به رأي مي کنند.

پاسخ:

بت پرستي بت پرستان که از سوء اختيار آنهاست طبق وجدان بيدار هر انساني داراي هيچ حکمتي در نظام عالم نيست، بلکه فساد آن در نظام عالم آشکار است و مؤمنان بيدار هرگز باور ندارند که پس پرده بت پرستي رضائيت حق تعالي است، و طبق آيات فراوان قرآن کریم

ص: 164

1- مُمِدُّ الْهَمَمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 53 و 54.

2- نويسنده حسابي مباحث عالم تکوين و تشريع را با هم ديگر خلط کرده است.

هرگز اراده الهی به این تعلق نگرفته است که خدا در عالم در قالب بت پرستی عبادت شود و هرگز سیر و رشد انسان منحرف با بت پرستی صورت نمی پذیرد بلکه نهایت سقوط او در عالم است.

24_ می نویسد:

به هر حال چه این عقیده را بپذیریم چه نپذیریم باید دانست جهان بینی عرفاء بالله چنین است. اگر گاه می گویند: هر کس غیر خدا را عبادت کند، در حقیقت خداوند را عبادت کرده است، چنانکه خودشان توضیح می دهند در عبادت اول، مراد عبادت تشریحی است و در مورد دوم مراد عبادت تکوینی است. (1)

پاسخ:

آن آقایان عارف بالله! متوجه نبودند که درست است همه موجودات در نظام تکوین ساجد و حامد خداوندند، اما بت پرستی بت پرستان که فعل اختیاری آنها است ربطی به عالم تکوین ندارد و هرگز در پس بت پرستی خداپرستی نهفته نشده است.

25_ می نویسد:

یکی از مشکلات آیات کریمه قرآن، داستان حضرت موسی و حضرت هارون عَلَیْهِمَا السَّلَام و اختلاف نظر بین این دو پیامبر الهی در جریان گوساله پرستی بنی اسرائیل است. (2)

ص: 165

1- مُمِدُّ الْهَمِّمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 55.

2- مُمِدُّ الْهَمِّمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكْمِ، ص 56.

مشکلی در تفسیر این آیه نیست و معنا کاملاً مشخص و واضح است. آقایان عرفای اصطلاحی و صوفیه با تفسیر به رأی، برای خود و پیروانشان مشکل ساز شدند.

26_ نویسنده می نویسد:

جناب محی الدین _ به حسب تفسیر مشهور شراح _ معتقدند یکی از علل غضب و ناراحتی حضرت موسی علیه السلام این نقص معرفت و علم حضرت هارون علیه السلام بوده است. موسی با این برخورد همچنانکه در عالم ظاهر می خواستند قبح گوساله پرستی قوم خود را نشان دهند و بدبختی و هلاکت و شقاوت ایشان را اثبات کنند، در باطن می خواستند دیده توحیدی هارون را تقویت نموده و او را به مقام تسلیم و رضای تام توحید افعالی سوق داده که در پس پرده همه حوادث دست الهی را مشاهده نماید و بداند که عبادت تکوینی فقط مال خداوند است و همه موجودات مقهور او می باشند. بالاتر از آن بدانند که در عالم وجود همه چیز مجالی و مرئی خداوند می باشند و خداوند در همه چیز و با همه چیز و به اصطلاح عین همه چیز است. هارون نباید تصور می نمودند که بت پرستان، غیری مابین حق را می پرستند بلکه آنان غیری که عین است را می پرستند. (1)

ص: 166

مُحِي الدِّينِ با تفسیر به رأی، هارون نبی عَلَیْهِ السَّلَام را به نقص معرفت و علم متهم می کند. سؤال مهمی که اینجا مطرح می شود این است که چگونه پیامبر بزرگ الهی که معصوم است نفهمیده که پرستش گوساله در عالم همان پرستش خداست، اما ابن عربی غیر معصوم و شارحان ایشان و این شیخ همگی به این مسئله مهم، معرفت کسب کرده اند!؟

عجبا! آقایان تا جایی پیش می روند که برای توجیه عقاید باطلشان حاضرند نسبت نقص معرفت به برخی از پیامبران بزرگ الهی بدهند! و به مخالفان نیز مدام می گویند: نمی فهمید! نمی فهمید!

موسی عَلَیْهِ السَّلَام زمانی که از سفر برگشت و بر قوم وارد شد و دید اکثر قوم گوساله پرست شده اند به شدت ناراحت شد و چون برادر را جانشین و مراقب در میان قوم خود نموده بود به ایشان هم در همان حالت غضب به تندی برخورد نمود و آنگاه که غضبش فروکش نمود برای خود و برادرش استغفار طلبید و به برادر محبت نمود.

سخنان عرفای اصطلاحی و صوفیه در تفسیر آیات پیرامون این داستان این است که موسی به خاطر این برادرش را سرزنش کرد که چرا نگذاشتی آنان گوساله را بپرستند، زیرا بت پرستی همان خداپرستی است، این تفسیر صد در صد با نص قرآن کریم و با روح تعالیم اسلام مغایرت دارد.

27_ نویسنده در ادامه می گوید: استاد حسن زاده می نویسد:

اینجاست که جناب مُحِي الدِّينِ می فرماید: در حقیقت خود

خداوند می خواست عده ای در مسیر عبادت تکوینی وی گوساله را به عبادت تشریحی عبادت کنند و چون هر خواست و اراده ای از خداوند حکمتی دارد، حتماً در این امر حکمتی بوده است و خداوند بر اساس علم لایتناهی خود حکمت آن را دانسته و آن را اراده فرموده است. یعنی اراده تکوینی وی تعلق گرفته بود که در پرستش گوساله نیز سیر عبودی تکوینی عده ای طی شود و خداوند را به عبادت تکوینی در این قالب بپرستند. (1)

پاسخ:

با توجه به آیات قرآن کریم پیرامون این داستان هرگز نمی توان گفت که خواست و اراده خداوند متعال بر این تعلق گرفته بود که گوساله پرستیده شود تا در آن صورت سیر عبودی تکوینی عده ای طی شود. خداوند گوساله پرستان را ظالم می نامد:

«وَ إِذْ وَاَعَدْنَا مُوسَىٰ اَزْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ» (2)

و (به یاد آورید) هنگامی که با موسی چهل شب وعده گذاردیم (و او برای گرفتن فرمان های الهی به میعادگاه آمد)

سپس شما گوساله را بعد از او (معبود خود) انتخاب نمودید در حالی که ستمکار بودید.

«وَ اتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ»

ص: 168

1- مُمِدُّ الْهَمَمِ در شرح فُصُوصِ الْحِكَمِ، ص 59.

2- سوره بقره، آیه 51.

خُوَارِ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ» (1)

قوم موسی بعد (از رفتن) او (به میعادگاه خدا)، از زیورهای خود گوساله ای ساختند، جسم بی جانی که صدای گوساله داشت! آیا آنها نمی دیدند که با آنها سخن نمی گوید، و به راه (هدایتشان) نمی کند؟! آن را (خدای خود) انتخاب کردند در حالی که ظالم بودند!

خداوند گوساله پرستان را گمراه می خواند:

«وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِن لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ» (2)

و هنگامی که حقیقت به دستشان افتاد و دیدند گمراه شدند، گفتند: اگر پروردگاران ما به ما رحم نکنند و ما را نیامرزد به طور قطع از زیانکاران خواهیم بود.

خداوند غضب خود را شامل حال آنان می کند:

«إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيِّئًا لَّهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ» (3)

کسانی که گوساله را معبود خود قرار دادند بزودی خشم پروردگارشان و ذلت در زندگی دنیا به آنان می رسد و این چنین کسانی را که (بر خدا) افترا می بندند، کیفر می دهیم.

ص: 169

1- سوره اعراف، آیه 148.

2- سوره اعراف، 149.

3- سوره اعراف، 152.

خداوند شرط پذیرفتن توبه گوساله پرستان را کشتن یکدیگر بیان می کند:

«وَ إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا اِلَيَّ بَارِكُمْ فَاَقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيَّكُمْ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ» (1)

(به خاطر بیاورید) زمانی را که موسی به قوم خود گفت: «ای قوم من! شما با انتخاب گوساله (برای پرستش) به خود ستم کردید! پس توبه کنید و به سوی خالق خود برگردید! و خود را (یکدیگر را) به قتل برسانید! این کار برای شما در پیشگاه

پروردگارتان بهتر است. سپس خداوند توبه شما را پذیرفت زیرا که او توبه پذیر و رحیم است.

آیا با توجه به این محکومات قرآنی باز هم می توان گفت که در پس گوساله پرستی حکمتی بوده و اراده خداوند بر این تعلق گرفته بود که در قالب گوساله پرستی پرستش شود؟ آیا از آنجا که جریمه گوساله پرستان کشتن یکدیگر شد، می توان گفت عده ای در آن قالب پرستش، جهت سیر و تکامل را طی کردند؟

اگر اراده خداوند بر پرستش گوساله تعلق گرفته بود آیا آن ظلم نیست که بنی اسرائیل چنین جریمه سنگینی تحمل کنند؟ هیچ قلب سلیم و وجدان بیداری این تفسیر صوفیانه را نمی پذیرد. بنی اسرائیل

ص: 170

جریمه سختی شدند؛ زیرا آنان آنچه را که مورد رضای الهی نبود و ظلال و گمراهی مطلق را در بر داشت انجام دادند.

28 - شیخ نویسنده در اثبات سخن ابن عربی به روایتی اشاره می کند، وی می نویسد:

از قضا این مطلب عالی و بسیار شریف عین یکی از روایات اهل بیت عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام است و مُحِی الدِّین در این عبارات - همچون عمده اصول تألیفاتش - در واقع به شرح مکتب اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام نشسته است!!!

شیخ صدوق در کتاب «التوحید» از فتح ابن یزید جرجانی نقل می کند که درباره داستان سامری از خدمت امام رضا عَلَیْهِ السَّلَام پرسیده است:

«وَالسَّامِرِيُّ خَلَقَ عَجْلاً جَسَداً لِنَقْضِ نُبُوءَةِ مُوسَى وَ شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ كَذَلِكَ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْعَجَبُ فَقَالَ وَيْحَكَ يَا فَتْحُ إِنَّ لِلَّهِ إِزَادَتَيْنِ وَ مَشِيَّتَيْنِ إِزَادَةٌ حَتْمٌ وَ إِزَادَةٌ عَزْمٌ يَنْهَى وَ هُوَ يَشَاءُ وَ يَأْمُرُ وَ هُوَ لَا يَشَاءُ أَوْ مَا رَأَيْتَ أَنَّهُ نَهَى آدَمَ وَ زَوْجَتَهُ عَنْ أَنْ يَأْكُلَا مِنَ الشَّجَرَةِ وَ هُوَ شَاءَ ذَلِكَ وَ لَوْ لَمْ يَشَأْ لَمْ يَأْكُلَا وَ لَوْ أَكَلَا لَغَلَبَتْ مَشِيَّتُهُمَا مَشِيَّةَ اللَّهِ وَ أَمَرَ إِبْرَاهِيمَ بِذَبْحِ ابْنِهِ إِسْمَاعِيلَ وَ شَاءَ أَنْ لَا يَذْبَحَهُ وَ لَوْ لَمْ يَشَأْ أَنْ لَا يَذْبَحَهُ لَغَلَبَتْ مَشِيَّةُ إِبْرَاهِيمَ مَشِيَّةَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ؛ (1) رحمت بر توباد ای فتح! به درستی که خدا را دو اراده و دو مشیت است. یکی اراده حتمی که به معنای محتوم است یعنی محکم ساخته و واجب

ص: 171

1- توحید صدوق، باب التوحید و النفی التشبیه.

گردانیده و به آن حکم فرموده و دیگری اراده عزمی و مراد از آن این است که اراده فرمود مکلف افعال خویش را با اختیار خود به جا آورد نه به جبر و به این اراده گاهی نهی و منع از چیزی میفرماید و حال آن که میخواهد به عمل آید و به چیزی امر می فرماید و نمی خواهد که به عمل آید. آیا ندیدی و ندانستی که آن جناب آدم و زن او را نهی فرمود که از آن درخت معهود بخورند و خدا آن را خواسته بود و اگر نمی خواست نمی خوردند. مشیت و خواست ایشان برخواست خدای تعالی غالب شده بود و ابراهیم را به سر بریدن فرزندش اسماعیل علیهما السلام امر فرمود و می خواست که او را سر نبرد و اگر نمی خواست که او را سر نبرد خواست ابراهیم برخواست خدای عزوجل غالب گردیده بود» (1).

آیا از این روشن تر هم می توان این حقیقت را بیان کرد. خداوند از عبادت گوساله نهی فرمود ولی مشیتش بر این بود که این اتفاق بیافتد. و می دانیم مشیت او همیشه از حکمتی برخوردار است و همه موجودات تکویناً عبد و فرمان بردار وی هستند و از او تبعیت می نمایند و این دقیقاً سخن جناب مُحی الدین است که فرموده است: «اینکه هارون نتوانست بنی اسرائیل را از عبادت گوساله باز دارد و همچون موسی بر گوساله مسلط نگشت حکمتی از جانب خداوند بود تا در هر صورتی عبادت گردد. این است مطلب عالی و دقیق جناب مُحی الدین که حضرت استاد در شرح خود به اختصار آن را توضیح فرموده اند».

ص: 172

1- مُمَدُّ الِهِمَمِ در شرح فُصُوصِ الحِجَمِ، ص 60 و 61.

اگر نویسنده به برخی از آرا و عقاید تعبد نمی کرد یا نداشت و این حدیث بسیار پر معنا را با توجه به سخنان دیگر معصومین بررسی می نمود، هرگز در فهم این حدیث دچار خطا نمی گشت.

آری، طبق تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام هیچ کاری بدون مشیت الهی صورت نمی گیرد، اما مقصود را برخی غلط متوجه شده اند. خداوند با توجه به علم ازلی خویش می دانست که قوم موسی با اراده و اختیار گوساله پرست می شوند، اما خداوند متعال به حکم اراده و اختیار انسان که تقدیر وی است مانع این کار نگردید، و این علم خداوند به افعال انسان و همچنین عدم ممانعت نسبت به افعال اختیاری انسان _ در صورتی که حق تعالی می تواند مانع شود _ همان مشیت الهی است. همین معنا به صراحت در حدیثی آمده است: مرحوم علامه مجلسی در جلد 5، بحار الأنوار صفحه 124 از فقه الرضا نقل می کند:

سُئِلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَنْ مَشِيَّةِ اللَّهِ وَإِرَادَتِهِ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ لِلَّهِ مَشِيَّتَيْنِ مَشِيَّةَ حَتْمٍ وَمَشِيَّةَ عَزْمٍ وَكَذَلِكَ إِنَّ لِلَّهِ إِرَادَتَيْنِ إِرَادَةَ حَتْمٍ وَإِرَادَةَ عَزْمٍ إِرَادَةُ حَتْمٍ لَا تُخْطِئُ وَإِرَادَةُ عَزْمٍ تُخْطِئُ... قَدْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الْمَعْصِيَةَ وَمَا أَرَادَ وَشَاءَ الطَّاعَةَ وَأَرَادَ مِنْهُمْ لِأَنَّ الْمَشِيَّةَ مَشِيَّةَ الْأَمْرِ وَالْمَشِيَّةَ الْعِلْمِ وَإِرَادَتُهُ إِرَادَةُ الرِّضَا وَإِرَادَةُ الْأَمْرِ بِالطَّاعَةِ وَرِضَايَ بِهَا وَشَاءَ الْمَعْصِيَةَ يَعْنِي عِلْمَ

مِنْ عِبَادِهِ الْمَعْصِيَةِ وَ لَمْ يَأْمُرْهُمْ بِهَا فَهَذَا مِنْ عَدْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فِي عِبَادِهِ جَلَّ جَلَالُهُ وَ عَظُمَ شَأْنُهُ.

از حضرت امیر مؤمنان علی علیه السلام از مشیت و اراده او سؤال شد. فرمود: همانا برای خداوند دو مشیت است. مشیت حتم و مشیت عزم و به همین گونه خداوند دارای دو اراده است:

اراده حتم و اراده عزم. اراده حتم قطعاً واقع می شود و اراده عزم ممکن است واقع نشود... خداوند معصیت بنده را خواسته است (مشیت علمی) اما هرگز آن را اراده نکرده است و خداوند طاعت را خواسته است و به آن اراده کرده است (یعنی به آن راضی است). زیرا مشیت خداوند مشیت امر است و مشیت علم، و اراده خداوند اراده رضا است و اراده امر. خداوند امر به طاعت کرده و به آن هم راضی است و معصیت را مشیت کرده به این معنی که علم دارد بنده اش معصیت انجام می دهد و هرگز امر به آن نکرده است و این از عدالت خداوند تبارک و تعالی است.

طبق این حدیث نورانی _ که نویسنده از آن چشم پوشی کرده است _ سخنان عرفای اصطلاحی و اهل تصوف باطل است و هرگز خداوند اراده پرستش گوساله را نکرده است و هیچ حکمتی در پرستش گوساله نیست و مشیت خداوند _ در آن حدیث منقول از نویسنده _ به معنای علم خدا به معصیت بشر است. بنابراین ابن عربی هرگز طبق سخنش _ آن گونه که نویسنده ادعا کرده _ معارف اهل بیت علیهم السلام را شرح نداده است، بلکه در نقطه مقابل معارف اهل بیت علیهم السلام سخن گفته است.

باری سخن درباره هویت و شخصیت مُحیی الدین طول کشید

ولی طولی ممدوح و پسندیده بود چرا که این مرد صاحب فضیلت در میان ما مظلوم واقع شده است و در این مطالب راهگشایی برای سروران و بزرگان نظاره کننده بالأخص طلاب - ذَوِي الْعِزَّةِ وَ الْإِحْتِرَامِ - خواهد شد که به عین کرم و رضا بنگرند... باری، غرض این بود که بی اساسی این اتهام بر همگان روشن شود و بدانند که مدعیان مکتب وحی (مخالفان نظر عرفای اصطلاحی) از این مکتب فقط به اسمی قناعت کرده اند. اظهار نظر در مورد مسایل اعتقادی برای افرادی که در این مسایل تخصص ندارند بدون تردید شرعاً حرام است و از اتم مصادیق افتاء بدون علم می باشد و تمام گناهانی که در پی آن می آید، همچون تهمت بستن به بزرگان دین و هتک حرمت ایشان و تفرقه افکنی بین شیعیان همه و همه بر عهده این افراد است. هر کس از حوزه تخصصی خود خارج شود و در مسئله ای به اظهار نظر پردازد تمام تبعات و عواقبش دامنگیرش خواهد بود و در نزد خداوند مقصر و نه قاصر محسوب می شود و غرض حقیر از نگارش این سطور موجب بازگشت همه اخوان دینی به صراط مستقیم و تدارک مافات می باشد. (1)

ص: 175

خود خوانندگان گرامی قضاوت خواهند کرد که آیا مخالفان این نظرات مطلب را نفهمیده اند یا فهمیده اند، اما چون مغایر با تعالیم اسلام دیده اند آنها را نپذیرفته اند. آری، قضاوت خوانندگان محترم کافی است. البته همانگونه که قبلاً گفته شد متخصص در دیدگاه آقایان کسانی هستند که سخن عرفای اصطلاحی و صوفیه را پذیرفته باشند هر چند تقلیدی!!

اما درباره مظلومیت ابن عربی _ که نویسنده مدعی آن شده است _ باید گفت: ابن عربی را با داشتن چاکران و عاشقان و جان نثاران، چگونه می توان مظلوم دانست! و به فرض اینکه منتقدان یا مخالفان ابن عربی منظور وی را نفهمیده اند، ملا- محسن فیض کاشانی این دانشمند جامع شیعی که جزو بزرگان فلاسفه و شارح آثار ابن عربی است که منظور وی را فهمیده است، وی بعد از سالیان سال که مدافع و شارح آثار ابن عربی بوده در اواخر عمر نادم شده و در مذمت او و عقایدش مطلب می نویسد. اینک به قسمتی از نوشتار ایشان توجه فرمایید:

«وَهَذَا شَيْخُهُمْ (اهل سنت) الْأَكْبَرُ مُحِبِّي الدِّينِ ابْنُ الْعَرَبِيِّ _ وَهُوَ مِنْ أَيْمَةِ صُوفِيَّتِهِمْ وَرُؤَسَاءِ أَهْلِ مَعْرِفَتِهِمْ يَقُولُ فِي فُتُوحَاتِهِ: «إِنِّي لَمْ أَسْأَلِ اللَّهَ أَنْ يُعَرِّفَنِي إِمَامَ زَمَانِي، وَ لَوْ كُنْتُ سَأَلْتُهُ لَعَرَّفَنِي». فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ، فَإِنَّهُ لَمَّا اسْتَغْنَى عَنْ هَذِهِ الْمَعْرِفَةِ _ مَعَ سَمَاعِهِ

حديث «مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً» المشهور بين العلماء كافة _ كيف خذله الله وتركه ونفسه، فاستهونه الشياطين في أرض العلوم حيران؛ فصار _ مع وفور علمه ودقة نظره وسيره في أرض الحقائق وفهمه للأسرار والدقائق _ لم يستقم في شيء من علوم الشرائع، ولم يعض علي حدودها بغير قاطع، وفي كلماته من مخالفات الشرع الفاضحة ومناقضات العقل الواضحة ما يضحك منه الصبيان وتستهزي به النسوان، كما لا يخفي علي من تتبّع تصانيفه ولا سيما الفتوحات وخصوصاً ما ذكره في أبواب أسرار العبادات ثم مع دعاويه الطويلة العريضة في معرفة الله ومشاهدته المعبود وملازمته في عين الشهود وتطوافه بالعرش المجيد وفناؤه في التوحيد تراه ذاتطح وطامات و صلف ورعونات في تخليط تناقضات تجمع الأضداد في حيرة محيرة تقطع الأكباد ويأتي تارة بكلام ذي ثبات وثبوت، وأخرى بما هو أوهن من بيت العنكبوت وفي كتبه وتصانيفه من سوء أدبه مع الله سبحانه في الأقوال ما لا يرضي به مسلم بحال في جملة كلمات مخرقة مخبطة تشوش القلوب وتدهش العقول وتحير الأذهان وكأنه كان يري في نفسه من الصور المجردة ما يظهر للمتخلي في العزلة فيظن أن لها حقيق

هي لهُ كان يتلقاها بِالْقَبُولِ وَ يَزْعَمُ أَنَّهَا حَقِيقَةُ الْوُصُولِ وَ لَعَلَّهُ زُبَّ مَا يَخْتَلِ عَقْلُهُ لِشِدَّةِ الرِّيَاضَةِ وَ الْجُوعِ فَيَكْتُبُ مَا يَأْتِي بِقَلَمِهِ مِمَّا يَخْطُرُ بِبَالِهِ مِنْ غَيْرِ رُجُوعٍ...».

وَ كَانَهُ ارَادَ بِالَّذِي اعْطَاهُمُ التَّشْرِيحَ فَلَحِقُوا بِمَقَامَاتِ الْأَنْبِيَاءِ مَشَاهِيرَ الصَّحَابَةِ كَأَبِي بَكْرٍ وَ عُمَرَ وَ مَعَاذَ وَ أَشْبَاهِهِمْ ثُمَّ مَنْ كَانَ بَعْدَهُمْ كَالْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ وَ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَ نَظَائِرِهِمَا ثُمَّ اتَّمَّتْهُمُ الْأَرْبَعَةُ وَ أَمْثَالُهُمْ ثُمَّ نَفْسَهُ وَ مَنْ كَانَ قَرِيباً مِنْهُ فِي الْمَعْرِفَةِ كَمَا شَعَرَ بِهِ بَعْضُ كَلِمَاتِهِ فِي فُتُوْحَاتِهِ. (1)

شيخ اکبر اهل سنت محي الدين ابن عربي است، او از پیشوایان صوفیه و از بزرگان اهل معرفتشان است. در فتوحات می گوید: «من از خدا نخواستم که امام زمانم را به من بشناساند، و اگر از خدا می خواستم به من می شناساند.»

ای صاحبان بصیرت عبرت بگیرید و بنگرید چگونه خود را بی نیاز از شناختن امام دید حال آنکه حدیث مشهور بین همه علما که می گوید: «هر کس که بمیرد و امام زمانش را نشناسد، به مرگ جاهلیت مرده است.» را شنیده بود، پس چگونه خداوند او را مخدول و گمراه کرد و به خودش واگذاشت تا شیطان او را در زمین علوم سرگردان رهاش کرد.

پس با وجود علم فراوان و دقت نظری که داشت و برخورداریش از سیر در زمینه حقایق و فهم نسبت به اسرار و دقایق، در

ص: 178

هیچیک از علوم اسلامی راه دقیق را نپیمود و به حتم و یقین به حدود آن دست نیافت. و در سخنانش مخالفت های رسوایی با شرع و تناقضات عقلی واضحی وجود دارد. آنچنان مخالفت ها و تناقض هایی که کودکان به آن می خندند و زنان آنان را به مسخره می گیرند. این حقیقت بر آنان که در تألیفات آن خصوصاً فتوحات بالأخص ابواب اسرار عبادات تتبع کنند پنهان نمی ماند.

سپس با ادعاهای گسترده اش در شناخت خدا و مشاهده معبود و همراهی با خدا با چشم شهود و اینکه به دور عرش گشته، و فنای در توحید و ... ، او را در شرایطی می بینی که دارای سخنان سخیف و احمقانه و بلند پروازی های متکبرانه و هذیان و خرافات در هم و بر هم و ضد و نقیض های تحیرآوری که جگر را پاره پاره می کند قرار دارد. گاه سخنانی به ثبات و مستقیم می گوید و گاهی مطالبش از آشیانه عنکبوت سست تر است. در کتاب و تصنیفاتش گفتارهای بی ادبانه نسبت به خداوند منزّه وجود دارد که هیچ مسلمانی در هیچ موقعیتی راضی نمی شود به آن سخن گوید. او در ضمن کلماتی مزخرف و دیوانه وار که قلب ها را پریشان و عقل ها را وحشت زده و ذهن ها را متحیر می کند، گویا در نفس در صورت مجرده امور قبیحی را می بیند و گمان می کند حقیقت دارد و تلقی به قبول کرده و تصور می کند که آنها حقیقت وصول به حق است. شاید عقلش به واسطه شدت ریاضت و گرسنگی مختل شده، و آنچه به خاطرش می آمده بدون تأمل به قلمش جاری می شده است ...

گویا مراد ابن عربی از آنهایی که به آنها مقام تشریح داده است که به مقام انبیا ملحق می شوند، مشاهیر اصحاب همچون ابوبکر، عمر، معاذ و مانند اینها هستند و پس از آنان، حسن بصری و سفیان ثوری و نظایر ایشان، سپس ائمه چهارگانه (ابوحنیفه، شافعی، مالکی و احمد حنبل) و امثال آنان، سپس خودش و کسانی که در معرفت به او نزدیکند؛ چنانکه بعضی از کلماتش در فتوحات به این مطلب اشاره دارد.

در پایان این حقیر نیز می گوید: هدف از نوشتن این مجموعه کوچک امر به معروف و نهی از منکر نسبت به برادران دینی خودمان است که ان شاء الله با تمسک به معارف خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام از سقوط در عقاید ناصحیح که به جز دوری از خدا و خسران و زیان چیزی بر انسان نیفزاید مصون و محفوظ بمانند.

وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّآلِهِ الطَّيِّبِيْنَ الطَّاهِرِيْنَ

سید محسن طیب نیا

خاک پای قنبر امیرمؤمنان عَلَیْهِ السَّلَام

ص: 180

بخش سوم: عرفان حقيقي و توحيد در مكتب نوراني خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام

اشاره

ص: 181

فصل اول: شاخص های عرفان اهل بیت علیهم السلام

هرکس که اندکی در منابع اسلامی _ به ویژه سخنان گهربار خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام _ مطالعه و تحقیق کند به راحتی به این مطلب اعتراف می نماید که دین مقدس اسلام دینی است که هم به تفکر و اندیشه و خردورزی بسیار اهمیت می دهد و هم به تطهیر دل و جان که سبب سلوک الی الله است.

عرفای صوفی مشرب و فلاسفه دائماً مخالفان خود را به قشری گری و تحجّر و بی خردی و ظاهربینی تهی از عشق و معرفت متهم می سازند!!

و این اتهام است؛ زیرا هیچ یک از علمای بزرگ شیعه _ که مخالف عرفان التقاطی و فلسفه یونان بودند _ هرگز استدلالاتی عقلی را ترک ننمودند و همچنین هرگز عرفان ناب را منکر نشدند.

آری،

آن بزرگ مردان عالم تشیع بر این باور بودند که تصوف و عرفان برخاسته از مکاتب شرق و غرب و فلسفه یونان باستان _ که با ورود به

حوزه اسلام فقط لعاب اسلامي به خود گرفت _ نه تنها مستمسک مناسبی برای شناخت و معرفت نیست، بلکه بسیاری از اصول آن مخالف با عقل و وجدان است؛ هرچند که طرفداران آن، آن علوم را برخاسته از عقل معرفی کنند!!

بنابراین، عالمان وارسته مکتب تشیع _ مانند علامه حلی، علامه مجلسی، مقدس اردبیلی، شیخ مرتضی انصاری و ... _ نه با عقل مخالف بودند و نه با عرفان حقیقی اسلامی.

آری،

آنان با عرفانی به مخالفت برخاستند که صوفیه آن را از مکتب یونان و هند باستان اخذ نموده و برای عوام فریبی لعاب اسلامی روی آن کشیده اند!! اگر خوانندگان محترم، اندکی در عرفان یونان و هند باستان تحقیق کنند به وضوح می بینند که تفکر وحدت وجود (همه چیز خدایی) در آن دو مکتب سابقه ای بس طولانی دارد و آنچه در اسلام مطرح می شود تباین خالق و مخلوق است.

بنابراین با صراحت و یقین می گوئیم:

هرکس که دین را از عقلانیت و امور وجدانی (طریق تصفیه دل و سلوک الی الله) تهی گرداند، دین اسلام را تحریف نموده و از درون تهی ساخته است!

اکنون با این اعتراف آیا سزاوار است که عرفای صوفی و فلاسفه و طرفدارانشان، مخالفان خود را انسان هایی قشری و تهی از معرفت معرفی کنند؟!؟

ص: 184

آیا اینگونه قضاوت کردن چیزی جز عوام فریبی است؟!

آری،

هیچ کس نمی تواند عرفان اسلامی _ که برخاسته از قرآن و تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام است _ را انکار نماید، زیرا انکار آن به تهی ساختن دین منجر می شود.

عرفان ناب اسلامی، آن عرفانی است که انسان ها را از منیت ها تهی می گرداند و دل و جان انسان را نورانی می سازد تا انسان با قلبی پاک و وجدانی بیدار، آگاهانه به سمت کمال خویش حرکت کند.

عرفان ناب اسلامی، به انسان می آموزد که: ای بشر تو مخلوق خدایی و ولی نعمت تو خداست؛ پس همیشه خود را فقیر درگاه او بدان و لحظه ای خود را از او بی نیاز مپندار و کوس «أَنَا الْحَقُّ» زن، که اگر از او جدا شوی و خود را بی نیاز از ذات غنی خدا ببینی، هر آینه هلاک می گردی.

در عرفان ناب اسلامی، سالک الی الله هرگز خود را در دریای وحدت و حقیقت محض، فرورفته نمی بیند؛ بلکه خود را نقطه ای در عالم می بیند که دائماً محتاج اعطای الهی است و هرگز خود را هم سنخ و همجنس خداوند متعال نمی بیند.

آری،

در عرفان ناب اسلامی شطحیات منصور و بایزد که گفتند: «أَنَا الْحَقُّ» و «لَيْسَ فِي جُبَّتِي سِوَى اللَّهِ» (نیست در لباسم جز خدا) یکسره خرافات و نفس پرستی است و جایگاهی ندارد؛ بلکه به جای این تکبرها و منیت ها، انسان پیوسته خود را کوچک درگاه الهی می بیند.

ص: 185

در عرفان ناب اسلامي، سالک با ذکر «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» که از معرفتش برخاسته قلب خود را نوراني کرده و هرگز مانند برخي نمي گويد که من شرم دارم بگويم لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ!

آري،

او با تمام وجودش و شوق و عشقش به خداوند متعال مي گويد: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و دائم خدا را سپاسگزار است که توفيق بيان اين ذکر شريف را به او عنایت فرموده است و دائم با قلبي پر از معرفت و چشمانی گريان عاجزانه از خداوند تقاضا مي کند که: بارالها! هرگز اين ذکر شريف را از لب ها و قلب من نگیر!

سالک الي الله در عرفان ناب اسلامي، هرگز خود را بي نیاز از حجت هاي خداوند نمي بيند؛ بلکه دائم با توسل به ارواح پاک خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام و استمداد جستن از ولي عصر عَلَيْهِ السَّلَام گام در مسير عبوديت مي نهد و همواره در مسير، با صلوات بر محمد و آل محمد عَلَيْهِمُ السَّلَام نورافکن هاي پرنور را در دو طرف جاده سلوکش نصب مي کند.

در عرفان برخاسته از قرآن و تعاليم خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام سالک الي الله هرگز خود را بي نیاز از شريعت و عبوديت نمي بيند و هرگز نمي گويد که من چون به حقيقت رسیده ام ديگر شريعت براي من معنایی ندارد؛ بلکه مانند مولایش اميرالمؤمنين عَلَيْهِ السَّلَام تا آخرين لحظه زندگاني بنده بي چون و چرایی خداست.

آري،

او بنده بي چون و چرایی خداست و هرگز دغلبازاني را که حرام الهي

را حلال و حلال الهي را حرام مي کنند، مرشد راه خود قرار نمي دهد؛ بلکه او فقط مطيع بي چون و چرایی خدا و حجت هاي الهي است و با بصيرت در مسير گام مي نهد.

او هرگز خود را چون مرده اي که در دست غسل قرار مي گيرد، اين چنين در دست ديگران قرار نمي دهد و پيوسته با بينش و آگهي و تبعيت با بصيرت از اوليای الهي، راه را طي مي کند. (1)

سالک واقعي الي الله _ که در مکتب نوراني خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ رشد يافته است _ هرگز با بهانه هاي پوچ و واهي، حرام خدا را بر خود حلال نمي کند و هرگز نمي گويد که من با نظر کردن به چهره هاي زيبا، خدا را در آن چهره ها مشاهده مي کنم؛ بلکه ديگران خود را فرو مي خواباند و هرگز فريب شيطان را نمي خورد و به نامحرمان نگاه نمي کند.

او که از شراب ناب معارف نوراني مولا اميرالمؤمنين عَلَيْهِ السَّلَامُ قطره اي نوشيده، همواره خدا را پروردگار يگانه بي مثل و مانندي مي داند که نه تنها در ذات بلکه در صفاتش نيز بي مثل و مانند است و هرگز صفات خداوند را به خود نسبت نمي دهد و نمي گويد: «الهي تا حال مي گفتم لا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَ لا نَوْمٌ اکنون مي بينم مرا هم لا تَأْخُذْنِي سِنَّةٌ وَ لا نَوْمٌ!!»

قلب آن عارف مملو از محبت به خدا و اوليای اوست، لب هاشم هميشه ذکر خدا را مي گويد، چشم هاشم از نگاه هاي حرام پوشيده است،

ص: 187

1- مقصود از اوليای الهي، ائمه اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَامُ هستند.

پیشانی وی دائم بر خاک عبودیت است و همواره ندای العفو العفو او با چشمانی پر از اشک بر آسمان بلند است.

در سر آن عارف مدام احوالات و هراس های قیامت است و دائم از خدا رهایی از آتش جهنم را طلب می کند.

او هرچند مشتاق بهشت جاوید خداست، ولیکن هرگز خدا را به طمع بهشت نمی پرستد، بلکه چون محبت خدا در قلب اوست و خدا را سزاوار پرستش می بیند، خدا را می پرستد.

اکنون فرازی از سخنان دانشمند ارجمند تشیع، مرحوم علامه محمدتقی جعفری _ در رابطه با عرفان صحیح اسلامی _ را بشنویم:

منظور ما از عرفان اسلامی در این مبحث، همان عرفان حقیقی است که آغاز حرکتش، بیداری انسان از خواب و رؤیای حیات طبیعی محض است و آگاهی از اینکه وجود او در حال تکاپو در مسیر خیر و کمال، همواره در متن خلقت عالم هستی قرار می گیرد. این عرفان که مسیرش «حیات معقول» و مقصدش «قرار گرفتن در جاذبه کمال مطلق» است، به لقاء الله و قرار گرفتن در شعاع جاذبیت او منتهی می شود. عرفان اسلامی، هیچ حقیقتی از حقایق عالم هستی را، اعم از آنکه مربوط به انسان باشد یا غیر انسان، حذف نمی کند؛ بلکه همه عالم را با یک عامل ربانی درونی صیقل می نماید و شفاف می سازد و در تمامی ذرات و روابط اجزاء این عالم، انعکاس نورالهی را نشان می دهد. (1)

ص: 188

1- همان گونه که در بخش اول کتاب ذکر شد مرحوم علامه جعفری در کتاب مبدأ اعلی، عقیده عرفا در باب وحدت وجود و موجود را باطل و مخالف تعالیم انبیای الهی بیان می فرماید (مبدأ اعلی، ص 74) و نباید از این سخن حکیمانه علامه جعفری که می فرماید: «(عارف) در تمامی ذرات و روابط اجزاء این عالم، انعکاس نور الهی را می بیند»؛ برداشتی را که وحدت وجودی ها می کنند برداشت نمود؛ بلکه منظور ایشان این است که: عارف واقعی که قلبش نورانی شده تمام پدیده ها و ذرات این عالم را آیه خدا می بیند که خداوند با نور هدایتش در دل ذرات عالم می تابد و آنان را به هدایت خویش _ که هدف نظام آفرینش است _ می رساند و سخن این متفکر، نه تنها تأیید سخنان صوفیه نیست؛ بلکه در ادامه بحث، معارف صوفیه را رد و ابطال می نماید.

این عرفان بود که خط نورانی آن به وسیله انبیای عظام الهی [و جانشینان آنان ائمه اطهار علیهم السلام] در جاده تکامل کشیده شد، نه آن تخیلات رؤیایی در فضای مهتاب درونی که سایه هایی از مفاهیم بسیار وسیع، مانند: وجود، واقعیت، کمال، حقیقت، تجلی و غیر را به جای اصل آنها گرفته و با مقداری بارقه های زودگذر مغزی، روشن ساخته و حال و مقامی برای خود تلقین نموده و دل به آنها خوش می کنند، در صورتی که ممکن است مدعی چنین عرفانی، حتی برای چند لحظه، از روزنه های قفس مادی، نظاره ای به بیرون از خود مجازی خویشتن نکرده باشد. این همان عرفان منفی است که انبوهی از کاروان جویندگان معرفت را، از لب دریای درون خود به سراب های آب نما رهنمون گشته است. (1)

آری، عرفان ناب اسلامی، عرفانی است که بشر را با آگاهی در مسیر کمال قرار می دهد و هرگز حقایق عالم را حذف نمی کند و یا تغییر نمی دهد.

ص: 189

مثلاً شیطان لعین را سید موحدین نمی نامد و یزید و شمر را خیر و جهت کمال انسان ها معرفی نمی کند.

آری،

عرفان اسلامی می خواهد به دور از واژه های گمراه کننده مانند: وحدت وجود، فنا فی الله، تجلی و ... انسان را به یک صفای باطنی برساند که قلب را نورانی سازد و بشر را از بند اسارت رها کند.

اما عرفای صوفی چیز دیگری را عرضه نمودند و هم خود در برابر یکدیگر موضع گرفتند و هم پیروانشان را به اختلاف کشانیدند.

مرحوم علامه جعفری می گوید:

اگر این ارباب تخیلات رؤیایی [عرفای صوفیه] در مهتاب فضای درونی توانسته بودند از «خود مجازی» بیرون آمده و وارد حوزه «خود حقیقی» شوند، نه در اندیشه و گفتار و کردار خود تناقضاتی داشتند و نه اعتراضی به یکدیگر در مسیر و مقصد؛ در صورتی که اختلافات تند در اندیشه ها و گفتار، در باب تخیلات مزبور [که به کشف و شهودات مشهور است!!] و اعتراض آنان به یکدیگر، در کتب عرفانی به طور فراوان نقل شده است؛ ولی همان گونه که در بیان پیامبران الهی هیچ گونه اختلافی وجود ندارد و همه آنان در تبلیغ متن کلی دین انسانی – الهی مشترکند، همچنان سالکانی که با فروغ عرفان مثبت [عرفان ناب اسلامی] به سوی کمال مطلق در حرکتند، کمترین اختلافی نمی توانند با یکدیگر داشته باشند. (1)

ص: 190

در کتب عرفاني، اختلافات فاحشي در ميان عرفا مشاهده مي شود و اين اختلافات فاحش، خود دليل گويائي است که عرفان آنان اسلامي نيست. (1)

آري، عارف حقيقي هيچ يک از حقايق عالم را انکار نمي کند و نمي گويد: «همه موجودات يک چيزند و در دريائي وحدت شناورند»
زيرا اين تفکر باطل، انکار همه حقايق عالم است.

امام خميني رحمه الله که در معارف بشري نيز پژوهش نموده است، در اين باره مي فرمايد:

چنانچه در بعض اهل عرفان اصطلاحي ديدم، اشخاصي را که اين اصطلاحات و غور در آن، آنها را به ضلالت منتهي نموده و ممارست در معارف موجب قوت انانيت و ائيت آنها شده و دعاوي ناشايسته و شطحيات ناهنجار از آنها صادر گرديده، و نيز در ارباب رياضات و سلوک، اشخاصي هستند که رياضت و اشتغال آنها به تصفيه نفس، قلوب آنها را منکدرتر و باطن آنها را ظلماني تر نموده و اينها از آن است که بر سلوک معنوي الهي و مهاجرت الي الله محافظت نمودند و سلوک علمي و ارباب علمي آنها با تصرف شيطان و نفس، به سوي شيطان و نفس بود. (2)

امام خميني رحمه الله در اواخر عمر مبارکشان به حقيقي اعتراف مي کنند

ص: 191

-
- 1- مباحث متعددي از عرفا که با عقل و نصوص قرآني در تضاد است، را در بخش اول ذکر نموديم.
 - 2- پرواز در ملکوت، ص 65.

... چنان به عمق اصطلاحات و اعتبارات فرو رفتیم و به جاي رفع حجب به جمع کتب پرداختیم که گویی در کون و مکان

خبري نیست، جز یک مشت ورق پاره که به اسم علوم انساني و معارف الهي و حقایق فلسفي، طالب را _ که به فطرت الله مفطور است _ از مقصد باز داشته و در حجاب اکبر فرو برده؛ اَسْفَارِ أَرْبَعَهَ با طول و عرضش از سفر به سوي دوست بازم داشت، نه از فتوحات، فتحي حاصل و نه از فُصُوصُ الحِکْمِ حکمتي دست داد ... پس، از این پیر بینوا بشنو که این بار را به دوش دارد وزیر آن خم شده است، به این اصطلاحات که «دام بزرگ ابلیس است» بسنده مکن و در جستجوی او جلّ علا باش. (1)

ص: 192

1- صحیفه امام، ج 20، ص 165. برخی برای دفاع از عرفان ناصحیح ابن عربی و پیروان وی، از نام حضرت امام خمینی رحمه الله استفاده می کنند و می گویند که ایشان در برخی از کتب خویش، مباحث عرفان ابن عربی را شرح نموده و پذیرفته است. جواب: عرفان امام خمینی رحمه الله دو جنبه دارد: 1. عرفان عملی ایشان، که اصل است. 2. عرفان نظری ایشان، که فرع است. بدون شک عرفان عملی و سیره امام خمینی رحمه الله جملگی برگرفته از قرآن کریم و تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام است و همین سیره الهي ایشان بود که مردم به وی دل سپردند و به ندایش لبیک گفتند و خون دادند و انقلاب اسلامی را به ثمر رسانیدند. و اصل ولایت فقیه که امام خمینی رحمه الله مطرح فرمود، برگرفته از تعالیم معصومین و سیره آن حضرات عَلَیْهِمُ السَّلَام است که هیچ ارتباطی به عرفان ابن عربی و دیگران ندارد. آیا ابن عربی که از یک طرف جبر مطلق را تأیید می کند و از طرف دیگر «اولی الامر» را حاکمان جور معرفی می نماید، الگویی عرفانی حضرت امام خمینی رحمه الله بود؟! خیر. اما در مباحث عقیدتی ملاک خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام است.

آري،

اسلام عرفان دارد و عرفان اسلام تصفيه کننده روح و روان و باعث تهی نمودن انسان از خودخواهي ها و حسادت ها و شهوات نفساني است.

سالک الي الله، هرگز درصدد کسب شهرت و جمع نمودن مرید نیست؛ بلکه او فقط رضاي خدا را مي طلبد و نه ادعائي دارد و نه با کرامات فخرفروشي مي کند.

عرفان ناب اسلامي، سالک را به گونه اي تربيت مي کند، که وي نه تنها به دنبال شهرت و مقام و موقعيت هاي اجتماعي نیست، بلکه به شدت از اين امور فرار مي کند.

او با عبوديت خود، قلبش را جايشگاه انوار الهي مي گرداند و دیدگانش هر جا نظر افکند، آثار صنع الهي را مشاهده مي کند و آنگاه با تمام ذرات وجودش اعتراف مي کند که نظام هستي هدفدار است و خداوند او را بيهوده خلق ننموده است.

او در پرتو انوار الهي، زیبایی هاي عالم را زیباتر مي بیند و زشتي ها را زشت تر.

آري، او هرگز نمي گوید که هرچه که در جهان است زيبا و خير محض است؛ بلکه دشمنان خدا را زشت و پلید مي بیند و با تمام وجودش از آنان بيزاري مي جوید.

آري،

او هرگز نمي پندارد که شيطان زيباست، بلکه شيطان را همان خبيث ملعون مطرودي مي داند که خداوند فرموده است و پیوسته مراقب مکر و حيله هاي وي هست.

ص: 193

آري،

اين است عرفان ناب اسلامي كه در قرآن كريم و تعاليم نوراني خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام موجود است و اهل تصوف، عرفانشان

كاملاً در تقابل اين عرفان است. اکنون باز از امير مؤمنان عَلَيْهِ السَّلَام و مناجات روح بخشش در مسجد كوفه مي گوييم:

— اي آقاي من! اي آقاي من! تو مولايي و من بنده توام و آيا در حق بنده چه كسي جز مولايش ترحم خواهد كرد؟!

— اي آقاي من! اي آقاي من! تويي مالك وجود من و من مملوك توام و آيا در حق مملوك جز مالکش كه ترحم خواهد كرد؟!

ص: 194

در فصل قبل، مختصری از عرفان ناب اسلامی که نهفته در تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام است را ملاحظه فرمودید. در این فصل می خواهیم خلاصه ای از معارف توحیدی و خدانشناسی خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام را خدمت خوانندگان محقق عرضه نماییم.

خاندان پاک و مطهر و معصوم رسول خدا صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ محور ایمان، ارکان دین، اصل توحید و خزائن و گنجینه های علم هستند. بدون شک انتهای مسیر هرکس که از این بزرگواران جدا شود، سقوط در جهنم است. علم، معرفت، فقه، اخلاق و قرآن پیش این خاندان پاک و مطهر عَلَیْهِمُ السَّلَام است. گنجینه های سرشار معارف این حجت های الهی، کام هر تشنه ای را با جرعه ای سیراب می گرداند.

اگر بشر هر روز بیشتر در باتلاق انحرافات و مفسد گوناگون فرو می رود، به این دلیل است که دامن این بزرگواران زیبا سرشت

و زیباکلام را رها نموده است. آن انوار الهی، کشتی نجات بشر و ستارگان هدایتند.

آری،

تمام توحید، تمام عرفان و تمام حقیقت نزد این بزرگواران الهی است. جای تعجب نیست اگر گروهی از مسلمین امامت و حقانیت خاندان عصمت و طهارت را نپذیرفتند و در توحید و معارف دامان دیگران را گرفتند، بلکه تعجب در این است که چرا برخی که خود را پیرو این بزرگواران می دانند متمسک به راهزنان شده اند و در معارف و توحید، خاندان عصمت و طهارت را رها نموده اند!!

آیا این عربی که ویران کننده قبر مطهر سیدالشهداء عَلَیْهِمُ السَّلَام _ یعنی متوکل پست فطرت _ را از اولیای بزرگ خدا معرفی می کند، (1) و حجاج بن یوسف خونریز شیعه کش را مورد مدح و دعای خود قرار می دهد، (2) شایسته است که معلم عرفان شیعیان شود؟!

آیا فلسفه یونان باستان که از تفکرات غیر موحدین برخاسته (3) و در حوزه اسلام هیچ گونه تغییر محتوایی نکرده و فقط شکل و صورت آن کمی تغییر یافته، می تواند ما را به توحید و خداشناسی برساند؟!

در عرفان صوفیانه، صحبت از وحدت وجود و فناي در ذات خداست و در فلسفه صحبت از کمال سنخیت و مشابهت مخلوقات با خداست؛

ص: 196

1- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 2، ص 6، باب الثالث و السبعون.

2- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 1، ص 706.

3- در بخش چهارم در این باره توضیح می دهیم.

اما در توحید و معارف اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام خداوند متعال غیر مخلوقات خویش است و بین خدا و مخلوقات هیچ گونه وحدت و تشابه و سنخیتی برقرار نیست. آن دسته از اشخاصی که مدعی تشیع هستند و می گویند که: تعالیم عرفا و فلاسفه چیزی جز شرح و بسط سخنان معصومین عَلَیْهِمُ السَّلَام نیست!! خود را فریب می دهند.

تعالیم متعفن صوفیه و تفکرات باطل یونان باستان کجا و تعالیم نوربخش خاندان پیغمبر صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ کجا؟!!

دعای کمیل امیر مؤمنان عَلَیْهِ السَّلَام _ که دائم از ضعف و فقر خود در برابر خدا می گوید _ کجا و تکبر و تفرعون صوفیه و خدا شدن آنان کجا؟!!

زیارت عاشورای حسینی عَلَیْهِ السَّلَام _ که در برائت جستن از دشمنان خداست _ کجا و این تفکر صوفیه که همه چیز زیباست، شمر و یزید و شیطان نیز خیر و زیبا هستند!! کجا؟!!

تفکرات فلاسفه که قائل به قدمت عالم، اضطراب خداوند در آفرینش، حاکم بودن جبر مطلق بر عالم، سنخیت کامل موجودات با خداوند کجا و توحید اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام که عالم را حادث، خداوند را در آفرینش مختار، انسان را آزاد و مختار و تباین خداوند با موجودات را بیان می فرمایند کجا؟! (1)

ص: 197

1- فلاسفه خداوند را علت تامه می نامند و می گویند: هرگاه علت تامه باشد بروز و صدور معلول از دل آن لاجرم و اضطرابی است، و آنان خداوند را از ازل علت تامه می نامند و نتیجه سخنشان می شود: 1. قدمت عالم. 2. اضطراب خداوند در آفرینش، البته آفرینش خداوند در تفکرات فلسفی صدور است یعنی موجودات از دل علت تامه خارج می شوند!! فلاسفه معلول را هم سنخ علت می دانند و می گویند: آنگاه که علت تامه شود، معلول از دل علت خارج می شود؛ در نتیجه معلول نیست جز مرحله ای از ذات علت، البته به صورت ضعیف شده آن! آنان سپس با این حساب، و گسترش دادن قانون علیت (که جبر و اضطراب از خواص لاینفک این قانون است) بر تمام عالم، جبر مطلق را حاکم می کنند. در مباحث گذشته اسناد سخنان فلاسفه و عرفا در عقیده به جبر مطلق بیان شد.

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام مي فرمايد:

كَذَّبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مِنْ شِيعَتِنَا وَهُوَ مُتَمَسِّكٌ بِعُرْوَةِ غَيْرِنَا.

دروغ مي گويد آنکه خود را شيعه ما پنداشته و در عين حال تمسک به غير ما جسته است.

آري، پيروان واقعي خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام هرگز سفره معارف اهل بيت عَلَيْهِمُ السَّلَام را رها نمي کنند و هرگز سر سفره صوفيه و ديگران نمي نشينند.

در اينجا بخشي از معارف توحيد خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام را_ به صورت اختصار_ در 10 شماره بيان مي کنيم تا طالبان علم بدانند که همه چيز در نزد اين بزرگواران است:

1. معرفت، صنع و موهبت الهي است و انسان بدون کمک الهي به آن راهي ندارد

در اديان الهي و روش کتاب و سنت، معرفت به ذات ربوبي، هيچگاه به صورت يک مسئله مجهول و مشکوک که محتاج براهين مختلف و استدلال و اثبات فلسفي يا مکاشفه عرفاني باشد مطرح نشده

ص: 198

است. از دیدگاه منابع دینی معرفت خداوند، موهبتی است و حاصل فعل و صنع خداست. اوست که فطرت انسان را ساحت نزول معرفت خود نموده و خود را با همه اوصاف جمال و جلال نمایانده است و همچنین خداوند عقل را حجت باطن مقرر نمود تا انسان در پرتو رشد فطری خویش، عقل را شکوفا سازد و خیر و شر را از هم تمیز دهد. طبق روایات معصومان عَلَيْهِمُ السَّلَام عقل جایگاه ویژه ای دارد: عقل دلیل راه انسان است. خداوند به وسیله عقل عبادت می شود. انسان، بی عقل مرده است. دینداری که عقل ندارد ارزش ندارد. عقل زیور انسان است و نوری است که خدا به بندگان بخشیده است و ...

آری، عقل سلیم خالق قادر پاک را اثبات می کند و حکم می کند که ولی نعمت خود را سپاس گوید و بندگی وی کند. اما باید توجه کرد که شناخت خداوند متعال و معرفت نسبت به وی از راه عقل و استدلال های آن و حتی عرفان و سلوک بشری ممکن نیست. باید خود خدا معرفت خویش را در قلب بشر وارد کند.

امام علی عَلَيْهِ السَّلَام می فرماید:

... وَ هُوَ الَّذِي ابْتَدَأَ الْغَايَاتِ وَالنَّهَائَاتِ أَمْ كَيْفَ تُدْرِكُهُ الْعُقُولُ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهَا سَبِيلًا إِلَى إِدْرَاكِهَا (1)

و اوست که غایت ها و نهایت ها را آفرید. پس چطور عقل ها او را درک می کنند در حالی که در آن راهی به سوی ادراکش قرار نداد.

ص: 199

از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام سؤال شد:

عَنْ صَفْوَانَ قَالَ: قُلْتُ لِعَبْدِ صَالِحٍ هَلْ فِي النَّاسِ اسْتِطَاعَةٌ يَتَعَاظُونَ بِهَا الْمَعْرِفَةَ؟ قَالَ: لَا إِنَّمَا هُوَ تَطَوُّلٌ مِنَ اللَّهِ. (1)

آیا انسان توان و استطاعت معرفت خداوند را دارد؟ فرمود: نه، معرفت موهبتي است از طرف خداوند.

از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام سؤال شد:

هَلْ جُعِلَ فِي النَّاسِ أَدَاءٌ يَتَأَلَوْنَ بِهَا الْمَعْرِفَةَ؟ قَالَ: فَقَالَ: لَا، قُلْتُ: فَهَلْ كُتِّبُوا الْمَعْرِفَةَ؟ قَالَ: لَا إِنَّ عَلَى اللَّهِ الْبَيَانَ، لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا... (2)

آیا در انسان وسیله ای برای نیل به معرفت قرار داده شده است؟ امام عَلَيْهِ السَّلَام فرمود: نه، سؤال می شود که آیا انسان تکلیف به معرفت هم شده است؟ می فرمایند: نه، معرفت بر خود خداست و خداوند کسی را تکلیف نمی کند مگر به اندازه توانایی اش.

امام زین العابدین عَلَيْهِ السَّلَام در دعای ابوحمزه ثمالی می فرمایند:

بِكَ عَرَفْتُكَ وَأَنْتَ دَلَّلْتَنِي عَلَيْكَ وَدَعَوْتَنِي إِلَيْكَ وَلَوْ لَا أَنْتَ لَمْ أَدْرِ مَا أَنْتَ

تورا به وسیله خودت شناختم و تو مرا به خودت راهنمایی

ص: 200

1- بحار الانوار، ج 5، ص 323.

2- توحید صدوق، ص 414، مؤسسه نشر اسلامی.

کردی و به سوی خود دعوت کردی و اگر راهنمایی تو نبود نمی دانستم کیستی؟

امام صادق علیه السلام فرمود:

لَا تُدْرِكُ مَعْرِفَةَ اللَّهِ إِلَّا بِاللَّهِ. (1)

معرفت خدا جز به وسیله خدا درک نمی شود.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِمَعْرِفَتِهِ. (2)

سپاس خدای را که ما را به معرفتش هدایت کرد.

2. انسان بر فطرت توحید و اسلام خلق شده است

براساس معارف کتاب و سنت، انسان از بدو تولد، بر فطرت توحید و اسلام به دنیا می آید.

زراره می گوید از حضرت امام باقر علیه السلام درباره معرفت خداوند در این آیه «فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا» پرسیدم، فرمودند:

ذَرَأَهُمْ عَلَيَّ مَعْرِفَةَ أَنَّهُ رَبُّهُمْ وَلَوْ لَا ذَلِكَ لَمْ يَعْلَمُوا حِينَ سُئِلُوا مِنْ رَبِّهِمْ وَلَا مِنْ رِزْقِهِمْ. (3)

آنها را بر معرفت اینکه او پروردگارشان است آفرید و اگر این نبود، وقتی از پروردگارشان و روزی دهنده شان پرسیده می شود، نمی توانستند پاسخ دهند.

ص: 201

1- اصول کافی، ج 1، ص 327.

2- مفاتیح الجنان، دعای شب بیست و هفتم ماه رجب.

3- إثبات الهداة، ج 1، ص 98.

3. خداوند به مخلوقش معرفي نمي گردد و مخلوق گزارشي از خالق نمي دهد

خداوند به مخلوقش شناخته نمي شود، بلکه اين مخلوق است که به خدا شناخته مي شود. يعني اگر منظور از آنچه که به عنوان «برهان نظم» در حکمت و کلام و ديگر روش هاي معرفتي بيان شده است، اثبات وجود خداوند باشد، اين برهان صحيح است ولي اگر منظور از بيان «برهان نظم» کسب معرفت و شناخت نسبت به خدا باشد، غلط است. در روش اهل بيت عَلَيْهِمُ السَّلَام مخلوق گزارشي از خالق و آيه گزارشي از ذوالايه در بر ندارد. براي روشن شدن موضوع به مثالي توجه کنيد. (هرچند خداوند از مثال هاي ما برتر است، لکن براي تقريب ذهن اين مثال مطرح مي شود). مثلاً فرض کنيد روي تخته سياه کلمه «آب» نوشته شده است. آيا با ديدن اين کلمه مي توان خصوصيات نويسنده آن را دريافت و فهميد که چقدر سواد دارد و مدرکش چيست؟ و يا سطح تحصيلاتش چقدر است؟ مسلماً اين کلمه هيچ گزارشي از نويسنده آن در بر ندارد و تنها نتيجه اي که از اين نوشته مي توان گرفت اين است که اين کلمه تصادفي نوشته نشده است بلکه نويسنده اي دارد. اما از اين نوشته ميزان علم او را نمي توان فهميد و با اين کلمه نسبت به نويسنده آن معرفت پيدا نمي کنيم. اگر نسبت آن کلمه با علم نويسنده را با نسبت مخلوقات با خداوند بسنجيم مسلماً نسبت دوم در مقابل نسبت اول بسيار ناچيز است. (اگر چه اين قياس صحيح نيست) با اين حال چطور يک کلمه نويسنده آن را نشان دار نمي کند اما از آيات الهي مي توان

خالق آن را شناخت؟ عدم توجه متصوفه و عرفا به این مهم، آنان را به تشبیه خداوند با مخلوقات خویش کشانیده است. آنان می گویند پدیده های خداوند همچون آینه ای است که اسما و صفات خدا بلکه ذات وی را نمایش می دهند و چنین می سرایند:

به صحرا بنگرم صحرا تو وینم

به دریا بنگرم دریا تو وینم

به هر جا بنگرم کوه و در و دشت

نشان از قامت رعنا تو وینم(1)

و تا آنجا پیش رفتند که گفتند، پدیده ها عین ذات الهی اند و عارف کسی است که خدا را در هر چیز ببیند و بلکه خدا را عین خود چیز بداند.

البته پدیده ها قدرت و عظمت خداوند و دقت و لطافت وی را نمایش می دهند به این معنا که انسان با تأمل و تعمق نسبت به مخلوقات متوجه می شود که خالق حکیم و قدرتمندی دارد. مثلاً با نگاه کردن به گل، می یابد که خالق گل زیبا و تواناست؛ اما نه اینکه کیفیت زیبایی خدا همان کیفیت زیبایی گل است. یا همان زیبایی خداست که در چهره گل متبلور گشته است. این همان دیدگاه غلط اهل تصوف و عرفان است که می خواهند خصوصیات و صفات و اسماء و حتی ذات الهی را در پدیده هایش مشاهده کنند و نسبت به خدا با خصوصیات پدیده هایش معرفت کسب کنند.

آیات خداوند به وضوح می گویند که در خلقشان صدفه و تصادفی در کار نبوده و صانع حکیم و توانا دارند، اما این آیات به هیچ وجه موجب شناخت صانع و خالق نمی شوند. همچنین آیات متذکر انسان

ص: 203

1- باباطاهر عریان.

به معرفت فطري خویش است و موجب می شود که معرفت آن معروف فطري تجدید گردد. خلاصه اینکه خداوند با مخلوقاتش شناخته نمی شود و مخلوق گزارشی از خالق نمی دهد. در معارف نورانی خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام به این موضوع تصریح شده است.

برای مثال به نمونه ای توجه کنید:

عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَام: إِنِّي نَاطَرْتُ قَوْمًا فَقُلْتُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ أَجَلٌ وَأَعَزُّ وَأَكْرَمُ مِنْ أَنْ يُعْرَفَ بِخَلْقِهِ بَلِ الْعِبَادُ يُعْرِفُونَ بِاللَّهِ فَقَالَ رَحِمَكَ اللَّهُ. (1)

منصور بن حازم به امام صادق علیه السلام عرض کرد: من مناظره کردم با گروهی و به آنان گفتم: خداوند جل جلاله، جلیل تر و بزرگوarter و باعزت تر از این است که به وسیله خلقش شناخته شود، بلکه بندگان به وسیله خدا شناخته می شوند. پس حضرت علیه السلام فرمودند: خدا تو را رحمت کند.

4. معرفت خدا خارج از دو حد تشبیه و تعطیل است

در مراجعه به وجدانمان می یابیم که خدا هست یعنی وجود دارد (خارج از حد تعطیل است) و از آن طرف برایش هیچگونه شبیه، مانند، ندّ و نظیری سراغ نداریم و نمی توانیم او را تشبیه کنیم. تمام پیامبران آمدند تا بگویند خداوند غیر مخلوقاتش است و او را شبیه و ندّی نیست.

ص: 204

پیامبر بزرگوار اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ در آغاز دعوت خویش فرمودند:

أَدْعُوكُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَخَلْعِ الْأَنْدَادِ.

دعوت می‌کنم شما را به شهادت دادن به اینکه خدایی جز الله نیست و به اینکه برای خداوند مانندها را قائل نشوید.

توحید فطری همان خلع انداد است که تمام پیامبران مبلغان آن بودند. اما بالاترین سخن در روش حکمت متعالیه صدرایی که زیر بنای آن عرفان ابن عربی است «تشکیک وجود است» آنان می‌گویند: «حقیقه الوجود در مرتبه شدید با حقیقه الوجود در مرتبه ضعیف، عین هم هستند و بین علت و معلول (خدا و پدیده‌ها) سنخیت است و این غیر تعالیم انبیای الهی در مسئله توحید است».

باید گفت که اگر خداوند از سنخ ممکنات باشد در حقیقت خلع انداد نشده است و وجود خدا نیز شبیه وجود ممکنات شده اما در حد اعلا و شدید آن. این نوع خداشناسی درست مانند خداشناسی مورچه است. اگر به مورچه بگویند خدا چیست؟ چون مورچه قدرت خود را در شاخک‌های خود می‌بیند فوری شبیه‌سازی می‌کند و می‌گوید: خدا مثل من مورچه است، اما با این تفاوت که شاخک‌های خیلی بزرگتری دارد!

امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید:

كَلِمَاتٌ مَيِّزَةٌ مَوْهُ بِأَوْهَامِكُمْ فِي أَدَقِّ مَعَانِيهِ مَخْلُوقٌ مَصْنُوعٌ مِثْلَكُمْ، مَرْدُودٌ إِلَيْكُمْ وَ لَعَلَّ النَّمْلَ الصَّغَارَ تَتَوَهَّمُ أَنَّ لِلَّهِ تَعَالَى زِبَانِيَّتَيْنِ فَإِنَّ ذَلِكَ كَمَالُهَا وَ يَتَوَهَّمُ أَنَّ عَدَمَهَا تَقْصَانٌ

ص: 205

لِمَنْ لَا يُتَّصِفُ بِهِمَا وَ هَذَا حَالُ الْعُقَلَاءِ فِيمَا يَصِفُونَ اللَّهَ تَعَالَى بِهِ. (1)

آنچه به وسیله عقلمندان در دقیق ترین معانی تشخیص دادید، مخلوق است، مانند خودتان ساخته شده است. و به خودتان برمی گردد و شاید مورچه های کوچک بپندارند که خداوند تعالی دو شاخک دارد که نشانه های کمال اوست و می پندارند که نداشتن آن برای کسانی که با آن دو شاخک وصف نمی شوند، نقصانی است و این است حال صاحب عقل در آنچه خدای تعالی را بدان وصف می کنند.

عرفا و فلاسفه می گویند که وجود حق متعال مرتبه عالی تری از وجود مخلوقات است و هم سنخ با آنهاست. می گویند وقتی نور ضعیف را بتوان شکافت، نور قوی را هم می توان قیاس و تشبیه نمود زیرا مشت نمونه خروار است. اما آن خدایی که فلاسفه و متصوفه معرفی می کنند، تولید شده ذهن و توهمشان است نه خدای واقع، که ممکن است این توهمات در مرحله ای هم شهودشان شود.

در اینجا ممکن است این سؤال پیش آید که با توجه به این مباحث آیا می توان گفت که روش ائمه علیهم السلام در معرفت خدا، تعطیل معرفت است و انسان راهی به شناخت خداوند ندارد؟ آیا این روش همان حرفی نیست که معطله می گفتند؟

در پاسخ باید گفت که براساس روش ائمه علیهم السلام نه تنها معرفت خداوند

ص: 206

تعطیل نیست بلکه شناسایی و معرفت خداوند در اعلی مرتبه برای بشر حاصل شده است. طبق برخی از آیات قرآن کریم و احادیث فراوان معصومین عَلَیْهِمُ السَّلَام در عالمی (1) خداوند خود را به انسان ها عرضه نمود و معرفی کرد و معرفت خویش را به انسان ها عنایت فرمود. بنابراین تمام انسان ها با سابقه معرفت خداوند متعال متولد می شوند. معرفت، صنع خداوند متعال است و خداوند به هرکس صلاح بداند آن را عنایت می کند. البته انسان با تدبیر و تعمق در مخلوقات خدا، آن میثاق و معرفت فطری و توحیدی خود را آشکار می کند و متذکر آن می گردد.

پس در این مقام، سخن ما این نیست که باب معرفت خدا به سوی انسان مسدود است، بلکه این است که انسان با حواس خود و یا با عقل خود و حتی بالاتر با سلوک و شهود خود نمی تواند خدا را بشناسد. انسان باید تابع وحی خدا و تعالیم و مقررات و احکام الهی باشد تا خداوند معرفتش را به او عنایت کند. (2) اینک به تعدادی از روایات معصومان عَلَیْهِمُ السَّلَام که در ردّ نظریه تعطیل و تشبیه در معرفت خداوند بیان شده است توجه فرمایید:

عن الحسن بن سعید قال سئل أبو جعفر الثانی علیه السلام یجوز أن یقال لله إنه شیء؟ قال نعم یخرجُه من الحدین حدّ التعطیل و حدّ التشبیه. (3)

ص: 207

-
- 1- در احادیث به آن عالم، عالم ذر گفته شده است.
 - 2- البته مقصود معرفت ذات نیست؛ زیرا ذات خداوند محال است که معروف انسان گردد؛ بلکه خداوند به انسان ولایت مدار، معرفت اسماء و صفات خویش را می دهد.
 - 3- اصول کافی، ج 1، ص 240.

از امام باقر علیه السلام سؤال شد: رواست که به خدا گویند او چیز است؟ فرمود: آری چیزی که او را از حد تعطیل که بگویی (خدایی نیست) و حد تشبیه (که او را شبیه به مخلوق کنی) خارج کند (یعنی چون گویی خدا چیز است اعتراف به وجودش کرده ای اما باید بدانی که او چیز است بی مانند).

قَالَ لَهُ السَّائِلُ: فَلَهُ إِنِّيَّةٌ وَمَائِيَّةٌ قَالَ لَهُ السَّائِلُ فَلَهُ كَيْفِيَّةٌ قَالَ لَا لِأَنَّ الْكَيْفِيَّةَ جِهَةٌ الصِّدْقِ وَالْإِحَاطَةُ وَ لَكِنْ لَا بُدَّ مِنَ الْخُرُوجِ مِنْ جِهَةِ التَّعْطِيلِ وَالتَّشْبِيهِ؛ لِأَنَّ مَنْ نَفَاهُ، فَقَدْ أَنْكَرَهُ وَدَفَعَ رُبُوبِيَّتَهُ وَأَبْطَلَهُ، وَمَنْ شَبَّهَهُ بِغَيْرِهِ، فَقَدْ أَثْبَتَهُ بِصِفَةِ الْمَخْلُوقِينَ الْمَصَّ نُوعِينَ الَّذِينَ لَا يَسْتَحِقُّونَ الرُّبُوبِيَّةَ، وَ لَكِنْ لَا بُدَّ مِنْ إِثْبَاتِ أَنَّ لَهُ كَيْفِيَّةً لَا يَسْتَحِقُّهَا غَيْرُهُ، وَلَا يُشَارِكُ فِيهَا، وَلَا يَعْلَمُهَا غَيْرُهُ. (1)

از امام جعفر صادق علیه السلام کسی سؤال کرد: خدا را چگونه کیفیتی است؟ امام صادق علیه السلام فرمود: خدا را کیفیت و چگونگی نیست، زیرا کیفیت از نظر وصف خارجی و احاطه بر شیء یعنی محاط شدن شیء به وجود می آید و به هر حال ناچار باید از عقیده تعطیل و تشبیه خارج شد، زیرا کسی که بگوید او نیست، منکر او شده و ربوبیت او را رد کرده و ابطالش نموده و هرکه او را به چیزی تشبیه نماید او را با وصف مخلوق ساخته شده ای که شایسته ربوبیت نیست ثابت کرده.

ص: 208

به چند روایت امیرمؤمنان علیه السلام در زمینه رد تشبیه مخلوقات، به خداوند توجه کنید:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ عَنِ شَبِّهِ الْمَخْلُوقِينَ. (1)

سپاس خداوندي را سزااست که از شباهت داشتن به پدیده ها برتر است.

مَنْ شَبَّهَ اللَّهَ بِخَلْقِهِ فَهُوَ مُشْرِكٌ. (2)

آنکه خدا را به مخلوقاتش تشبیه کند مشرک است.

أَنَّهُ بِخِلَافِ شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ. (3)

او غیر از هر چیزی از چیزهاست.

تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُقُولُهُ الْمُشَبِّهُونَ. (4)

منزه است خداوند از آنچه تشبیه کنندگان می گویند.

هُوَ شَيْءٌ بِخِلَافِ الْأَشْيَاءِ. (5)

او چیزی است به خلاف چیزهای دیگر.

5. خداوند به حواس ظاهري و باطني شناخته نمي شود

خداوند متعال به حواس ظاهري و باطني ادراک نمي شود. هم حواس پنج گانه ظاهري و هم حواس باطني مثل قلب، (6) عاجز از ادراک او هستند.

ص: 209

1- نَهْجِ الْبَلَاغِ، خطبه 213.

2- اصول کافی، ج 1، ص 248.

3- اصول کافی، ج 1، ص 228.

4- نَهْجِ الْبَلَاغِ، خطبه 49.

5- اصول کافی، ج 1، ص 242.

6- منظور این است که ذات خداوند قابل درک نیست نه به حواس ظاهري و نه حواس باطني، اما شناخت خدا با قلب به این معنا که بودن پروردگار و عظمتش را می یابیم، رد نشده است.

با بررسی مجموعه روایات پیرامون خدا، ائمه معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام با تعبیر مختلفی کلیه قوایی را که حیانا بشر بخواهد با آن قوا نیل به معرفت پیدا کند عاجز از معرفت دانسته و بیان فرموده اند که این آلات توانایی ادراک معرفت خداوند را ندارند و چنانچه با این ابزار کسی خداوند را توهم نماید در حقیقت خدا را ادراک نکرده است بلکه چیزی خلاف او را درک نموده است. اما در فلسفه و عرفان به این مهم توجه نشده است. فلاسفه می خواهند با آن مفاهیمی که مخلوق و زائیده ذهن و عقل خویش است خدا را بشناسند و در قالب الفاظ معرفی کنند.

حال سؤال اینجاست چگونه با مفاهیمی که ساخت وهم و ذهن بشر است می توان خدا را شناخت؟ آیا آن مفاهیمی که از رابطه علت و سبب های طبیعی با یکدیگر، در ذهن بشر ایجاد شده توانایی آن را دارند که بر خدا حمل نمود و با آن خدا را شناخت؟

در تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام به وضوح آمده که حتی با قوای باطنی مثل قلب هم نمی توان خدا را شناخت. چیزی که عرفا و متصوفه شعار آن را می دهند این است که ما با گام نهادن در سیر و سلوک می خواهیم خدا را به قلب خویش بشناسیم و درک کنیم. آنگاه می گویند: طبق درک و شهود قلبی ما خداوند عین اشیاء است و پرستش هر موجودی در واقع پرستش خداست، گرچه بت باشد! اما اینگونه معارف در تعالیم انبیای الهی جایگاهی ندارد. آنان هرگز نگفتند خداوند عین اشیاء است و واقع بت پرستی همان خداپرستی است. بنابراین اگر بشر جهت رسیدن به معرفت خدا تکیه بر قوای خود کند دچار مشکلات فراوانی در عقاید می گردد.

البته همانگونه که بیان شد هرگز راه معرفت الهی برای انسان مسدود نیست و خداوند چون مصلحت بداند عالی ترین معارف را از طریق قلب به انسان عنایت می فرماید و آن غیر از این است که انسان خود می تواند از طریق قلب به معارف الهی برسد. (1)

عمق سخنان خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام این است که: ای سالکان گمان نکنید که با قلبتان و با سیر و سلوکتان می توانید خدا را بشناسید، معرفت خداوند اکتسابی نیست بلکه باید خود او به شما عنایت کند، پس بنده او باشید تا معرفتش را به شما بدهد. به چند حدیث در این زمینه که معرفت خدا اکتسابی نیست توجه فرمایید:

كُلُّ مَا تُصَوِّرَ فَهُوَ بِخِلَافِهِ (2)

هرچه تصور شود (با حواس ظاهری یا باطنی)، او غیر از آن است.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَكُنْ لَهُ أَوَّلٌ مَعْلُومٌ وَلَا آخِرٌ مُتَنَاهٍ وَلَا قَبْلُ مُدْرِكٌ وَلَا بَعْدٌ مَحْدُودٌ وَلَا أَمَدٌ بِحَتَّىٰ وَلَا شَخْصٌ فَيَتَجَزَّأُ وَلَا اخْتِلَافٌ صِفَةٍ فَيَتَنَاهَىٰ فَلَا تُدْرِكُ الْعُقُولُ وَأَوْهَامُهَا وَلَا الْفِكْرُ وَخَطَرَاتُهَا وَلَا الْأَلْبَابُ وَأَذْهَانُهَا صِفَتَهُ ... (3)

سپاس خدای را که ... صفات او را عقل ها و کنکاش های آن

ص: 211

1- البته دوباره این را باید توجه داشت که آنچه خداوند از طریق شهود قلب به انسان وارسته عنایت می کند، شناخت اسماء و صفات خود است نه شناخت ذات، که آن محال است؛ زیرا قلب انسان هیچ راهی به شناخت ذات خداوند ندارد.

2- احتجاج شیخ طبرسی، ج 1، ص 201.

3- بحار الانوار، ج 4، ص 289.

درک نمی‌کند و همچنین است فکر و آنچه بدان خطور می‌کند و خرد و ذهنیات آن.

... وَ أَوْهَامُ الْقُلُوبِ لَا تُدْرِكُهُ. (1)

و فهم قلب‌ها (حواس باطنی انسان) او را درک نمی‌کنند.

امام علی علیه السلام می‌فرماید:

الَّذِي تَعَجَزُ الْحَوَاسُ أَنْ تُدْرِكَهُ وَالْأَوْهَامُ أَنْ تَنَالَهُ وَالْخَطَرَاتُ أَنْ تَحُدَّهُ. (2)

او کسی است که حواس (چه حواس ظاهری و چه حواس باطنی) از درک او ناتوانند و فهم‌ها از اینکه به او برسند ناتوانند و آنچه به ذهن خطور می‌کنند از اینکه او را محدود کند عاجزند.

لَا تَسْتَلِمُهُ الْمَشَاعِرُ. (3)

شعورها راهی به سوی او ندارند.

لَمْ يُحِيطُوا بِهِ عِلْمًا. (4)

هیچ علمی به او احاطه پیدا نمی‌کند. (5)

وقتی از امیر مؤمنان علیه السلام پرسیدند: «چگونه پروردگارت را شناختی؟»

ص: 212

1- اصول کافی، ج 1، ص 286.

2- بحار الانوار، ج 4، ص 211.

3- نهج البلاغه، خطبه 152.

4- نهج البلاغه، خطبه 91.

5- با وجود این احادیث آشکار، مشخص نیست چگونه ابن عربی ذات خدا را به تصویر می‌کشد.

حضرت عَلَيْهِ السَّلَام فرمود:

بِمَا عَرَّفَنِي نَفْسَهُ. (1)

با آن شناختی که خود را به من می شناساند.

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می فرماید:

لَيْسَ لِلَّهِ عَلَى خَلْقِهِ أَنْ يَعْرِفُوا وَلِلْخَلْقِ عَلَى اللَّهِ أَنْ يَعْرِفَهُمْ وَإِذَا عَرَفَهُمْ أَنْ يَقْبَلُوا. (2)

بر عهده مردم نیست که خدا را بشناسند. اما بر عهده خداوند تبارک و تعالی هست که خود را به مردم معرفی کند و آنگاه بر عهده مردمان خواهد بود که بعد از توضیح و بیان، دستورات او را بپذیرند و فرمان ببرند.

خداوند متعال هم در قرآن کریم می فرماید:

«إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ» (3)

تو نمی توانی کسی را که دوست داری هدایت کنی ولی خداوند هر کس را بخواهد هدایت می کند و او به هدایت یافتگان آگاه تر است!

امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام در دعای عرفه می فرماید:

أَوْجَبْتَ عَلَيَّ حُجَّتَكَ بِأَنْ أَلْهَمْتَنِي مَعْرِفَتَكَ. (4)

با الهام معرفت خویش به من، حجت خود را بر من تمام کردی.

ص: 213

1- اصول کافی، ج 1، ص 86.

2- اصول کافی، ج 1، ص 163.

3- قصص، 56.

4- اقبال الاعمال، ص 340.

6. خداوند از خلقش خالی است و خلقش هم از خدا خالی هستند

برخلاف عقاید عرفا و متصوفه که قائل به وحدت وجود و موجود هستند، از دیدگاه روایات، اشیاء غیر خداوندند. همچنین در دیدگاه حکمت متعالیه ملاصدرا که بسیار متأثر از عقاید صوفیه و معتقد به سنخیت میان علت و معلول و تشکیک وجود است، از دیدگاه کتاب و سنت، وجود خداوند و وجود ممکنات از یک سنخ نیستند. طبق تعالیم قطعی خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام نمی توان میان وجود او و وجود مخلوق اشتراک معنوی قائل شد. اما در مکتب عرفا و فلاسفه سنخیت میان وجود خالق و مخلوق یکی از اساسی ترین قضایایی است که بقیه قضایا و استدلالات خداشناسی بر همین پایه بنا شده است. پذیرش این سخن یکی از بزرگ ترین شبیه سازی هایی است که مخلوق از خدای ذهنی خویش نسبت به خودش ساخته است و این یکی از همان مصادیق نحوه خداشناسی مورچه است که شرحش قبلاً گذشت.

روایاتی که در این قسمت آورده می شود به دو موضوع تصریح دارند:

الف) خداوند از خلقش خالی و خلقش هم از خداوند خالی است. که با این دسته از روایات عقاید اهل تصوف که می گویند اشیاء ظهور ذات الهی است منتفی می شود.

ب) عدم سنخیت میان خالق و مخلوق. که با این دسته از روایات سخنان فلاسفه که وجود خدا را هم سنخ مخلوقات بیان می کنند منتفی می شود.

به هر حال برای پیروان راستین خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام ملاک، تعالیم این بزرگواران است، نه آنچه که عرفا و متصوفه و فلاسفه می گویند. زیرا پیامبر بزرگوار اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عرفا و فلاسفه را کنار قرآن قرار نداد، بلکه تا روز قیامت خاندان پاک و مطهرش عَلَيْهِمُ السَّلَام را کنار قرآن قرار دادند.

و این حدیث (حدیث ثقلین) در معتبرترین منابع شیعه و عامه به حد تواتر ذکر شده است. (1)

امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام می فرمایند:

إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ مِنْ خَلْقِهِ وَ خَلَقَهُ خَلْقٌ مِنْهُ وَ كُلُّ مَا وَقَعَ عَلَيْهِ اسْمٌ شَيْءٍ فَهُوَ مَخْلُوقٌ مَا خَلَا اللَّهَ

ذات خداوند از ذات خلق تهی و خالی است. ذات خلق هم از ذات خداوند تهی و خالی است و هر چیزی که نام شیء بر آن واقع شود به جز پروردگار مخلوق است.

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می فرمایند:

لَا خَلْقُهُ فِيهِ وَ لَا هُوَ فِي خَلْقِهِ. (2)

مخلوقاتش در او نیست (یعنی مخلوقاتش خصوصیات او را ندارند) و او در مخلوقاتش نیست.

ص: 215

1- اشاره به حدیث نورانی ثقلین که پیامبر بزرگوار اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمود: «دو چیز گرانبها را در میان شما به یادگار می گذارم: کتاب خدا و اهل بیت علیهم السلام. مادامی که به این دو تمسک جوید گمراه نمی شوید».

2- دعای صباح.

امام علي عَلَيْهِ السَّلَام مي فرمايند:

... يَا مَنْ دَلَّ عَلَى ذَاتِهِ بِذَاتِهِ وَ تَنَزَّهَ عَنْ مُجَانَسَةِ مَخْلُوقَاتِهِ ... (1)

اي که ذاتش به ذاتش دلالت مي کند و از همجنس و هم سنخ بودن با مخلوقاتش منزّه است.

امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام مي فرمايند:

وَ كُنْهَهُ تَفْرِيقُ بَيْنِهِ وَ بَيْنَ خَلْقِهِ وَ عُيُوزُهُ تَحْدِيدُ لِمَا سِوَاهُ. (2)

کنه او تفاوت بين او و بين خلقش است و اينکه خداوند غير از مخلوقاتش است او را حد نمي زند بلکه ديگر اشياء حد مي خورند.

عرفا و متصوفه مي گویند: اگر بگوئيم اشياء عين ذات الهي است، ذات خدا حد مي خورد، پس بايد بگوئيم تمام اشياء عين ذات الهي هستند.

جواب: طبق اين روايت و روايات ديگر، اگر بگوئيم خدا غير اشياء است اين غيريت موجب نمي شود که خداوند حد بخورد؛ زيرا ممکنات که مابين با خدا هستند ايجاد حد و مرز براي خود مي کنند اما هرگز خدا را محدود نمي سازند.

پس اولاً: خداوند غير از خلقش است و خلقش هم غير از اوست. ثانياً: اين تباین خدا را حد نمي زند. ثالثاً: چگونگي آن را نمي دانيم و نمي فهميم و فعل خدا هم طور ندارد. رابعاً: طبق صريح روايات تفکر

ص: 216

1- بحار الانوار، ج 4، ص 227.

2- اصول کافی، ج 1، ص 346.

درباره خدا و فعل او چیزی جز سرگردانی و تحیر در پی نخواهد داشت. امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می فرماید:

بَأْتِنُ مِنْ خَلْقِهِ ... (1)

خداوند مبین (غیر) خلقش است. یعنی خداوند مبینت تام با خلقش دارد.

امام علی عَلَيْهِ السَّلَام می فرماید:

... وَ مَعْرِفَتُهُ تَوْحِيدُهُ وَ تَوْحِيدُهُ تَمَيُّزُهُ مِنْ خَلْقِهِ. (2)

شناخت پروردگار در یگانه بودنش است و یگانگی او در جدا ساختنش از خلقش است.

همان گونه که ملا-حظه نمودید، طبق این روایات و ده ها روایت دیگر، معصوم عَلَيْهِمُ السَّلَام خدا را غیر مخلوق معرفی می کنند. اما دیدگاه عرفا و متصوفه مطابق با وحدت و یکی بودن است. به طرفداران عقاید صوفیان باید گفت: معنا در این احادیث کاملاً مشخص است و هرگونه تفسیر مخالف ظاهر این روایات نورانی، تفسیر به رأی است. خلاصه: در دیدگاه خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام خداوند مطلقاً غیر مخلوقاتش است.

7. اسماء و صفات خداوند توفیقی است

براساس روایات، حق نداریم از قِبَل خودمان، خدا را نامگذاری کنیم و باید به آنچه خداوند خودش را به آنها توصیف کرده است

ص: 217

1- بحار الانوار، ج 4، ص 253.

2- اصول کافی، ج 1، ص 392.

متوقف باشیم. اما این مهم در عرفان و تصوف رعایت نشده و آنها هر اسم و تعبیری که صلاح و ذوقشان باشد روی خداوند متعال می گذارند، مانند: می، ساغر، معشوق، بت، گیسو و ...

بشر نمی تواند برای خدا اسم بگذارد. زیرا وقتی انسان می تواند برای شیء اسم بگذارد که با قوه عاقله اش به مسمی پی برده باشد و چون انسان نمی تواند با قوه عاقله پی به خدا برسد و از آنجا که خدا به هیچ وجه از سنخ ممکنات نیست، پس اسم هم نمی توان برای او گذاشت و اگر اسم بگذارد برای او نَدّ درست کرده است. اگر خداوند را به اوصافی چون: بت، ساغر، خم ابرو، سلسله مو و ... نام بریم خداوند را مانند معشوق های زمینی توصیف کرده ایم و این مخالف آموزه های دینی است. در هیچ یک از سخنان امامان معصوم عَلَیْهِمُ السَّلَام و اصحاب و باران باوفایشان اینگونه تعبیر یافت نمی شود.

اسماء و صفات الهی توفیقی است و این مهم در روایات فراوانی مورد تأکید قرار گرفته است که نمونه هایی ذکر می شود:

اللَّهُمَّ لَا أَصِفُكَ إِلَّا بِمَا وَصَفْتَ بِهِ نَفْسَكَ. (1)

خداوندا تو را وصف نمی کنم، مگر به آن چیزی که خودت را به آن وصف کرده ای.

سُبْحَانَ مَنْ لَا يُحَدُّ وَلَا يُوصَفُ. (2)

منزه است کسی که محدود نمی شود و وصف نمی گردد.

ص: 218

1- اصول کافی، ج 1، ص 294.

2- اصول کافی، ج 1، ص 294.

فَصِفُوهُ بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ. (1)

پس او را وصف کنید آنچنان که خود را به آن وصف کرده است.

سُبْحَانَ هُوَ كَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ وَ الْوَاصِفُونَ لَا يَبْلُغُونَ نَعْتَهُ. (2)

منزه است او، همان طور که خودش را وصف کرده است و وصف کنندگان به وصف او نمی رسند.

وَ إِنَّ الْخَالِقَ لَا يُوصَفُ إِلَّا بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ. (3)

و همانا خالق وصف نمی شود مگر به وسیله آنچه خود را به آن وصف کرده است.

تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ. (4)

خداوند بلند مرتبه تر از این است که وصف کنندگان او را وصف کنند.

8. نهي از تکلم و تفکر در ذات خدا

از آنجا که عقل راهی به ذات الهی ندارد بنابراین سخن گفتن از آن ذات بی حد امکان پذیر نیست و اگر انبیاء عَلَيْهِمُ السَّلَام نیامده بودند و خداوند خودش را با اسماء و صفاتش توصیف نکرده بود ما حق هیچگونه سخنی درباره خداوند را نداشتیم، اصلاً اسماء و صفات خداست که زبان ما را باز کرده و به ما اذن می دهد که درباره او به همان گونه که خودش، خودش را

ص: 219

1- اصول کافی، ج 1، ص 388.

2- اصول کافی، ج 1، ص 396.

3- اصول کافی، ج 1، ص 290.

4- اصول کافی، ج 1، ص 269.

توصیف کرده سخن بگوئیم. اما این مهم در عرفان و تصوف رعایت نشده است. به عنوان مثال، ابن عربی که بالاترین مقام را در بین عرفا دارد، آنگونه از خدا و مقامات ذات او سخن می گوید که گویی ذات الهی را با چشم سر دیده و آن چنان با آب و تاب در آثارش از مقامات ذات الهی سخن گفته که انگار (نَعُوذُ بِاللَّهِ) ذات الهی مانند مجسمه ای است که او آن را با تمام حواس خویش رؤیت نموده است. در حالی که طبق آموزه های خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام، هم از تکلم درباره ذات خدا نهی شده ایم و هم از تفکر.

به چند حدیث در این مورد توجه کنید:

امام باقر علیه السلام می فرمایند:

تَكَلَّمُوا فِي خَلْقِ اللَّهِ وَلَا تَتَكَلَّمُوا فِي اللَّهِ فَإِنَّ الْكَلَامَ فِي اللَّهِ لَا يَزِدَادُ صَاحِبَهُ إِلَّا تَحِيْرًا.

درباره مخلوقات خدا صحبت کنید و در مورد خدا صحبت نکنید. کلام در مورد خدا به صاحبش جز حیرت نمی افزاید.

و در حدیث دیگری می فرمایند:

تَكَلَّمُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَتَكَلَّمُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ. (1)

در مورد همه چیز صحبت کنید اما در مورد ذات خدا صحبت نکنید.

امام صادق علیه السلام در توضیح آیه «وَأَنَّ إِلَيَّ الْمُنْتَهَى» می فرمایند:

فَإِذَا انْتَهَى الْكَلَامُ إِلَى اللَّهِ فَأَمْسِكُوا. (2)

پس هرگاه کلام منتهی به خدا شد پس بایستید.

ص: 220

1- اصول کافی، ج 1، ص 270.

2- غررالحکم، ج 2، فصل 77، ص 658.

امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرمایند:

مَنْ تَفَكَّرَ فِي ذَاتِ اللَّهِ أَحَدًا. (1)

هر که در ذات خدا فکر کند ملحد شده است.

امام صادق علیه السلام می فرمایند:

إِيَّاكُمْ وَالتَّفَكُّرَ فِي اللَّهِ فَإِنَّ التَّفَكُّرَ فِي اللَّهِ لَا يَزِيدُ إِلَّا تَيْهًا. (2)

پرهیزید از تفکر درباره خدا، تفکر درباره خدا جز گمراهی نیفزاید.

9. کمالات و صفات انسان و دیگر موجودات غیر از کمالات و صفات الهی است و فقط در اسم مشترکند و در معنا مختلف

عرفا، متصوفه و فلاسفه می گویند: هر صفت و هر کمالی که در انسان و دیگر موجودات است همان کمال و صفات الهی است اما به صورت محدود و مقید. اما در معارف خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام صفات و کمالات انسان و دیگر موجودات را غیر از صفات الهی معرفی می کنند. تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام بر این استوار است: همان گونه که خداوند در ذات خویش بی نظیر است در صفات و کمالات خویش هم بی نظیر است. در دیدگاه خاندان طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام کمالات و صفاتی که در انسان و دیگر موجودات است مخلوق خدا و اعطای الهی به موجودات است و هیچگونه سنخیتی بین صفات الهی و کمالات و صفات موجودات وجود ندارد.

ص: 221

1- وسائل الشیعه، ج 6، ص 455.

2- توحید صدوق، ص 246، باب اسماء الله.

اما همانگونه که بیان شد در دیدگاه عرفا و متصوفه صفات انسان و دیگر موجودات همان صفات الهی است اما به صورت محدود. به عنوان مثال آنان زیبایی گل را همان زیبایی خدا می دانند، علم و کمالات انسان را همان علم و صفات الهی می دانند که در وجود انسان به صورت مقید ظهور کرده است. قدرت انسان، بینایی انسان، مهربانی انسان و دیگر صفات را مرحله نازله ای از همان صفات الهی می دانند، اما در توحید خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام صفات خداوند و انسان و دیگر مخلوقات فقط در اسم مشترکند اما در معنا و حقیقت آن متفاوت و مختلف. در این باره روایات فراوانی است که به دو مورد آن اشاره می شود:

امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام:

هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ ... لَا يُشْبِهُهُ شَيْءٌ، وَلَا يُشْبَهُهُ هُوَ شَيْئاً. ... (1)

خداوند لطیف آگاه شنوای بی همتاست یگانه یکتا، صمدی است که نه زاده و نه زاده شده ... او به هیچ چیز (در ذات و صفات) شبیه نیست و چیزی هم (در ذات و صفات) به او شبیه نمی باشد.

و در حدیث دیگری می فرماید:

... ثُمَّ وَصَفَ نَفْسَهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بِأَسْمَاءٍ دَعَا الْخَلْقُ إِذْ خَلَقَهُمْ وَتَعَبَّدَهُمْ وَابْتَلَاهُمْ إِلَى أَنْ يَدْعُوهُ بِهَا فَسَمَّى نَفْسَهُ

ص: 222

1- توحید صدوق، ص 266.

سَمِيعاً بَصِيراً قَادِراً قَائِماً نَاطِقاً ظَاهِراً بَاطِناً... وَإِنَّمَا سَمِيَ اللَّهُ عَالِماً لِأَنَّهُ لَا يَجْهَلُ شَيْئاً فَقَدْ جَمَعَ الْخَالِقَ وَالْمَخْلُوقَ اسْمُ الْعَالِمِ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى عَلَى مَا رَأَيْتَ وَ سَمِيَ رَبُّنَا سَمِيعاً لَا يَخْرُتُ فِيهِ يَسْمَعُ بِهِ الصَّوْتُ وَ لَا يُبْصِرُ بِهِ كَمَا أَنَّ خَرْتَنَا الَّذِي بِهِ نَسْمَعُ لَا نَقْوَى بِهِ عَلَى الْبَصْرِ وَ لَكِنَّهُ أَخْبَرَ أَنَّهُ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ مِنَ الْأَصْوَاتِ لَيْسَ عَلَى حَدِّ مَا سَمِينَا نَحْنُ فَقَدْ جَمَعْنَا الْإِسْمَ بِالسَّمْعِ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى وَ هَكَذَا الْبَصْرُ لَا يَخْرُتُ مِنْهُ أَبْصَرَ كَمَا أَنَّا نُبْصِرُ بِخَرْتِ مِنَّا لَا نَتَتَّبِعُ بِهِ فِي غَيْرِهِ وَ لَكِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ لَا يَحْتَمِلُ شَيْئاً مُنْظُوراً إِلَيْهِ فَقَدْ جَمَعْنَا الْإِسْمَ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى (1)

... خداوند تبارک و تعالی خویش را به نام هایی وصف کرده است که وقتی بندگان را آفرید و آنان را به عبادت واداشت و گرفتارشان ساخت او را با آن نام ها بخوانند. بنابراین خویش را شنوا، بینا، توانا، به پا دارنده، آشکار، پنهان، لطیف، آگاه، قوی، عزیز، حکیم، دانا و امثال این نام ها نامید ... خداوند از آن روی عالم نامیده شده است که هیچ چیزی برایش مجهول نیست. نام علیم در آفریننده و آفریده شده به کار رفته است ولی همان گونه که مشاهده کردی معنای آن دو فرق می کند. پروردگار ما شنونده نامیده شده است اما نه به وجود جزئی در او که با آن صدا را بشنود یا چیزی را ببیند. آنگونه که در ما آن جزئی که به وسیله آن می شنویم، بر دیدن توسط آن توانا

ص: 223

نیستیم و حال آنکه خداوند خبر داده که صداها بر او پوشیده نیست اما نه آنگونه که ما خود را شنوا می‌نامیم. در لفظ «سمیع» (شنوا) ما بندگان و خدا از لحاظ لفظ مشترک هستیم اما معنای آن فرق می‌کند. (1)

10. توحید ذاتی، صفاتی و فعلی از دیدگاه عرفان و تصوف و خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام

اشاره

1. توحید ذاتی:

با توجه به احادیث نورانی که از خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام مطرح شد و صدها روایات معتبر دیگر، خداوند در ذات خویش یگانه است و هیچ شبیه و نظیری ندارد.

اما در دیدگاه اهل عرفان اصطلاحی و تصوف، توحید ذاتی به این معناست که در هستی به غیر از یک ذات، ذات دیگری وجود ندارد و آن ذات خداوند است. همان گونه که مطرح شد می‌گویند: تمام اشیاء تطورات همان ذات واحدند و به جز ذات خداوند هیچ موجودی هستی ندارد. می‌گویند: آسمان، زمین، انسان، حیوان، درخت و دیگر اشیاء ظهور همان ذات واحد است و هیچ فرقی بین خداوند و اشیاء نیست مگر در اطلاق و تقیید.

ص: 224

1- سخنان امامان معصوم عَلَيْهِمُ السَّلَام در این باره که کمالات و صفات خدا با کمالات و صفات انسان فقط در اسم اشتراک دارند فراوان است. کافی است که محققان و مشتاقان معارف خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام به کتاب توحید شیخ صدوق باب «نام‌های خداوند و فرق بین معنای نام‌های خداوند و معنای نام‌های مخلوقین» مراجعه نمایند و ده‌ها سخن ارزشمند آن بزرگواران را مشاهده نمایند.

سخن عرفا و متصوفه در توحید ذاتی مغایرت کامل با تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام دارد. طبق تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام اشیاء غیر خدا هستند و هیچ سنخیتی بین ذات خداوند متعال و اشیاء نیست، اما عرفا می گویند: اشیاء عین ذات خداوند هستند.

2. توحید صفاتی:

طبق تعالیم نورانی خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام توحید صفاتی به این معناست که همان طور که خداوند در ذات خود یگانه و بی همتاست در صفات نیز یگانه است. براساس این معنا از توحید صفاتی، هرچند برخی از صفات برای مخلوقات نیز به کار می رود، این اشتراک فقط در لفظ مشهود است و خداوند در حقیقت این صفات، یگانه و بی نظیر است.

امام علی عَلَيْهِ السَّلَام می فرماید:

كُلُّ عَزِيزٍ غَيْرُهُ ذَلِيلٌ وَ كُلُّ قَوِيٍّ غَيْرُهُ ضَعِيفٌ وَ كُلُّ مَالِكٍ غَيْرُهُ مَمْلُوكٌ وَ كُلُّ عَالِمٍ غَيْرُهُ مُتَعَلِّمٌ وَ كُلُّ قَادِرٍ غَيْرُهُ يَقْدِرُ وَ يَعْجَزُ. (1)

هر عزیزی جز او ذلیل و هر نیرومندی جز او ضعیف و ناتوان است. هر مالکی جز او بنده و هر عالمی جز او دانش آموز است، هر قدرتمندی جز او، گاهی توانا و زمانی ناتوان است.

و صدها روایت دیگر در این زمینه که کافی است به کتاب «توحید» صدوق مراجعه شود. اما توحید صفاتی در منظر عرفا و متصوفه گونه ای

ص: 225

دیگر است. آنان می‌گویند: تمام صفات و کمالاتی که در وجود انسان و دیگر موجودات است همان کمالات و صفات الهی است ولی به صورت محدود و مقید.

طبق آموزه های خاندان طهارت علیهم السلام، صفات و کمالاتی که در انسان و دیگر موجودات است مخلوق خداوند و اعطای وی به موجودات است.

بنابراین عدم استقلال انسان و دیگر موجودات در صفات و کمالات به این معناست که خداوند خالق کمالات و صفات است و او به موجودات اعطا نموده است نه اینکه صفات و کمالات انسان و دیگر موجودات همان صفات و کمالات الهی به صورت محدود و مقید است. بنابراین

عقیده درست در توحید صفاتی این است: «صفات و کمالات مخلوقات هیچگونه سنخیتی با صفات و کمالات خداوند ندارند».

3. توحید افعالی:

با توجه به آموزه های خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام دو معنای صحیح از توحید افعالی را می‌توان بیان نمود:

الف) هر فعلی که در جهان رخ می‌دهد تحت سلطنت خداوند متعال و مشیت و تقدیر اوست و هیچ فاعلی مستقل از او وجود ندارد.

اما باید توجه کرد که نفی استقلال از فعل موجودات در سخنان ائمه معصومین عَلَیْهِمُ السَّلَام به این معناست که انسان و دیگر موجودات با قدرت و توان الهی فعل خویش را انجام می‌دهند نه اینکه فاعل حقیقی خداست.

اینکه انسان با کارهای نیک خود پاداش می‌گیرد و با کارهای شر و بد

خود عقوبت می شود دلیل این است که انسان فاعل فعل خویش است اما فعل خود را با مشیت الهی و قدرت و توان الهی انجام می دهد. معنای مشیت الهی - طبق آموزه های خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام - به این معناست که خداوند به فعل موجودات علم و آگاهی کامل دارد و هرگاه که اراده کند می تواند مانع از فعل انسان و دیگر موجودات شود. (1)

(ب) همان گونه که خداوند متعال در ذات و صفات خویش یگانه است در فعل خود نیز یگانه و بی نظیر است.

صنع خداوند متعال بدون مواد اولیه و نقشه است، اما انسان ها با مواد اولیه و طراحی چیزی را می سازند. انسان از خاک کوزه و اشیای سفالی می سازد اما خداوند از خاکی که خود «لَا مِنْ شَيْءٍ» خلق نموده انسان و دیگر موجودات زمینی را می سازد. فعل خداوند متعال با قدرت خویش است اما فعل دیگر موجودات با قدرتی است که خداوند به آنها اعطا نموده است. بنابراین فعل خداوند هیچ گونه سنخیتی با فعل مخلوقات خویش ندارد و همانگونه که خداوند در صفات و ذات بی نظیر است در فعل خود نیز بی نظیر است.

توحید افعالی در دیدگاه اهل عرفان و تصوف به گونه ای دیگر است. آنان فاعل تمام فعل ها را خدا می دانند و مطلقاً هرگونه استقلال را از فعل دیگر موجودات نفی می کنند. آنان موجودات را وسیله و ابزاری

ص: 227

1- هرآنچه اتفاق بیفتد به مشیت او است و در مورد افعال اختیاری موجودات نیز این قضیه صادق است؛ یعنی تا اراده خداوند بر دوام قدرت و اختیار در انسان نباشد، فعلی از انسان اختیاراً سر نمی زند.

می‌دانند جهت ظهور و بروز فعل الهی در جهان. مولوی در دفتر دوم مثنوی در داستان شهادت امام علی علیه السلام طبق این دیدگاه انحرافی، فاعل حقیقی در قتل حضرت علی علیه السلام را خداوند نام می‌برد و دست و آستین ابن ملجم ملعون را دست و آستین خداوند مطرح می‌کند.

آلت حقی تو، فاعل دست حق

چون زخم بر آلت حق طعن و دق

و در نهایت ابن ملجم ملعون که در سخن نبی مکرم اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ شقی ترین انسان هاست را تبرئه می‌نماید و وی را لایق شفاعت امیر مؤمنان علیه السلام معرفی می‌کند. از قول امیر مؤمنان علی علیه السلام می‌گوید:

لیک بی غم شو شفیع تو منم

خواجه روحم نه مملوک تم

همان گونه که قبلاً مطرح شد این دیدگاه انحرافی اهل عرفان و تصوف به جبر مطلق منتهی می‌شود.

نتیجه گیری و جمع بندی

توحید سرآغاز تبلیغ انبیای الهی و نیز سرانجام آن است. براساس تبیین صحیح مسئله توحید و خداشناسی است که سایر عقاید استوار می‌شود. در طول تاریخ اسلام نحله‌ها و روش‌های علمی گوناگونی ایجاد شدند و داعی طریق معرفت و توحید را سر دادند. در این میان صوفیان و عارفان با ادعای رسیدن به عمق دین وارد عرصه عقاید مسلمین شدند.

آنچه به عنوان عقاید صوفیه و عرفان اصطلاحی (1) مطرح است به

ص: 228

1- همان گونه که قبلاً گفته شد اصل عرفان و پاک سازی درون مورد پذیرش اسلام است. اما آن عرفانی که در این مجموعه مورد نقد قرار گرفت عرفان التقاطی و صوفیانه است نه عرفان ناب اسلامی که همان عرفان خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام است.

شواهد گوناگون تاریخی، خارج از اسلام وارد حوزه تفکر اسلامی گردیده است. (1) روش عرفا و متصوفه در معرفت خدا، قرن ها پیش از ظهور اسلام، ریشه ای بس کهن در شرق و به خصوص در هند داشته است. طبق نظر برخی از محققین این روش و سلوک عرفانی از هند به ایران و بین النهرین و اسکندریه راه یافت و در حوزه فکری فلسفه نوافلاطونیان توجیه علمی پیدا کرد و مبانی آن به صورت کلاسیک تدوین شد. بعد از ظهور اسلام این عقاید وارد اسلام شد و توسط عرفای مسلمان به ویژه محی الدین ابن عربی به شکوفایی و اوج رسید. وحدت وجودی که جوهره اصلی مشرب عرفانی در معرفت خداست، در همه ادوار تاریخ وجود داشته و به عنوان رمز و راز و اساس همه مکاتب عرفانی قبل و بعد از اسلام مطرح بوده است.

در این معرفت، یک وجود بیشتر در عالم نیست که همان هم موجود است و آن خداست. و می گویند: تمام پدیده ها ظهور همان موجود است. طبق این دیدگاه اشیاء چیزی جز ظهور ذات خدا و عین او نیستند. می گویند: اشیاء عین ذات الهی اند با این تفاوت که ذات خدا مطلق است و اشیاء محدود و مقیدند.

تعبیر دیگری که بزرگان عرفای اصطلاحی و صوفیه درباره وحدت وجود دارند این است که به طور کلی اشیاء موجود نیستند، هرچه

ص: 229

1- دلایل در بخش بعد ذکر می شود.

هست خداست. و هر چیز دیگری غیر از خدا تنها نمودی است بی بود و اگر بودی هست آن بود خداست. و همچنین تعبیر دیگری که از وحدت وجود در روش عرفانی مطرح است این است که خداوند در مقام واحدیت در اعیان ثابتة تجلی می کند و این همان ظهور پدیده هاست. پس اشیاء و پدیده ها تجلی ذات خداوندند که در چشم ما متکثر شده اند، اما حقایقشان همان نور واحد الهی است که عارف با چشم تیزبینش کثرات را خرد می کند و دور می ریزد و فقط خدا را در اشیاء مشاهده می کند.

می گویند: چون حقیقت تمام مخلوقات تجلی ذات خداوندی است و به چشم تنگ ما گوناگون آمده است، پس هر چیز سزاوار عبودیت و بندگی است، حتی اگر بت باشد و می گویند: بت پرست هم خدا را می پرستد چون بت ظهور همان خدای بزرگ است.

شیخ محمود شبستری می گوید:

مسلمان گر بدانستی که بت چیست

بدانستی که دین در بت پرستی است

آنان طبق این عقیده، هیچ گونه دوئیتی را (جز اطلاق و تقیید) بین خدا و اشیاء قائل نیستند و می گویند: اصلاً در نظام موجود دوئیتی وجود ندارد، بلکه وجود و موجود یکی است و آن خداست. نظریه وحدت وجود و موجود هیچ سابقه ای در تعالیم نورانی اسلام ندارد، بلکه ریشه در خارج از ادیان الهی دارد. اشخاصی چون «فیلون و فلوطین» از بزرگ ترین مروجین این نظریه بودند و نظرات ابن عربی و دیگر عرفا ریشه در افکار آنان دارد.

متصوفه همواره مخالفان این عقیده را به قشری گری و نفهمی یا کوری متهم می کنند و مهمترین دلیشان برای توجیه این نظریه بیان خواب و رؤیا و کشف و شهودات شخصی خویش است. در حالی که کشف و شهود و رؤیای عرفا در اثبات وحدت وجود در نظر مخالفان هیچ حجیتی ندارد. مخالفان می گویند: حکم صریح عقل این است که در مورد پذیرش این عقیده بسیار مهم باید تابع دلیل موجه عقلی و شرعی بود تا رؤیا و کشف و شهود.

با مراجعه به منابع اسلامی خصوصاً قرآن کریم و احادیث متواتر از خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام، صراحتاً مشخص می شود که روشی که بزرگان دین اسلام در راه توحید و خداشناسی بیان می کنند، کاملاً با روش عرفا و متصوفه مغایرت دارد.

دیدگاه قرآن کریم و خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام در باب توحید این است که خداوند غیر مخلوقاتش است، او هم در ذات و هم در صفات و اسماء خویش بی نظیر است. طبق تعالیم قرآن کریم و احادیث متواتر خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام وحدت وجود و موجود که عرفا و متصوفه به عنوان عالی ترین مقصد توحید مطرح می کنند، یک عقیده باطل است.

در جهان بینی عرفا و متصوفه انسان توان رسیدن به عالی ترین مقام ذات الهی و فانی شدن در آن را دارد، اما طبق جهان بینی خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام انسان هیچ راهی به ذات الهی ندارد و هرچه که درباره آن می گوید چیزی جز توهمات ذهنی یا بیان کشف و شهودات باطل وی نیست.

ابن عربی که جایگاه ممتازی در بین عرفا و متصوفه دارد مقاماتی را

برای ذات خدا ترسیم می‌کند، گویا ذات الهی مسخر ذهن او است. و این در حالی است که در تعالیم خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام به شدت از بحث کردن درباره ذات خداوند متعال و تفکر در آن نهی شده است. آنچه قرآن و عترت عَلَیْهِمُ السَّلَام می‌گویند این است که انسان با قدرت تفکر و تعقل خویش به راحتی می‌تواند صانع حکیم و قادر و پاک را اثبات کند، اما عقل و حتی قوای باطن مثل قلب توانایی شناخت و معرفت ذات خدا را ندارد. امامان معصوم عَلَیْهِمُ السَّلَام معرفت الهی را فعل و صنع خدا می‌دانند و آن را موهبتی می‌دانند غیر اکتسابی. خداوند متعال در عالمی غیر از این عالم دنیا معرفت خود را به همه انسان‌ها عنایت فرموده است و همه با فطرت و معرفت الهی متولد شده‌اند و مهمترین وظیفه انبیای الهی یادآوری و تذکر نسبت به همان معرفت موهبتی و توحید فطری است. طبق معارف اهل بیت علیهم السلام، انسان بعد از اینکه خدا را با وجدان بیدار و عقل سلیم خویش اثبات نمود و تابع بی‌چون و چرای وحی الهی گشت و احکام دین را موبه مو اجرا نمود، قلب وی قابلیت کسب عالی‌ترین معارف ناب توحیدی را پیدا می‌کند و خداوند هر مقدار که مشیتش اقتضا کند، معرفت خود را به آن قلب مستعد عنایت می‌فرماید.

عدم توجه عرفا و متصوفه و فلاسفه به این مهم، آنان را در وادی تشبیه خداوند به مخلوقات خویش کشانده است.

در مشرب فلاسفه، خدا را می‌خواهند با مفاهیم بشناسند. اما آن خدایی که برخاسته از مفاهیم ذهنی فلاسفه است مخلوق ذهن آنان

است نه خدای واقع، و عرفا هم می خواهند با ریاضت و کشف و شهود نه تنها درباره ذات خدا معرفت کسب کنند، بلکه می خواهند در منتهای سیر و سلوکشان به خدا پیوندند و چون قطره ای در دریای ذات الهی مستهلک و فانی شوند. طبق تعالیم انبیای الهی به ویژه خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام هیچ گونه سنخیتی بین خدا و مخلوقات وی نیست و خداوند متعال غیر مخلوقاتش است و آنچه عرفا و متصوفه در باب فنای در ذات الهی می گویند پنداری بیش نیست.

با توجه به مباحث پیشین می گوئیم:

توحیدی که در عرفان اصطلاحی (1) و تصوف مطرح است مغایرت کامل با تعالیم انبیای الهی دارد، زیرا مبنای تعالیم انبیای الهی دعوت به خدای واحد است که غیر از مخلوقات خویش است. اما صوفیه می گوید: «وجود و موجود یکی است و آن خداست».

مرحوم علامه محمدتقی جعفری در این باره می نویسد:

مکتب وحدت وجود و موجود، با روش انبیا و سفرا حقیقی مبدأ اعلی تقریباً دو جاده مخالف بوده و به همدیگر مربوط نیستند، زیرا انبیا همگی و دائماً بر خدای واحد، ماوراء سنخ این موجودات مادی و صوری تبلیغ و دعوت کردند و معبود را غیر از عابد تشخیص و خالق را غیر از مخلوق بیان کرده اند. (2)

ص: 233

1- در برابر عرفان اهل بیت علیهم السلام.

2- مبدأ عالی، ص 74.

چشمه های ناب توحید و معارف الهی از دامنه های کوهسار خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام در تمام زمان ها جاری است، ولی آنچه که به عنوان علوم و معارف توحیدی، از سرچشمه های اندیشه و ذوق و سلوک بشری جریان دارد حتی در قله های رفیع آن هم گل آلود است.

بخش چهارم: مخالفت استوانه های علمای تشیع در برابر جریان تصوف و فلسفه یونان

اشاره

ص: 235

فصل اول: رد تصوف در کلام معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام و علمای شیعه

صوفیه و طرفدارانشان، مخالفان اهل تصوف و عرفان صوفیانه را متهم به قشری بودن و نفهمی می کنند، و این در حالی است که اولین کسانی که در برابر جریان تصوف موضع گرفتند و آنان را منحرفین و تحریف گران دین معرفی نمودند، خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام بودند.

جریان تصوف، بعد از رحلت رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ در عصر امامان معصوم عَلَيْهِمُ السَّلَام به وجود آمد و کم کم رشد نمود و در قرن چهارم و پنجم به صورت یک شکل فعال درآمد.

تصوف در قرن بعد جنبه نظری گرفت و بالاخره در قرن هفتم با ظهور ابن عربی به بالاترین رشد خود رسید.

ابن عربی با کمک گرفتن از فلسفه یونان، تفکرات صوفیانه را مدون نمود و آن را به صورت یک علم به رشته تحریر درآورد. متأسفانه در قرون بعد صوفیان و طرفدارانشان، تفکرات صوفیانه خویش را که در موارد بسیاری مخالف عقل و دین است _ به نام عرفان اسلامی مطرح نمودند!!

ص: 237

طبق تواریخ و نوشته های صوفیه، اولین کسی که به صوفی مشهور شد شخصی به نام «عثمان بن شریک کوفی» (مشهور به ابوهاشم صوفی) است. وی که در زمان امام صادق علیه السلام می زیست با برپایی جلسات و حلقه های ذکر، عده ای را دور خود جمع نمود.

در آن زمان شخصی به محضر مبارک امام صادق علیه السلام رسید و درباره ابوهاشم از آن حضرت سؤال نمود، امام صادق علیه السلام فرمودند:

إِنَّهُ فَاسِدُ الْعَقِيدَةِ جِدًّا وَهُوَ الَّذِي ابْتَدَعَ مَذْهَبًا يُقَالُ لَهُ التَّصَوُّفُ وَجَعَلَهُ مَفْرَأً لِعَقِيدَتِهِ الْحَبِيثَةِ. (1)

ابوهاشم کوفی جدا فاسدالعقیده است، او همان کسی است که از روی بدعت مذهبی اختراع کرد که به آن تصوف گفته می شود و آن را قرارگاه عقیده خبیث خود ساخت.

نقل شده که مردی به امام صادق علیه السلام عرض کرد: در این زمان قومی پیدا شده اند که به آنها صوفی می گویند، درباره آنها چه می فرمایید؟

امام صادق علیه السلام در پاسخ او فرمودند:

إِنَّهُمْ أَعْدَاؤُنَا فَمَنْ مَالَ إِلَيْهِمْ فَهُوَ مِنْهُمْ وَيُحْشَرُ مَعَهُمْ وَسَيَكُونُ أَقْوَامٌ يَدْعُونَ حُبًّا وَيَمِيلُونَ إِلَيْهِمْ وَيَسْتَبْهُونَ بِهِمْ وَيُلَقَّبُونَ أَنْفُسَهُمْ وَيَأُولُونَ أَقْوَالَهُمْ أَلَّا فَمَنْ مَالَ إِلَيْهِمْ فَلَيْسَ مِنَّا وَمَنْ أَنْكَرَهُمْ وَرَدَّ عَلَيْهِمْ كَانَ كَمَنْ جَاهَدَ الْكُفَّارَ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ. (2)

ص: 238

1- ابن بابویه قمی (شیخ صدوق) در کتاب «قرب الاسناد» حدیث فوق را نقل می کند.

2- سفینه البحار، ج 2، ص 57؛ حقیقه الشیعه، ص 562.

آنها (صوفیان) دشمنان ما هستند، پس هرکس به آنان میل کند از آنان است و با آنان محشور خواهد شد و به زودی کسانی پیدا خواهند شد که ادعای محبت ما را می کنند [می گویند ما شیعه هستیم] و به ایشان نیز تمایل نشان می دهند [تفکرات باطل صوفیه را می پذیرند] و خود را به ایشان تشبیه نموده و لقب آنان را بر خود می گذارند و گفتارشان را تأویل می کنند [یعنی تفکرات صوفیه که ظهور در کفر دارد را به گونه ای موجه جلوه می دهند] بدان هرکس که به ایشان تمایل نشان بدهد از ما نیست [یعنی هرکس که ادعای تشیع کند اما عرفان و عقاید را از صوفیه بگیرد تشیّعش دروغ است] و ما از او بیزاریم و هرکس آنان را رد و انکار کند مانند کسی است که در حضور پیامبر صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ با کفار جهاد کرده است.

امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام می فرماید:

مَنْ ذَكَرَ عِدَّةَ الصُّوفِيَّةِ وَلَمْ يُنْكِرْهُمْ بِلِسَانِهِ وَقَلْبِهِ فَلَيْسَ مِنَّا وَمَنْ أَنْكَرَهُمْ فَكَأَنَّمَا جَاهَدَ الْكُفَّارَ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ. (1)

هرکس که نزد او از صوفیه سخن به میان آید و به زبان و دل انکار ایشان نکند، از ما نیست و هرکس صوفیه را انکار نماید گویا اینکه در راه خدا در حضور رسول خدا صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ با کفار جهاد کرده است.

ص: 239

مرحوم شیخ مفید روایت کرده که «محمد بن حسین ابي الخطاب» گفت: در خدمت امام هادي عَلَيْهِ السَّلَام در مسجد النبي بودم که نزد آن حضرت جمعی از شیعیان بودند، به ناگه جمعی از صوفیه داخل مسجد شدند و حلقه زدند و مشغول ذکر گردیدند، حضرت عَلَيْهِ السَّلَام فرمودند:

به این حيله گران اعتنا نکنید، زیرا جانشینان شیاطین و خراب کننده قواعد دین می باشند. زهد ایشان برای راحتی بدن هایشان و تهجد و شب زنده داریشان برای صید کردن عوام است. عمری را در گرسنگی به سر برند تا عوام را مانند خرها پالان کنند و زین بر پشت آنها گذارند.

ذکر نمی گویند مگر برای فریب مردم و خوراک خود را کم نمی کنند مگر برای پر کردن قدح و ربودن دل احمقان، با مردم دم از دوستی خدا زنند تا ایشان را به چاه اندازند، اوراد ایشان رقص و کف زدن و غنا و آوازه خوانی است و کسی به سوی آنها میل نکند و تابع ایشان نگردد مگر آنکه از جمله سفیهان و احمقان باشد. هرکس به زیارت یکی از آنان در حال حیات و یا بعد از مرگ برود، مانند آن است که به زیارت شیطان و بت پرستان رفته باشد و هرکس یاری ایشان کند، گویا یزید و معاویه و ابوسفیان را یاری کرده است.

در همان موقع یکی از اصحاب آن حضرت عرض کرد: **وَإِنْ كَانَ مُعْتَرِفًا بِحُقُوقِكُمْ؟** اگرچه آن شخص به حقانیت شما اقرار داشته باشد؟ [یعنی شیعه باشد].

حضرت نگاه تندي به وي کردند و فرمودند:

دَعُ ذَا عَنَّا، مَنْ اعْتَرَفَ بِحُقُوقِنَا لَمْ يَذْهَبْ فِي عُقُوبِنَا...

این سخن را ترک کن، مگر نمی دانی هرکس حق ما را بشناسد، مخالفت امر ما نمی کند و تمام صوفیه مخالف ما هستند و طریقه آنان باطل و برخلاف طریقه ماست و این گروه، نصارا و مجوس این امت هستند که می خواهند نور خدا (اسلام) را خاموش کنند ... (1)

این حدیث تند امام هادی در رد صوفیه، پیشگویی آن حضرت عَلَیْهِ السَّلَام از این مطلب است که آنان با تفکر و عقاید باطلشان _ که لعاب اسلامی روی آن کشیده اند _ در طول تاریخ اسلام، بسیاری را به انحراف و گمراهی می کشانند و به تعبیر ظاهراً اسلامی در صدد هدم و نابودی دین خدا هستند.

آیا عرفای صوفی که وحدت موجود را مطرح نمودند و گفتند: همه اشیاء تجلی ذات خداوند در مراتب است و شیطان را تقدیس نمودند و شریعت را پوست معرفی کردند و رقص سماع و شاهد بازی و بت پرستی را موجه جلوه دادند، شامل این حدیث امام هادی نمی شوند؟! (2)

ص: 241

1- سفینه البحار، ج 2، ص 58؛ شرح نهج البلاغه خوبی، ج 6، ص 304.

2- احادیث در رد صوفیه فراوان است که ما برای نمونه چهار مورد آن را ذکر کردیم. صوفیه و طرفدارانشان در برابر این احادیث معتبر، احادیثی را ذکر می کنند که در آن احادیث، صوفیه مورد تأیید قرار گرفته اند! جواب: ما سه حدیث را در این زمینه مشاهده نمودیم که هر سه حدیث در کتب اهل تصوف مطرح شده است و بدون شک جعلی هستند و در هیچ یک از کتب معتبر نیامده است. یکی از این احادیث _ که مولوی نیز در مثنوی آورده _ این است: صوفیه این سخن را به رسول خدا صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ نسبت می دهند که فرمود: مَنْ سَرَّهٗ أَنْ يَجْلِسَ مَعَ اللَّهِ فَلْيَجْلِسْ مَعَ أَهْلِ التَّصَوُّفِ. می گوئیم: حدیث فوق علاوه بر اینکه سند سالمی ندارد از نظر محتوا نیز دو اشکال بر آن وارد است: 1. تصوف بعد از رحلت رسول خدا صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ در میان مسلمین ایجاد شد؛ بنابراین صوفیه در زمان رسول خدا صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ نبودند تا رسول خدا صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ بگوید با آنان نشست و برخاست کنید تا نشست و برخاستتان با خدا باشد!! 2. چگونه است که رسول خدا صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ نشست و برخاست با جانشینان برحق خود را نمی گوید؛ اما در رابطه با صوفیه سفارش می کند. از این حدیث جعلی به وضوح معلوم می شود که دشمنان اسلام برای مقابله با خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام تصوف را ایجاد نمودند.

اما علمای مکتب نورانی خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام نیز در طول تاریخ در برابر صوفیه و عرفای آنان، موضع گرفتند و کتب متعددی در رد آنان به نگارش درآوردند. در اینجا _ جهت جلوگیری از طولانی نمودن کلام _ فقط به چند مورد اشاره ای می کنیم:

مرحوم شیخ حرّ عاملی صاحب کتاب گرانسنگ «وسائل الشیعه» کتابی به نام «الاثني عشریه فی الردّ علی الصّوفیه» در ابطال اهل تصوف نوشته و با دلایل عقلی و نقلی اساس تفکرات صوفیه را ویران نموده است، وی در بخشی از این کتاب می نویسد:

تمام شیعیان، فرقه های صوفیه را انکار نموده اند و از امامان خویش احادیث بسیاری در نکوهش آنان نقل کرده اند و علمای شیعه کتاب های بسیاری در رد این فرقه و اثبات کفر آنان تألیف نموده اند که از آن جمله کتاب شیخ مفید در ردّ بر اصحاب حلاج است که در آن آمده است: صوفیه در اصل دو فرقه حلولیه و اتحادیه می باشند. [\(1\)](#)

ص: 242

علامه شیخ حرّ عاملی در همین کتاب، از سران بزرگ صوفیه مانند: بایزید بسطامی، منصور حلاج، غزالی، ابن عربی و دیگران به تندی یاد می‌کند و پاره‌ای از عقاید آنان را ذکر و با دلایل عقلی و نقلی رد می‌کند. مثلاً وی دوازده دلیل بر انحراف ابن عربی می‌آورد و سپس نتیجه می‌گیرد که وی شخصی گمراه و گمراه‌کننده است.

مرحوم علامه مجلسی در کتاب بحارالانوار، در مواضع متعددی، تفکرات صوفیه را با دلایل عقلی و نقلی رد می‌کند.

مرحوم مقدس اردبیلی در کتاب «حدیقة الشیعه» به شدت در نکوهش و انحراف اهل تصوف سخن می‌گوید و ابن عربی را شخصی خارج از دین معرفی می‌کند.⁽¹⁾

مرحوم ملا-محسن فیض کاشانی که خود سال‌ها از مدافعان عرفان ابن عربی بوده، در اواخر عمر نادم می‌شود و توبه می‌کند و در ذم صوفیه داد سخن سر می‌دهد و تفکرات ابن عربی را انحرافی و سست تر از آشیانه عنکبوت معرفی می‌کند.⁽²⁾

و بسیاری دیگر از علمای بزرگ تشیع در برابر انحرافات صوفیه موضع گرفتند، و هم‌اکنون نیز مراجع عظام تقلید و علمای وارسته جهان تشیع، همگی تفکرات صوفیه و عرفان آنان را انحرافی و در تقابل توحید اسلامی می‌دانند.

ص: 243

1- حدیقة الشیعه، ص 566.

2- رساله سوم بشارة الشیعه از ص 150 به بعد.

فصل دوم: سرچشمه های تصوف منتسب به اسلام

طبق سخنان محققین این عرصه _ که برخی از آنان از مدافعان تصوف و عرفان هستند _ جوهره آنچه به عنوان تصوف و عرفان اسلامی (عرفان مصطلح) مطرح است را باید در مکاتب غرب و شرق جستجو کرد.

دکتر سیدیجی یثربی _ که از محققان فعال و پراثر در حوزه عرفان و فلسفه است _ می نویسد:

موارد وحدت و تشابه میان تعالیم هندیان و تصوف اسلامی زیاد است و قرینه و شواهدی هم بر ارتباط و اقتباس وجود دارد. (1)

وی درباره تشابه بین عرفان و تصوف منتسب به اسلام و فلسفه نوافلاطونی می نویسد:

مسئله تشابه بین عرفان و تصوف اسلامی و فلسفه نوافلاطونی

ص: 245

1- عرفان نظری، تحقیقی در سیر تکاملی و اصول و مسائل تصوف، ص 94.

امري روشن و بديهي است. تحقيقات مورخين و نيز مقايسه آراء و عقايد دو مسلک، مؤيد اين مطلب است. همين تشابه مي تواند مبتني بر امکان تأثر و اقتباس تصوف اسلامي از مکتب نوافلاطوني [که دو قرن قبل از ميلاد توسط فلوطين در غرب تأسيس شد] باشد. (1)

اين محقق و استاد دانشگاه در جاي ديگر مي نويسد:

تأثير عقايد نوافلاطونيان و خود فلوطين در بين مسلمين، از مسائلي است که نظر مورخين و مستشرقين را متوجه خود ساخته است. در اين باره تحقيقات نسبتاً مفصل و جامعي نيز صورت گرفته است، ولي علي رغم اين تحقيقات و بررسي ها هنوز مسئله كيفيت اقتباس ها از آراء و عقايد نوافلاطونيان دقيقاً روشن نيست. درباره اولين اقتباس ها از سوي مسلمانان، نظراتي ابراز شده است. يک نظر آن است که مسلمين از طريق راهبان و پدران کليساي مسيحي، که عمدتاً از فرقه يعقوبيه بودند و در حوالي سوريه زندگي مي کردند، و نيز به وسيله مدرسه جندي شاپور در خوزستان و صائبيان حرّان در بين النهرين، با آراء نوافلاطونيان آشنا شده اند. (2)

دکتر يثربي در ادامه مي نويسد:

يک عقیده ديگر آن است که برخي از مشايخ اوليه صوفيه يعني ذالنون مصري (180 _ 245 ق) و جنيد بگدادی (متوفاي 289 ق)

ص: 246

1- عرفان نظري، تحقيقي در سير تکاملي و اصول و مسائل تصوف، ص 97.

2- عرفان نظري، تحقيقي در سير تکاملي و اصول و مسائل تصوف، ص 100.

با عقاید نوافلاطونیان آشنایی داشته اند و این عقاید به صورت شفاهی به گوش آنها رسیده است. (1)

وی در صفحه بعد این چنین نتیجه می گیرد و می نویسد:

به هر حال کتب و رسالات و احتمالاً آموزش های شفاهی، سبب اشاعه فلسفه نوافلاطونی در عالم اسلام شده است. بعدها فارابی و ابن سینا و شیخ اشراق به آثار نوافلاطونی توجه داشته اند و شیخ اشراق بیش از هرکس از عقاید افلاطونیان بهره برده است.

دکتر محمدعلی فروغی درباره منشأ عرفان و تصوف منتسب به اسلام می گوید:

اما اینکه آیا عرفا و اشراقیان، مشرب عرفان را از فلوطین و پیروان او دریافته یا مستقیماً از منابعی که فلوطین اقتباس نموده گرفته اند، مسئله ای غامض است که حل آن اگر ممکن باشد محتاج به تفحص بسیار دارد و از گنجایش این رساله مختصر بیرون است. نظر به کمال شباهت حکمت نوافلاطونیان با تعلیمات عرفانی و تصوف مشرق زمین و به ملاحظه اینکه در قرن ششم میلادی جمعی از حکمای یونان که از افلاطونیان اخیر [نوافلاطونیان (پیروان فلوطین که وی تفکرات افلاطون را گسترش داد)] بودند به ایران آمدند، بعضاً مورخین بر آن شدند که عرفان و تصوف ما از آن منبع آمده است. (2)

ص: 247

1- عرفان نظری، تحقیقی در سیر تکاملی و اصول و مسائل تصوف، ص 100.

2- سیر حکمت در اروپا، ج 1، ص 75.

دکتر قاسم غنی در کتاب «تاریخ تصوف در اسلام» راجع به تأثیر فلوطین و فلسفه نوافلاطونی در عرفان و تصوف منتسب به اسلام مطلبی دارد که به قسمتی از آن اشاره می‌شود:

انتشار آراء فلوطین و پیدا شدن فلسفه نوافلاطونی در بین مسلمین بیش از هر چیزی در تصوف و عرفان مؤثر بوده است. به این معنی که تصوف که تا آن وقت زهد عملی بود اساس نظری یافت و چون در آراء نوافلاطونی دقت کنیم می‌بینیم رأی صوفی زاهدی که از دنیا و هرچه در اوست به حکم آنکه فانی است، دل‌کنده و به آنچه باقی است دل‌سپرده، فلسفه فلوطین بسیار خوشایند است؛ بلکه منتهای آرزوی خود را در آراء او می‌یابد. موضوع وحدت وجود در فلسفه نوافلاطونی بیش از هر چیز نظریه صوفیه را جلب کرده است؛ زیرا وحدت وجود همه دنیا را آینه قدرت حق [بلکه ذات حق] می‌بیند و هر موجودی در حکم آینه‌ای است که خدا در آن جلوه‌گر شده، ولی این مرایا همه ظاهر و نمود است و هستی مطلق و وجود حقیقی خداست. انسان باید بکوشد تا پرده‌ها را بدرد و خود را جلوه‌گرمال و جمال حق قرار دهد و به سعادت ابدی برسد. سالک باید با پر و بال شوق و عشق به طرق خدا به پرواز درآید و خود را از قید هستی خود که نمودی بیش نیست آزاد کند و در خدا که وجود حقیقی است محو و فانی سازد.

و در ادامه دکتر قاسم غنی می‌نویسد:

مولانا جلال الدین رومی (مولوی) بهترین مترجم و معرّف

ص: 248

افکار فلوطین و فلسفه نوافلاطونی عرفا است. هرکس در دیوان مثنوی این عارف بزرگ که در حکم دایرة المعارف عرفاست تتبع کرده باشد، تقریباً تمام مسائل نوافلاطونیان را در آن خواهد یافت ... اما مثنوی ملای رومی از همان بیت اول که:

بشنو از نی چون حکایت می کند

از جدایی ها شکایت می کند

تا پایان دفتر ششم که:

چون فتاد از روزن دل آفتاب

ختم شد و الله اعلم بالصواب

که قریب به بیست و شش هزار بیت است، همه کتاب مملو از نکات و اشارات حکمت نوافلاطونیان است که مولانا رومی رنگ قرآن و حدیث به آن زده و به مذاق مسلمین درآورده و با بهترین اسلوب بیان کرده است. (1)

بر همین اساس برخی از محققین و نویسندگان می گویند:

عرفان ابن عربی در حقیقت انعکاسی از افکار غیر اسلامی در میان مسلمانان است، و ریشه این عرفان _ که ویژگی بارز آن وحدت وجود است _ در عقاید هندی و یونانی است، چنانکه ابن عربی اصالتاً از آن دیار _ اندلسی _ است. (2)

دکتر «ابوالعلاء عقیفی» _ از تصوف پژوهان مطرح معاصر _ در تعلیقات

ص: 249

1- تاریخ تصوف در اسلام، ج 3، ص 110 و 111.

2- تحقیق و بررسی در تاریخ تصوف، ص 23.

خود بر فُصُوصُ الحِجَمِ ابن عربي، به دفعات از تأثیرپذیری ابن عربي از فلسفه یونانی به خصوص افلاطون و همچنین فیلون و تا حدودی حکمت نوافلاطونیان نام می برد. (1)

ص: 250

1- تعلیقات بر فُصُوصُ الحِجَمِ، مقدمه ابوالعلاء عینی، ص 42.

حکومت بنی عباس برای مقابله با عرفان و معنویات امامان معصوم عَلَیْهِمُ السَّلَام از جریان تصوف _ که آمیزه ای از تفکرات یونانی و هندی و اسلامی _ بود حمایت نمودند. همچنین برای مقابله با علم و حکمت و توحید خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام تفکرات فیلسوفان یونانی را وارد حوزه اسلامی نمودند و با تمام توان در گسترش آن در میان مسلمانان کوشیدند.

ائمه اطهار عَلَیْهِمُ السَّلَام و علمای وارسته مکتب آن بزرگواران، در برابر این دو جریان تخریب گر توحید اسلامی ایستادند و صاحبان این تفکرات را منحرفان معرفی نمودند و در طول تاریخ تشیع تا به امروز نیز علمای طراز اول مکتب نورانی خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام در برابر این دو جریان ایستاده اند.

متأسفانه کمتر از یک قرن است که این دو تفکر مطرود توسط برخی به اسم عرفان و حکمت اسلامی، وارد حوزه های علمیه شده است. این افراد نه تنها اجازه نداده اند این دو جریان فکری به صورت آزاد مورد نقد

و ارزیابی قرار بگیرند، بلکه با تهمت قشری گری و نفهمی!! به مخالفان این دو جریان انحرافی راه هرگونه تفکر و آزاداندیشی را در حوزه های علمیه _ خصوصاً در این چند دهه اخیر _ سد کرده اند!

و این گروه گونه ای تبلیغ نموده اند که انسان بی اطلاع گمان می کند علمای بزرگ شیعه، مؤیدان و موافقان این تفکرات بوده اند!

اکنون ما تعدادی از علمای بزرگ و وارسته مکتب نورانی خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام را نام می بریم که به طور جدّ مخالف فلسفه بودند تا طلاب و دانشجویان و هر محقق آزاده ای که در بند تعصبات نیست، بداند که استوانه های علمای تشیع مخالف فلسفه بوده اند. (1)

دکتر مهدی نصیری در کتاب «فلسفه از منظر قرآن و عترت» در این باره می نویسد: مخالفت با فلسفه و یا حداقل بی اعتنایی به این مقوله، از عصر ائمه معصومین عَلَیْهِمُ السَّلَام تا کنون، جریانی مستمر، قوی و غالب بوده است و تنها در دو مقطع تاریخی دوران صفویه و نیز چند دهه اخیر، فلسفه ظهور و بروز قابل توجهی داشته است، ضمن آنکه در این دو مقطع نیز به ویژه در دوره صفویه، منتقدان و مخالفان فلسفه از تلاش های روشنگرانه خود دست نکشیدند. (2)

اکنون برای اختصار، فقط چند نفر از این بزرگواران را نام می بریم:

ص: 252

-
- 1- خوانندگان محترم توجه کنند که دلیل ما در رد فلسفه و عرفان، مخالفت های جمعی از علما با فلسفه و عرفان نیست، بلکه دلیل مخالفت ما براساس عقل و شرع است و این قسمت را جهت آگاهی آورده ایم.
 - 2- فلسفه از منظر قرآن و عترت، ص 383.

کتب رجال و تراجم، از هشام بن حکم، متکلم و شاگرد برجسته امام صادق علیه السلام و امام کاظم علیه السلام به عنوان یکی از مخالفان فلسفه که اثری نیز در رد بر ارسطو نوشته است، یاد کرده اند. همچنین به این واقعه تاریخی اشاره کرده اند که زمانی یحیی بن خالد برمکی بر شواهد و نوشته هایی از هشام که حاوی طعن بر فلاسفه بود، دست یافت و هارون را علیه هشام تحریک نمود تا وی را به قتل برساند. (1)

– فضل بن شاذان نیشابوری (متوفای 260 ق)

وی از اصحاب برجسته ائمه هدی جواد علیه السلام، هادی علیه السلام و عسکری علیه السلام بوده و از جمله تصانیف 180 گانه او کتاب *الرَّدُّ عَلَى الْفَلَسَفَةِ* است. (2) شیخ طوسی از این کتاب با عنوان «التَّقْصُصُ عَلَى مَنْ يَدْعِي الْفَلَسَفَةَ فِي التَّوْحِيدِ فِي الْأَعْرَاضِ وَالْجَوَاهِرِ وَالْجُزْءِ» یاد کرده است. (3) از دیگر آثار او کتاب *الْمَسَائِلُ فِي الْعَالَمِ وَحُدُوثِهِ* است. (4)

– حسن بن موسی زوبختی (300 ق)

به نوشته شیخ طوسی، وی از علما و متکلمین معروف شیعه است

ص: 253

1- اخبار معرفة الرجال، شیخ طوسی، ج 2، ص 53 به نقل از کتاب فلسفه از منظر قرآن و عترت، ص 383.

2- رجال نجاشی، ص 307 به نقل از کتاب فلسفه از منظر قرآن و عترت، ص 384.

3- الفهرست، شیخ طوسی، ص 198.

4- معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ص 125.

که با مترجمان کتب فلسفه مثل ابوعثمان دمشقی، اسحاق و ثابت مراوداتی داشته است. وی آثار متعددی در موضوع کلام و نقض و رد فلسفه و دیگر موضوعات نوشته است که از جمله آنها کتاب توحید و حدوث عالم است. (1)

– شیخ مفید (متوفای 413 ق)

فقیه و عالم مشهور و جلیل القدر شیعه که کتاب *جَوَابَاتِ الْفَيْلَسُوفِ فِي الْإِتِّحَادِ وَ نِزْرِ الرَّدِّ عَلَيَّ أَصْحَابِ الْحَلَّاجِ* از جمله تألیفات او است. (2)

شیخ مفید صاحب ده ها کتاب و مقاله و رساله در موضوعات مختلف فقهی، اصولی، کلامی، اعتقادی، تاریخی، حدیثی و تفسیری است.

– قطب الدین راوندی (متوفای 573 ق)

فقیه، محدث و متکلم شیعی مشهور که از جمله آثار وی کتاب *تهافت الفلاسفه* است. وی در کتاب *الْخَرَائِجِ وَالْجَرَائِحِ* می نویسد:

فلاسفه اصول اسلام را اخذ کرده، سپس آنها را بر طبق آرای خود تفسیر و تأویل کردند... آنان در ظاهر با مسلمانان توافق دارند، اما در واقع، افکار و نظرات آنها در جهت هدم اسلام و اطفاء نور شریعت است. (3)

ص: 254

1- الفهرست، شیخ طوسی، ص 96.

2- رجال نجاشی، ص 400.

3- الخَرَائِجِ وَالْجَرَائِحِ، ج 3، ص 1061.

ابوالمکارم حمزة بن علي بن زهرة حلي (متوفاي 585 ق)

وي فقيه سرشناس شيعي و صاحب اثر مشهور اصولي و فقهی غنية النزوع است و از جمله آثار او کتاب نقض شبه الفلاسفه (پاسخ به شبهات فلاسفه) است. (1)

سیدبن طاووس (متوفاي 664 ق)

وي در نامه اي خطاب به فرزند خود، وي را از ورود به عرصه استدلال هاي کلامي بر حذر داشته و فرزندش را به مطالعه نهج البلاغه و توحيد مفضل و معارف اهل بيت عَلَيْهِمُ السَّلَام ارجاع مي دهد، سپس حديثي را از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام نقل مي کند که آن حضرت متکلمين را بدترين افراد امت دانسته است. (2)

بديهي است وقتي موضع سيد بن طاووس در برابر علم کلام چنين باشد، در برابر فلسفه بسيار شديدتر خواهد بود. (3)

علامه حلي (متوفاي 726 ق)

وي از نامدارترين فقهاي شيعه است که جامع علوم فراواني بوده است. وي علاوه بر اینکه در آثار گوناگون به نقد ورد پاره اي از عقايد فيلسوفان از جمله معاد روحاني و قدم عالم پرداخته است، در اثر فقهی خود با نام

ص: 255

1- معجم رجال الحديث، ج 7، ص 287.

2- كشف المحججه لثمره المهججه، ص 8 _ 21.

3- فلسفه از منظر قرآن و عترت، مهدي نصيري، ص 386.

تذكرة الفقهاء علوم را از جهت وجوب یا عدم فراگیری آنها به چهار دسته واجب عینی، واجب کفایی، مستحب و حرام تفسیر نموده و فلسفه را در کنار علوم موسیقی، سحر، قیافه شناسی و کهنات در زمره علمی که تحصیل آنها حرام است برشمرده است؛ مگر آن کس که برای نقض و رد آن فرا گرفته باشد. (1)

وی در جای دیگر این کتاب می نویسد:

از جمله کسانی که جهاد با آنها واجب است فلاسفه اند. (2)

– شهید ثانی (متوفای 966 ق)

می نویسد:

آنچه موجب می شود حق و باطل بر انسان مشتبه شود و خداوند در قلب او را به روی حقایق ببندد و چشم باز را نابینا سازد و سرانجام، کار انسان را به عذاب دردناک دوزخ منتهی گرداند، یکی این است که به سخنان ملحدان و ضد دینان و باور سوزان گوش دهد و مانند آنها بیندیشد، دیگر انس و الفت با مزخرفات فیلسوفان است. (3)

– شیخ بهایی (م 1031 ق)

از جمله نکوهشگران فلسفه و فیلسوفان، فقیه و دانشمند برجسته

ص: 256

1- تذكرة الفقهاء، ج 9، ص 37.

2- تذكرة الفقهاء، ج 9، ص 41.

3- رساله اقتصاد، ص 173.

شیعه، شیخ بهایی است، وی در کتاب کشکول خود سروده است:

دل منور کن به انوار جلی

چند باشی کاسه لیس بوعلی

سرور عالم شه دنیا و دین

سؤر مؤمن را شفا گفت ای حزین

سؤر رسطالیس و سؤر بوعلی

کی شفا گفته نبی منجلی (1)

همچنین می نویسد:

آن کس که از مطالعه علوم دینی اعراض نماید و عمرش را صرف فراگیری فنون و مباحث فلسفی نماید، دیری نباید که هنگام افول خورشید عمرش زبان حالش چنین باشد:

تمام عمر با اسلام در داد و ستد بودم، کنون می میرم و از من بت و زُتار می ماند. (2)

_ ملامحسن فیض کاشانی (متوفای 1091 ق)

وی علاوه بر تخصص در فقه و حدیث، از زمره فیلسوفان و عارفانی است که در سال های پایانی عمر از فلسفه و عرفان مصطلح دست شست و اعلام وفاداری همه جانبه به معارف قرآن و عترت نمود. فیض کاشانی که داماد ملاصدرای بود، در حالی از فلسفه و عرفان کناره گیری کرد که صاحب تألیفات متعدد و نامدار در این دو موضوع بود. وی در دوره جدید از حیات علمی خود، دست به تألیف آثاری چون: الأنصاف، سَفِينَةُ النَّجَاةِ، و أصولُ الْأَصْلِيَّةِ زد و در ضمن آنها موضع جدید فکری و معرفتی خود را تشریح نمود.

ص: 257

1- کشکول شیخ بهایی، ص 31.

2- مثنوی نان و حلوا.

وي در رساله انصاف که در سال هاي پاياني عمر خویش تحرير نمود، چنین مي نويسد:

نه متکلمم و نه متفلسف و نه متصوفم؛ بلکه مقلد قرآن و حديث و تابع اهل بيت. اين قوم [فلاسفه] گمان کرده اند که بعضي از علوم دينيه هست که در قرآن و حديث يافت نمي شود و از کتب فلاسفه يا متصوفه مي توان دانست و از پي آن بايد رفت. مسکينان نمي دانند که خلل و قصور نه از جهت حديث يا قرآن است؛ بلکه خلل در فهم و قصور در درجه ايمان ايشان است. (1)

_ ملامحمد طاهر قمي (متوفاي 1098 ق)

شيخ حر عاملي از وي به عنوان عالمي عظيم الشأن، محقق، مدقق، فقيه، متکلم و محدث ياد کرده است. وي رساله اي در رد صوفيه نوشته و جمعي از عرفا و علماي متمایل به فلسفه و عرفان را رد کرده و در چند رساله خود، سماع و خرقه پوشي و پشمينه پوشي، و چله نشيني و عزلت و انقطاع از مردم و به زبان آوردن لفظ طريقت و حقيقت و قول به عشق و مکاشفات عرفاني و نظاير اينها را از بدعت هاي مهلکه برشمرده است. از جمله آثار او، کتاب الْفَوَائِدُ الدِّينِيَّةُ فِي الرَّدِّ عَلَي الْحُكَمَاءِ وَ الصَّوْفِيَّةِ است. (2)

ص: 258

1- ده رساله فيض کاشاني، ص 199.

2- فلسفه از منظر قرآن و عترت، دکتر مهدي نصيري، ص 391.

محدث و فقيه و دانشمند بزرگ جهان تشيع، محمدباقر مجلسي از جمله مخالفان فلسفه است، وي در آثار گوناگون خود به ويژه در بحارالانوار با دلايل عقلي و نقلي بسياري از تفكرات فلسفي را مورد ابطال خويش قرار داده است. مجلسي ترويج كتب فلسفي را در ميان مسلمين، جنائت دانسته و مي نويسد:

اين جنائت بر دين اسلام و شهرت و نشر دادن كتاب هاي فلاسفه در بين مسلمين از بدعت خلفاي جور [عباسيان] بوده كه با ائمه معصومين دشمن بوده اند. آنها به اين منظور مطالب فلاسفه و كتب آنها را بين مسلمين رواج دادند كه مردم را از ائمه معصومين عَلَيْهِمُ السَّلَام و از شريعت روشن اسلام منصرف و روگردان سازند. (1)

ص: 259

1- بحارالانوار، ج 57، ص 197. جناب استاد مصباح يزدي نيز به اين مسئله اعتراف نموده و مي نويسد: دستگاه هاي ستمگر بني اميه و بني عباس كه به ناحق مسند حكومت اسلامي را اشغال کرده بودند به شدت احساس نياز به پايشگاهي مردمی در ميان مسلمانان می کردند و در حالي كه اهل بيت پيامبر صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ سَلَّمَ يعني همان اوليائي به حق مردم، معدن علم و خزانه دار وحي الهي بودند، دستگاه هاي حاكم بر جلب افراد وسيله اي جز تهديد و تطميع در اختيار نداشتند از اين رو كوشيدند تا با تشويق دانشمندان و جمع آوري صاحب نظران به دستگاه خويش رونقي بخشند و با استفاده از علوم يونانيان و روميان و ايرانيان در برابر پيشوايان اهل بيت دكاني بگشايند بدین ترتيب افكار مختلف فلسفي و انواع دانش ها و فنون با انگيزه هاي گوناگون و به وسيله دوست و دشمن وارد محيط اسلامي گرديد. (آموزش فلسفه، محمدتقي مصباح يزدي، ج 1، ص 33). مرحوم علامه طباطبائي _ هرچند خود يك فيلسوف است، اما به اين حقيقت اعتراف مي كند _ مي نويسد: حكومت هاي معاصر با ائمه هدي عَلَيْهِمُ السَّلَام نظر به اينكه از آن حضرات دور بودند از هر جريان و از هر راه ممكن، براي كويدن آن حضرات عَلَيْهِمُ السَّلَام و باز داشتن مردم از مراجعه به ايشان و بهره مندي از علومشان استفاده مي كردند، مي توان گفت كه ترجمه الهيات به منظور بستن در خانه اهل بيت عَلَيْهِمُ السَّلَام بوده است. در اين برهه از زمان، علوم اوایل، يعني منطق و رياضيات و طبيعيات و الهيات و طب و حكمت به زبان عربي ترجمه شد، مقداري در زمان بني اميه ترجمه گشت و سپس در زمان بني عباس تکمیل شده و صدها کتاب از يوناني و رومي و هندي و ايراني و سرياني به زبان عربي درآمد... (تفسير الميزان، ج 5، ص 279).

علامه سید مهدی طباطبایی ملقب به بحر العلوم، از عالمان و فقیهان بنام قرن دوازدهم و سیزدهم است. محدث نوری در خاتمه مستدرک الوسائل با عظمت تمام از وی در همه ابعاد یاد کرده و او را صاحب کرامات و از جمله کسانی که به ملاقات حضرت ولی عصر علیه السلام نائل آمده، دانسته است.

این عالم وارسته در اجازه اش به یکی از شاگردان خود، پس از ذکر این نکته که علمای سلف به احادیث اهل بیت علیهم السلام اعتنای ویژه ای داشتند، می نویسد:

«فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ» (1)

برخی که از علم و علمای حقیقی کناره گیری نموده، ویرانی را آبادی جلوه دادند؛ حساب را فراموش و در طلب سراب برآمده و ساکن برهوت گشتند و به خوشی های گذران زمان دل خوش

ص: 260

داشتند... از جمله اینان کسانی اند که بر جهالت برگرفته از سردمداران کفر و گمراهی _ که منکر نبوت و رسالت هستند _ حکمت و علم نهادند و صاحبان این حکمت و علم دروغین را [چون سقراط و افلاطون و ...] امام و رهبر خویش گرفتند و اقوال و آراء آنان را اگر چه مخالف نص قرآن بود، پذیرفتند و هر آنچه را که آنان بدان قائل نبودند، اگرچه آن عین حق و صواب بود، انکار کردند. (1)

_ میرزای قمی (متوفای 1231 ق)

این دانشمند نامی و فقیه و اصولی برجسته درباره فیلسوفان می گوید:

قواعد ایشان [فلاسفه] با طریقه اسلام موافقت نمی کند، نه معراج جسمانی با استحاله خرق و التیام افلاک [فلاسفه] می سازد و نه سواری ملائکه با اسبان ابلق با روحانیت، بلکه مجرد جمیع ملائکه می سازد، نه جبرئیل کنایه از عقل فعال بودن و [به قول فلاسفه] وحی الهی عبارت از اتصال نفس پیغمبر به عقل عاشر و دانشمند شدن [با تعالیم دین] می سازد، و نه حدوث عالم و مسبوق بودن ما سوی الله به عدم _ در وقت خاصی _ [که در دین مطرح است] با قدم عقول و افلاک [که فلاسفه می گویند] می سازد، و نه خبر از انعدام همه اشیاء و فانی شدن آسمان ها [که دین می گوید] با قاعده [فلاسفه که می گویند:] «ما ثبت قدمه امتنع عدمه» می سازد. (2)

ص: 261

1- خاتم مُسْتَدْرَكُ الوَسَائِل، ج 2، ص 61 و 62.

2- قم نامه، سید حسین مدرسین، ص 365، مجله نُوْرُ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَام، شماره 18، ص 194.

این فقیه بزرگ نیز در آثارش به شدت در برابر فیلسوفان موضع می گیرد و آنان را منحرفان نام می برد. به عنوان مثال، وی در کتاب معراج السعاده از اهل فلسفه به شدت انتقاد می کند و می گوید آنان هیچ اعتقاد سالمی ندارند و اگر اعتقاد صحیحی داشته باشند در حال طفولیت اخذ کرده اند. (1)

وی در مثنوی «طاقدیس» نیز از فلاسفه اینگونه یاد می کند:

آن یکی گردید محو فلسفه

خویش را دانا شمرده از سفه

فکر او تحدید اطراف و جهات

کار او تشریح حیوان و نبات

از قدیم آمد جهان یا حادث است

آفریدش یا غرض یا عابث است

بی خبر لیکن ز احکام اله

می نداند جز نمازی گاه گاه

صد دلیل آرد پی تجرید نفس

نفس او لیکن به صد زنجیر حبس (2)

شیخ انصاری (متوفاي 1281)

این فقیه عالی مقام و اصولی ارجمند در مخالفت با فلسفه می فرماید:

پرداختن به مطالب فلسفی برای فهم مسائل مربوط به اصول دین، موجب هلاکت دائم و عذاب ابدی است. (3)

ص: 262

1- معراج السعاده، ص 51.

2- مثنوی طاقدیس، ص 98.

3- رسائل، ج 1، ص 64، مبحث قطع.

فقیه نامدار شیعه، مؤلف اثر گرانقدر جواهر الکلام، کتب فلاسفه را که اعتقاد به قدم عالم دارند، جزء کتب ضاله برشمرده است. (1)

همچنین، عالم وارسته آیت الله شیخ علی نمازی شاهرودی در اثر خود با عنوان مستدرک سفینه البحار به نقل از علامه حاج میرزا ابوالحسن اصطهباناتی می نویسد:

روزی مردی که در دستش کتابی فلسفی بود وارد جلسه شد. چون صاحب جواهر او را دید، گفت: به خدا سوگند حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم، جز برای ابطال این خرافات از جانب خداوند مبعوث نشده است. (2)

_ علامه وحید بهبهانی

وی در رد فلسفه می نویسد:

فلاسفه با حاکم گردانیدن قاعده علیت بر عالم (برهان علیت) [که اضطرار و جبر از خصوصیات لاینفک آن است] اختیار را از خداوند متعال نفی می کنند. (3)

ص: 263

1- بیان الفرقان، ج 4، ص 162 فلسفه از منظر قرآن و عترت، ص 269.

2- مستدرک سفینه البحار، ج 8، ص 299.

3- الفوائد الحائریه، ص 384. فلاسفه می گویند: آنگاه که علت تامه شود، معلول بی درنگ و اضطرار از دل علت خارج می شود و آنگاه فلاسفه خداوند را از ازل علت تامه معرفی می کنند که حاصل این سخن می شود: 1. قدمت عالم 2. سلب اراده و اختیار از خداوند متعال بنابراین سخن، خدای فلاسفه یک خدای بیچاره است که از ازل باید خلق کند و نمی تواند جلوی بروز و صدور معلول را از ذات خود بگیرد، زیرا او علت تامه است و علت که تامه باشد معلول لا-جرم خارج می شود!!! و این تفکر در حالی است که تمام ادیان الهی خداوند را صاحب اختیار و حریت در آفرینش معرفی می کنند.

آیت الله بروجردی (متوفای 1380 ق)

مخالفت آیت الله بروجردی - مرجع بزرگ عصر حاضر - با ترویج فلسفه در حوزه علمیه قم مشهور است و بسیاری از شاگردان ایشان که همچنان در قید حیات هستند این امر را تأیید می کنند. (1)

و همچنین این سخن در بین علماء بسیار مشهور است که مرحوم آیت الله بروجردی، شهریه کسانی را که در درس فلسفه شرکت می کردند قطع نمود.

آیت الله سید ابوالقاسم خویی (متوفای 1413 ق)

این مرجع بزرگ جهان تشیع نیز مانند اکثر علمای بزرگ شیعه، در آثارش فلسفه را مورد رد قرار داده است. وی در کتاب البیان فی تفسیر القرآن ورود فلسفه یونان را به حوزه معارف اسلامی، سبب بروز اختلافات شدید و ریخته شدن خون های بی گناهان بیان می دارد. (2)

ص: 264

1- فلسفه از منظر قرآن و عترت دکتر مهدی نصیری ص 400

2- البیان فی تفسیر القرآن، ص 406.

آن عالم و الامقام در رد فلسفه می گوید:

فلسفه تعهد دینی ندارد و این بی تعهدی فیلسوف را بر آن می دارد که نظری را ابراز کند که با شریعت اسلامی مغایرت دارد... وقتی که فلسفه یونانی گسترش پیدا کرد، برخی از اعراب کورکورانه و سطحی از آن تقلید کردند و موجب فساد در افکار مسلمین شدند... (1)

اساس اختلاف عقیدتی بین مسلمین، تأثیر شدید آنها از افکار فلسفی یونانی بود... فلسفه ناتوان تر از آن است که بتواند به ما عقیده صاف و صحیح و خالص ببخشد. (2)

امام خمینی رحمه الله

ایشان هر چند مدرس فلسفه بود، لیکن چون آن بزرگوار نسبت به مباحث فلسفی تعبد نداشت در مذمت فلسفه در دیوان اشعارش اظهار می دارد:

آنانکه به علم فلسفه می نازند

بر علم دگر به آشکارا تازند

ترسم که در این حجاب اکبر

آخر سرگرم شوند و خویشان را بازند (3)

ص: 265

1- فلسفه و کلام اسلامی، ص 103.

2- فلسفه و کلام اسلامی، ص 109.

3- دیوان اشعار، ص 209.

علمي که جز اصطلاح و الفاظ نبود

جز تیرگی و حجاب چیزی نفزود

هر چند تو حکمت الهی خوانیش

راهی به سوی کعبه عاشق نمود(1)

فاطی که به قول خویش اهل نظر است

در فلسفه کوشش اش بسی بیشتر است

باشد که به خود آید و بیدار شود

داند که چراغ فطرتش در خطر است(2)

با فلسفه ره به سوی او نتوان یافت

با چشم علیل کوی او نتوان یافت

این فلسفه را بهل که با شهپر عشق

اشراق جمیل روی او نتوان یافت(3)

آیت الله صافی گلپایگانی

معظم له در رد فلسفه و عرفان می فرماید:

تدریس و تدریس فلسفه و عرفان مصطلح به طور آزاد مانند فقه و تفسیر و حدیث و علوم دیگر در حوزه ها و خصوصاً قرار دادن آن در برنامه دروس حوزوی و دانشگاهی بسیار خطرناک است و اجرای این برنامه ها و تشویق و تأیید آنان قابل توجیه نیست و اگر کسی در این حوزه ها گمراه شود، علاوه بر اینکه خودش مسئول است، مدرس و استاد نیز مسئول خواهد بود.(4)

ص: 266

1- دیوان اشعار، ص 212.

2- دیوان اشعار، ص 194.

3- ديوان اشعار، ص 202.

4- نشريه مذهبي نور، چاپ مشهد مقدس، شماره 2 با موضوع فلسفه.

خوانندگان محترم ملاحظه فرمودند که استوانه های عالمان تاریخ تشیع، همگی با جریان فلسفی مخالف بودند که البته برای اختصار نام برخی از آن بزرگان آورده شد و إلاً این عالمان صدها نفرند. اکنون سؤالی داریم:

آیا می شود همه این عالمان وارسته _ که در زمان خود یگانه دهر بودند _ را به قشری بودن و عدم فهم متهم نمود؟!!

اما متأسفانه فلاسفه و عرفا و طرفدارانشان باز حرف های خودشان را تکرار می کنند و آن را حق می دانند و نهایتاً دو چیز را مطرح می کنند:

1. آن عالمان، هرچند انسان هایی وارسته و باتقوا بوده اند، اما آن بزرگواران چون تخصص در فلسفه نداشتند و مطالب فیلسوفان را نفهمیده بودند اینگونه در قضاوتشان به خطا رفته اند! آنان چون اهل فن نبودند، شایسته بود که درباره فلسفه قضاوتی نمی کردند!!

می گوئیم:

این چه تقوا و وارستگی است که انسانی که در علمی تخصص ندارد، نه تنها اظهار نظر کند، بلکه صاحبان آن علم را منحرف بدانند؟!!

شما که آن علماء را افراد وارسته و باتقوا می دانید، پس بپذیرید آن بزرگواران، فلسفه را می دانستند و با علم اظهار نظر می نمودند و دلیل اینکه آن علمای بزرگ وارسته، به فلسفه و عرفان صوفیانه نظری نداشتند، این بود که فلسفه و تعالیم صوفیه را کاملاً در تقابل دین و آموزه های الهی می دیدند.

ص: 267

اکنون ما سؤال می‌کنیم:

چه کسانی واقعا نمی‌فهمیدند؟! آیا آن علمای وارسته نمی‌فهمیدند و یا فلاسفه و عرفا و پیروانشان!!؟

2. می‌گویند: فلسفه یونان زمانی که وارد حوزه اسلام شد، تصفیه و پاکیزه گشت و تغییر ماهیت نمود، بنابراین نباید گفت: چون فلسفه از یونان وارد شده است، بد و انحرافی است!!

می‌گوییم:

فلسفه یونان باستان زمانی که وارد حوزه اسلام شد هیچ تغییر مهمی نکرد؛ بلکه تا حدودی ظاهر و صورت آن تغییر یافت و اصل و محتوای آن همانند سابق باقی ماند و فیلسوفان مسلمان، سازه‌های تفکر یونان باستان را گسترش دادند و این مطلبی است که هر محققی به آن اعتراف می‌کند.

ص: 268

فصل چهارم: آیا فیلسوفان یونان باستان موحد بودند؟!!

فلاسفه و طرفدارانشان برای موجه جلوه دادن تفکرات فلسفی _ که ریشه در آموزه های فلاسفه یونان باستان دارد _ بزرگان آنان _ مانند سقراط، افلاطون و ارسطو _ را موحد و خداپرست معرفی نمودند، بلکه برخی از آنان پا را فراتر نهادند و گفتند: بزرگان فلاسفه یونان، پیامبر خدا بودند!!

اکنون این موضوع را مورد بررسی قرار می دهیم:

پرفسور عبدالجواد فلاطوری _ از محققین و فلاسفه بزرگ و مدرس فلسفه در دانشگاه فرانسه _ می گوید:

ارسطو در معابد یونانیان می رفت و خدایان آنان را می پرستید و هرگاه مریض می شد خروسی نذر بت خانه می کرد. (1)

خدایی که دارای علم و حیات، ولی فاقد صفات مشخصی چون اراده و قدرت، رحمت و رأفت و ... می باشد. چنین

ص: 269

خدای ارسطویی با خدای اسلامی تفاوتی بس عظیم دارد و از این رو، تغییر خدای ارسطویی در فلسفه اسلامی به خدای اسلامی، یکی از بزرگ‌ترین حوادثی است که در تاریخ فلسفه رخ داده است. (1)

این استاد برجسته فلسفه و تاریخ در ادامه می‌گوید:

ارسطو با تمام آن بزرگی و کمال عقلش به عبادتگاه‌ها و بت‌خانه‌ها می‌رفت و در مقابل همان بت‌ها احساسات دینی خویش را ابراز می‌داشت. این ارسطو را در حوزه اسلامی چنان معرفی کردند که در موردش گفته‌اند: «كَادَ أَنْ يَكُونَ نَبِيًّا» این حرف‌ها را در واقع حکیمان مسلمان ساخته‌اند برای اینکه آن اختلافاتی را که در آغاز نصیح‌گرفتن فلسفه بین فقها و بین علمای صرف و نحو [با اهل فلسفه] پیدا شده بود، حل کنند. (2)

دکتر مهدی محقق _ از پژوهشگران عرصه فلسفه _ می‌گوید:

فلاسفه برای حفظ اندیشه و تفکر و به کار بردن خرد و عقل و محفوظ داشتن آن از تکفیر و تفسیق یا به قول ساده تر، تطهیر فلسفه کوشیدند که برای هر فیلسوفی یک منبع الهی را جستجو کنند و علم حکما را به علم انبیاء متصل سازند، از این جهت متوسل به برخی تبارنامه‌های علمی شدند. (3)

ص: 270

-
- 1- مصاحبه پرفسور فلاطوری با مجله دانشگاه انقلاب سال 1372 شماره 98 و 99.
 - 2- مصاحبه پرفسور فلاطوری با مجله دانشگاه انقلاب سال 1372 شماره 98 و 99، به نقل از: مجله نور الصادق، شماره 18، ص 186.
 - 3- روح فلسفه در قرون وسطی، ص 67.

دکتر محمدرضا فشاہی _ استاد فلسفہ و جامعہ شناس دانشگاه پاریس _ می نویسد:

نه تنها عقل یونانی و وحی اسلامی وجه مشترکی نداشتند، بلکه اللہ نیز هیچ وجه مشترکی با معتقدات یونانیان و فیلسوفان یونان نداشت. دمیورژ یا خدای افلاطون «صانع» است و «خالق» نیست، به عبارت دیگر دمیورژ «مهندس» است و خدای ارسطو «محرک نامتحرک» هر چند ظاهراً اندک شباهتی به خدای قرآن دارد، اما مشکل اینجاست که در ماوراء الطبیعه ارسطو، نه یک محرک، بلکه 47 و گاه 55 محرک نامتحرک وجود دارد و این امر هیچ شباهت واقعی با خدای واحد اسلام ندارد. (1)

استاد سیدقاسم علی احمدی _ از مؤلفین و اساتید حوزه علمیه قم _ می نویسد:

ما با قرائن خارجیہ ای که بیانگر اعتقاد و مشی ارسطو است ثابت می نماییم که او عقیده موحدین را نداشته است. او قائل است که قوانین طبیعت حاکم بر همه چیز است لاغیر. و این عقیده مخالف با اعتقاد موحدین است. (2)

دکتر برنجکار _ از محققین و مؤلفین عرصه عقاید _ می نویسد:

[در دیدگاه ارسطو] تنها فعل خدا تعلق در خود است. خدا نه

ص: 271

1- ارسطوی بغداد، کوششی در آسیب شناسی فلسفہ ایرانی، محمدرضا فشاہی، ص 27 به نقل از: فصلنامه نور الصادق، شماره 18، ص 182.

2- نور الصادق، شماره 18، ص 187.

تنها در جهان کاری نمی‌کند، بلکه حتی نسبت به جهان، علم و آگاهی نیز ندارد. در مورد واحد یا کثیر بودن خدا، تعبیر ارسطو متعارض است. او ابتدا موحد بوده است و پس از آن در مورد توحید و شرک دچار تردید شده و در اواخر عمر، 55 و حداقل 47 خدا را اثبات می‌کند، زیرا براساس ستاره شناسی زمان ارسطو، 55 یا 47 نوع فلک و حرکت وجود دارد و هر نوع حرکت به یک محرک نامتحرک منتهی می‌شود. (1)

دکتر مهدی نصیری - از محققین و مؤلفین عرصه عقاید - می‌نویسد:

تا آنجا که از متون تاریخی برمی‌آید، هیچ سند قابل اعتنایی در باب متدین بودن فلاسفه متقدم چون سقراط و ارسطو و افلاطون به یکی از ادیان و شرایع الهی وجود ندارد و بلکه شواهدی برخلاف آن نقل شده است. (2)

دکتر محمود طاهری - محقق و پژوهشگر - می‌نویسد:

بدون تردید فلاسفه یونان هیچ‌گاه تلاشی برای تماس با پیامبران نداشته‌اند. ارسطو و دیگر فلاسفه یونان نیز در هیچ زمانی خدای واحد مورد نظر پیامبران را نپرستیده‌اند. این فلاسفه هرگز برای ترویج دین حضرت ابراهیم و دیگر پیامبران عَلَيْهِمُ السَّلَام کوششی نکرده‌اند و پیامبران الهی و جانشینان آنان نیز هیچ‌گاه با فلاسفه و افکار آنان ارتباط و یا همراهی نداشته‌اند. (3)

ص: 272

1- حکمت و اندیشه دینی، ص 388.

2- فلسفه از منظر قرآن و عترت، ص 65.

3- فصلنامه نور الصادق، شماره 16، مقاله فلاسفه یونان هیچ‌گاه موحد نبوده‌اند.

مرحوم شهید مطهری می نویسد:

ارسطو جز به عنوان محرک اول، از خدا تصویری ندارد. (1)

و می نویسد:

ارسطو اگرچه از خدا سخن می گوید، اما خدای ارسطو شباهت چندانی به خدای ادیان الهی ندارد. (2)

امام خمینی رحمه الله می فرماید:

آن اشخاصی که قبل از اسلام بودند _ مثل ارسطو و امثال او _ مع ذلک وقتی کتاب های آنها را ملاحظه می کنیم بویی از آن چیزی که در قرآن است در آنها نیست. (3)

درباره سقراط نقل شده است که: چون به سقراط گفته شد، چرا به سوی موسی عَلَیْهِ السَّلَام هجرت نمی کنی؟ پاسخ داد: ما خویشان را تهذیب کرده ایم و دیگر به کسی که ما را تهذیب کند، نیاز نداریم. (4)

سقراط در دادگاه خود چنین گفت:

اگر مرگ انتقال به جهان دیگر است و اگر این سخن راست است که همه گذشتگان در آنجا گرد آمده اند، پس چه نعمتی بالاتر از اینکه آدمی از این مدعیان که عنوان قاضی بر خود

ص: 273

1- مقالات فلسفی، ص 192.

2- مقالات فلسفی، ص 192.

3- صحیفه امام، ج 18، ص 261.

4- بحار الانوار، ج 57، ص 198 به نقل از: فخرالدین رازی، تفسیر جامع الجومع طبرسی در ذیل آیه 83 غافر.

نهاده اند رهایی یابد و در آن جهان با داورانی دادگر [خدایان متعدد که داور و دادگرند] مانند میتوس و رادامانتوس و آیاکوس و تریپتولموس و نیمه خدایان دیگر چنان که شنیده ایم داوران آن جهان اند، رو به رو شود و [یا] با اورفتوس و موسایوس و هسیودوس و هومر همنشین گردد. (1)

یکی از آراء منسوب به افلاطون، اشتراک جنسی است. بدین معنا که هر زنی ویژه یک مرد نبوده، بلکه زنان مشترک بین مردان بوده و فرزندان نیز جدایی از والدین نگهداری شوند. به بخشی از عقاید افلاطون درباره ساخت مدینه فاضله _ که برتراند راسل فیلسوف زندیق انگلیسی مدافع آن شد _ توجه فرمایید:

افلاطون می گوید که دوستان باید همه چیزشان اشتراکی باشد، از جمله زن و فرزندانشان. شخص قانونگذار پس از آنکه سرپرستان [جامعه] را از زن و مرد برگزید، آنگاه مقرر خواهد داشت که خانه و خوراک آنها مشترک باشد. امر ازدواج به شکلی که ما می شناسیم، تغییر اساسی خواهد کرد. (این زنان بدون استثناء، همسران این مردان خواهند بود و هیچ کس همسری خاص خود نخواهد داشت) ...

همه کودکان پس از تولد از والدینشان گرفته خواهند شد و دقت تمام به کار خواهد رفت تا والدین فرزندان را نشناسند و نیز کودکان والدین خود را به جا نیاورند. کودکان ناقص الخلقه و آنهایی که والدینشان پست باشند، [موقعیت

ص: 274

1- رساله آپولوژی افلاطون، ج 1، ص 44، ترجمه لطفی کاویانی، انتشارات خوارزمی، سال 80.

اجتماعي نداشتنه باشند] در جاي سري نامعلومي که بايد باشند، گذاشته خواهند شد ... سن مادران بايد ميان بيست تا چهل و سن پدران ميان بيست و پنج تا پنجاه و پنج باشد، خارج از اين حدود، ارتباط آزاد است، ولي سقط جنين يا کشتن نوزاد [براي اين گروه] اجباري خواهد بود ... چون هيچ کس والدين خود را نمي شناسد، پس بر هر فردي واجب است که مرداني را که از حيث سال مي توانند پدر او باشند، پدر بنامد. در مورد مادر و خواهر و برادر نيز قضيه بر همين قرار خواهد بود.⁽¹⁾

اما سخنان برخي از دانشمندان غربي را در اين زمينه بشنويد:

ژيلسون مي گويد:

در هيچ يک از دستگاہ هاي يوناني نمي بينيم که وجود واحدي را به نام خدا ناميده و هيأت کل آدم را تابع چنين خدائي شمرده باشند. پس بسيار کم مي توان احتمال داد که صاحب نظران يونان به راستي موفق به معرفت مبدأ واحد شده باشند.⁽²⁾

و نيز مي گويد:

در نظر افلاطون، الوهيت به طبقه اي شامل اشياء متعدد تعلق

ص: 275

-
- 1- تاريخ فلسفه غرب، برتراند راسل، ترجمه نجف دريابندري، ص 177 _ 179، تاريخ فلسفه فردريک کاپلستون، ترجمه سيدجلال الدين مجتبوي، ج 1، ص 264، تاريخ فلسفه در اسلام، م شريف، ج 1، ص 137.
- 2- روح فلسفه در قرون وسطي، ص 67.

داشت و شاید بتوان گفت که به قول او هر شیئی چون به حد دقیق و صحیح خود می‌رسید، خدا می‌بود. (1)

و نیز می‌گوید:

هرگز نمی‌توان کاری کرد که علم الهی ارسطویی که مبنی بر علم طبیعی بود، از کثرت موجوداتی که الوهیت دارند فارغ انگاشته شود. در نظر ارسطو وجوب [واجب الوجود] امری بود که می‌توانست ما به الاشتراک باشد [یعنی الوهیت، بین 47 تا 55 محرک لا یتحرک مشترک باشد]. حال آنکه ادیان توحیدی واجب الوجود را پیوسته وحید و فرید می‌دانستند. (2)

یکی دیگر از متفکران غربی به نام «تنودور گمپرتس» می‌نویسد:

در نظام الهیات ارسطویی گاهی طبیعت جای خدا را می‌گیرد، چنان که عبارت «طبیعت هیچ کار بیهوده ای نمی‌کند» مبین همین معناست، و گاهی ارسطو آن دورا [خدا و طبیعت] همچون دو عامل که حقوق برابر دارند در جنب یکدیگر قرار می‌دهد و می‌گوید: خدا و طبیعت هیچ کار بیهوده ای نمی‌کنند، این سخن ارسطو حاکی از برابری خدا و طبیعت نزد اوست. (3)

و نیز می‌گوید:

ارسطو قائل است که افلاک تکان لازم برای حرکت خاص خود را از ذواتی خاص که می‌توانیم آنها را خدایان فرودست

ص: 276

1- روح فلسفه در قرون وسطی، ص 68.

2- روح فلسفه در قرون وسطی، ص 75 و 76.

3- متفکران یونانی، ترجمه محمدحسن لطفی، ج 3، ص 1437، انتشارات خوارزمی، 1375.

بنامیم، یا دمون ها، یا نفوس افلاک، اخذ می کنند. این اعتقاد او به خدایان فرودست با اعتقاد او به وجود خدای واحد معارض است و معتقدات بت پرستان را به یاد می آورد. (1)

ارسطو می گوید:

چیزی باید باشد که علت متحرک باشد، بی آنکه خود حرکت کند؛ یعنی چیزی که سرمدی و جوهر فعلیت است و به دلایلی که ذکر کردیم این جوهر ممکن نیست دارای مقدار متناهی باشد، ولی مقدارش نامتناهی نیز نتواند بود؛ زیرا نامتناهی مطلقاً وجود ندارد. (2)

با این همه تفاسیل از محققین و دانشمندان اسلامی و غربی، اکنون سخنان برخی از پیروان فلسفه یونان را درباره ارسطو و افلاطون بشنوید:

ملاصدرا می گوید:

احتمال خطا در اظهارات فیلسوفان یونان نمی رود. (3)

اقوال فحول فلسفه [ارسطو و ...] مبتنی است بر رصدهای عقلی پیاپی، که احتمال خطا در آنها نمی رود. (4)

و می نویسد:

بیشتر سخنان این فیلسوف اعظم [ارسطو] دلالت دارد بر قوت کشف او و نور باطن او و قرب و منزلت او نزد خداوند

ص: 277

1- متفکران یونانی، ترجمه محمدحسن لطفی، ج 3، ص 1437، انتشارات خوارزمی، 1375.

2- متافیزیک ارسطو، کتاب لامبدأ، ص 471 به بعد ترجمه محمدحسن لطفی.

3- أسفارِ أربَعَه، ج 1، ص 307.

4- أسفارِ أربَعَه، ج 1، ص 307.

و شاید اشتغال او به امور دنیا [در خدمت اسکندر مقدونی] و تدبیر خلق، بعد از آن بود که نفس او کامل، ذات او به مرتبه تمام و کمال رسیده است و به مقامی که «لَمْ يَشْغَلْ شَأْنٌ عَنْ شَأْنٍ» او را هیچ کاری از کار دیگر باز نمی داشته است. (1)

استاد حسن زاده آملی می گوید:

چه بسیار نوشته هایی را می بینم که دهان به ژاژخایی باز می کنند و زبان به بیهوده گویی دراز و به ساحت بزرگان علمی [چون ارسطو و ...] اسائه ادب و جسارت روا می دارند. این گستاخان در نزد اهل خرد، خردسالانی اند که از خامی و کج اندیشی خود سخن می گویند. (2)

می گوئیم:

اگر محققی، با دلایل علمی و شواهد تاریخی اثبات کند که ارسطو و افلاطون و ... موحد نبوده اند، باید گفت که آنان ژاژخاه و خردسال و خام و کج اندیشند؟!

آیا اگر کسی ابن عربی و شبستری و امثال اینان که می گویند: «بت پرستی خداپرستی است» را زیر سؤال ببرد، ژاژخاه است؟!

یکی از اساتید حوزه می گوید:

تاریخ مدرن خاورمیانه نشان می دهد ارسطو و سقراط و ... همه از شاگردان حضرت ابراهیم عَلَیْهِ السَّلَام بودند، چون تا آن زمان خاورمیانه یا

ص: 278

1- اَسْفَارِ اَرْبَعَه، ج 9، ص 109.

2- قرآن، عرفان و برهان از هم جدایی ندارند، ص 19 و 20.

ملحد بود یا مشرک. وجود آن حضرت برهان را اقامه کرد و دنیا فهمید چه خبر است؛ بنابراین فکر ابراهیمی تمام خاورمیانه و یونان را فراگرفت و ارسطو و سقراط ها تربیت شدند. (1)

وي همچنين مي نويسد:

تلقي و دريافتي که حکماي اسلامي از اين راه نسبت به افلاطون به دست آورده اند اين است که او حکيمي موحد است که در روزگار گسترش کثرت هاي اساطيري و دیدگاه هاي مشرکانه، بر گذر از ظواهر طبيعي و مادي، و وصول به حقايق و صور ازلي همت ورزیده، و علاوه بر طريق تصفيه و شهود قلبي، با استعانت از برهان و استدلال مفهومي، به حراست از مرزهاي توحيد که حاصل تعاليم انبياء سلف بوده پرداخته است. (2)

ایشان فلسفه _ که ریشه در عقاید یونانیان دارد _ را حامی دین می داند و می گوید:

فلسفه یک جهان بینی آزاد و در بدو پیدایش سکولار است. نه الهی است و نه الحادی. فلسفه، الهی کردن، دینی کردن و اسلامی کردن همه علوم را بر عهده دارد ... ما باید علم را اسلامی و به دنبال آن دانشمندان را مسلمان کنیم و وقتی آنها مسلمان شدند مردم جامعه هم مسلمان می شوند. (3)

ص: 279

1- به نقل از: روزنامه شرق، 17 مهرماه 89. به نقل از استاد جوادی آملی.

2- رحيق مختوم، استاد جوادی آملی، ج 2، ص 269.

3- سخنرانی استاد جوادی آملی در همایش «دین و فلسفه» که در تاریخ 15 / 7 / 1389 انجام گرفته است به نقل از: مجله سمارت شماره

3، و فصلنامه نورُ الصَّادِق، شماره 18، ص 84 به بعد.

مي گوييم:

چگونه دانشي که سکولار و بدون تعهد ديني است، مي تواند حامي دين و مرزهاي توحيد باشد؟!

آيا تعاليم قرآن کریم و معارف خاندان عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام توانايي مسلمان کردن دانشمندان را ندارد که ما متوسل به فلسفه مشرکان شويم؟!

واقعيت اين است که هيچ گاه مردم و اهل علم با آراء فلاسفه، ديندار نشدند، بلکه اين تعاليم اديان الهي بود که همه را به سوي خدا و دين جذب مي نمود.

مرحوم استاد علي صفائي حائري (1) در نقد اين گونه تفکرات مي گويد:

من مي ديدم آنها که مدعي هستند بايد اسلام را از سرچشمه اصلي اش گرفت، اين اسلام را از راه اصلي اش، از راه خودش به مقصد نمي رسانند و هنگام بيان کردن اين اسلام از طرح هاي غير اسلامي مدد مي گيرند و بر قدرت خارجي تكيه مي کنند و فقط به کمک شعار مي خواهند اسلام را قالب بزنند و پياده نمايند؛ در حالي که اسلام جز با پاي خودش به مقصد نخواهد رسيد [نه با تفکرات يوناني و عرفان التقاطي] و نه تنها هدف، بلکه راه هم بايد راه خودش باشد. (2)

ص: 280

1- مرحوم آيت الله حاج شيخ علي صفائي متولد 1330 و متوفي به سال 1378 و از محققين و پژوهشگران بزرگ است. از اين استاد قريب به شصت اثر مطبوع در مباحث مختلف و متنوع اسلامي با بياني شيوا و جذاب موجود است.

2- مجموعه آثار، اندیشه من، ص 10.

من حرکتیم به سوی دین به اندازه درکم از ضرورت و اضطرارم در رابطه با دین است، هنگامی که فهمیدم امکانات من نارساست، چه امکانات حسی ام، چه امکانات غریزی ام و چه امکانات برهانی، فلسفی، عقلی ام و چه امکان قلبی و شهودی، عرفانی ام، هنگامی که این مجموعه امکانات برای مجموعه روابط من و نیازهای من ناتوان است، اینجاست که من به وحی روی می آورم. (1)

این استاد ارجمند در رابطه با تبعیت از معصومین علیهم السلام _ که معارف و توحید ناب در بیت ایشان علیهم السلام است _ می فرماید:

ولایت و توحید این چنین در هم گره می خورند و از یکدیگر جدا نمی شوند. و اینجاست که ولایت کارساز و کارگشاست و اگر آن را کنار بگذاری [و معارف و توحید را از دیگران بگیری]

چیزی از دین باقی نمی ماند. و در این مرحله از ولایت است که تو استناد به ولی [معصومین علیهم السلام] را در هر کاری می خواهی، که می فرمایند: آنچه از این بیت [مکتب نورانی خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام] بیرون نیاید باطل است و بدون استناد به این بیت نمی خرنند. در این هنگام تو در هر زمانی، چه غیبت و چه حضور و در هر کاری و اینکه چه پوششی و چه بخوری و چگونه بنشین، چگونه غضب کنی و چگونه ارتباط برقرار کنی، باید از اوامر ولی الهام گرفته باشی و به او مستند باشی. (2)

ص: 281

1- مجموعه آثار، تو می آیی، عصر انتظار، ص 58.

2- مجموعه آثار، روزهای فاطمه علیها السلام، ص 31.

استاد صفائی معتقد است آنگاه که معرفت دینی و خودباوری اسلامی در وجود کسی تقویت یافت، هرگز به دنبال مکاتب انحرافی فلاسفه و عرفا نمی رود:

[با تکیه بر وحی و معارف اهل بیت علیهم السلام] حدود فلسفه اسلامی مشخص می شود، و جریان فکری اسلامی از جریان فکری مسلمین تفکیک می شود، که روش های برخاسته از حکمت اشراق و مشاء و یا خرابات و خانقاه و یا ترکیبی از اینها، آثار و لوازم دیگری دارند. این روش و این جریان فکری اسلامی بود که در کویر عربستان در ذهن بدوی ترین آدم ها رویداد و آنها را رویاند. بدون احتیاج به مقدماتی و اصطلاحاتی، در سطح امیین، نه با روشنفکرها کارش را آغاز کرد و توده های مردم را به جرم اینکه فرهنگشان پایین است، کنار نگذاشت؛ که رسول با زبان قومش حرف می زد. (1) و این لسان قوم زبان عربی نیست، که قوم رسول فقط اعراب نبودند و رسول فقط با آنها حرف زد که با ما هم حرف زد و ما را هم هدایت کرد. زبان رسول زبانی بود که از ادراکات حضوری و از قدر انسان توشه می گرفت و انسان را راه می برد. (2)

ص: 282

1- اما زبان دیگری که فقط در نزدیک عده می تواند مطرح شود و خدایی را برای جلوگیری از تسلسل می سازد و تا آنجا پیش می رود که رستخیز و معاد انسان را هم در ذهن و خیال او مطرح می کند، زبان اسلام نیست و زبانی که می خواهد با شهود گنگ و خیالی اش وحدتی را برای انسان بسازد که نه واقعی است و نه زاینده در متن حوادث و زندگی واقعی انسان، این زبان رسول نیست. آن زبان که سر آخر هم دین را آنقدر گشاد می کند که با هر چیزی می تواند بسازد و صلح کند و آن می شود که دین را به ابزاری کارآمد برای استعمار تبدیل می کند و مذهب را صندوق نسوز استعمار می سازد، اینها زبان دین و وحی و مذهب اصیل نیستند. (مجله سمات، شماره 3، ص 46).

2- مجموعه آثار، یادنامه، ص 41.

آری، اسلام را باید با خود اسلام شناخت، نه با مکاتب و فرهنگ هایی که از شرق و غرب، توسط دشمنان وارد فرهنگ اسلام شده است.

مستر همفر – جاسوس انگلیسی در کشورهای اسلامی که در ایجاد فرقه وهابیت نقش مهمی ایفا کرده است – می گوید:

مسلمانان را می توان در یک حالت ناآگاهی نگاه داشت، برای این کار باید: از بهشت بسیار گفت، آنان را نسبت به زندگی دنیا بی مسئولیت نشان دهیم و حلقه های صوفیه را گسترش داد، و کتاب هایی را که به زهد فرا می خوانند (و در آنها روح کناره گیری از اجتماع را زنده می کند) ترویج نمود، همچون کتاب احیاءالعلوم غزالی، مثنوی مولوی و کتاب های ابن عربی، باید مسلمانان را در حالت عقب افتادگی فرهنگی و اقتصادی نگاه داشت. (1)

علمای وارسته مکتب نورانی خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام همواره در طول تاریخ با قلم و بیاناتشان در برابر فلسفه التقاطی و عرفان انحرافی ایستادند، هر چند برخی این بزرگواران را به نفهمی و قشری گری متهم می نمودند.

آیا آن کسانی که بت پرستی و گوساله پرستی را خداپرستی معرفی نمودند، آنان اهل عقل و شعورند و علمای وارسته مکتب قشری؟! (2)

آیا آن کسانی که حکام جور را به رسمیت شناختند و اولوالامر

ص: 283

1- خاطرات مستر همفر، ترجمه علی کاظمی، کانون نشر اندیشه های اسلامی، قم، ص 102.

2- فُصُوصُ الْحِکْمِ، فَصُّ هَارُونِيَّةٍ؛ گلشن راز شبستری.

را هر حاکمی که بر جامعه مسلط شود معرفی نمودند، آنان اهل معرفت اند و علمای وارسته مبارز تشیع عامی؟! (1)

آیا آن کس که شاهد بازی را یکی از راه های بسیار خوب رسیدن به خدا معرفی می کند (2) و زنان را حیواناتی می داند که برای بهره مندی مردان خلق شده اند، (3) اهل معرفت است و مخالفان وی سطحی نگر و نفهم؟!

آیا آن کس که برخی از پیامبران صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ را به نقص معرفت متهم می کند، (4) و خونریز و جنایتکاری چون متوکل عباسی را از اولیاء خدا می داند (5) عارف است و علمای مخالف وی قشری؟!

آیا آن کس که با این سخش «مردم در آخرالزمان با رشد عقولشان از حجت های ظاهر [پیامبران و امامان] بی نیاز می شوند». (6) و ناکارآمدی

ص: 284

1- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 1، ص 264.

2- أَسْفَارِ أَرْبَعَهُ، ج 7، ص 171.

3- أَسْفَارِ أَرْبَعَهُ، ج 7، ص 136.

4- فُصُوصُ الْحِكْمِ، فَصِّ هَارُونِيَّة.

5- فُتُوحَاتِ مَكِّيَّة، ج 2، ص 6.

6- شرح اصول کافی، ص 567. ملاصدرا در شرح حدیث بیست و یکم اصول کافی این سخن را ابراز داشته است، دکتر دینانی در این باره می گوید: همانگونه که ذکر شد، صَدْرُ الْمُتَالِهِينَ با استناد به روایات صادره از ائمه معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام به این نتیجه رسیده است که عقل حجت باطنی خداوند است و پیغمبران حجت های ظاهری حق اند که اطاعت از آنها برای مردم لازم و ضروری است. این فیلسوف از سوی دیگر به روشنی می داند که رشته نبوت و پیغمبری پس از وفات حضرت مُحَمَّد صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ برای همیشه قطع شده و دیگر هرگز پیغمبری مبعوث نخواهد شد. به این ترتیب با رحلت پیغمبر اسلام صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ حجت ظاهری دیگر وجود نخواهد داشت و مردم نیز نیازمند حجت ظاهر نخواهند بود آنچه برای خلق همیشه باقی است و راه سعادت را به آنان می نمایاند، حجت باطن است. به نظر ملاصدرا، در آخرالزمان مردم به معلم و راهنمای بیرونی نیازمند نیستند؛ بلکه به جای معلم بیرونی از معلم درونی و راهنمای باطنی استفاده کرده و در پرتو هدایت او حرکت خود را به سوی مقصد ادامه می دهند. (ماجرای فکر فلسفی در جهان اسلام، ج 2، ص 343). می گوئیم: 1. پیامبران تعالیم الهی را برای تمام افراد بشر و در تمام زمان ها آورده اند؛ بنابراین انسان هیچ گاه بی نیاز از تعالیم انبیاء نمی شود. 2. عقل هرچند رشد یابد، باز انسان بی نیاز از حجت های ظاهری _ یعنی پیامبران و امامان _ نمی شود؛ زیرا عقل انسان محدود است و بسیاری از معارف را باید از وحی بگیرد. 3. پیامبران و امامان عَلَيْهِمُ السَّلَام که عقل آنان از همه کامل تر بود، هرگز خود را بی نیاز از دین خدا نمی دیدند؛ مگر اینکه گفته شود: عقل بشر در آخرالزمان، از امامان و پیامبران عَلَيْهِمُ السَّلَام بالاتر خواهد بود!! (که البته هیچ مسلمانی این را نمی گوید). 4. سخن ملاصدرا نه تنها عدم کارآمدی دین را در آخرالزمان می رساند، بلکه منجر به انکار هدایت امام معصوم عَلَيْهِ السَّلَام در آخرالزمان نیز می شود؛ زیرا وجود امام معصوم عَلَيْهِ السَّلَام در بین بشر برای هدایت مردم است، و این در حالی است که ملاصدرا مردم آخرالزمان را بی نیاز از حجت ظاهر می داند!! آری، این است نتیجه تفکرات پوسیده یونان باستان که منجر به انکار دین می گردد.

دین را در آخرالزمان مطرح می کند، عقل و خرد دارد و مخالفان وی بی خردند؟!!

پیامبر اسلام صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ تنها، خاندان عصمت و طهارتش عَلَیْهِمُ السَّلَام را کشتی نجات امت معرفی فرمود، و تنها آن بزرگواران الهی را در کنار قرآن قرار داد، و طریق صوفیه و هستی شناسی فلاسفه، غیر از آموزه های قرآن و اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام است.

ص: 285

اکنون خوانندگان محترم خود قضاوت کنند که چه کسانی نمی فهمند؟!!!

این مجموعه مختصر به پایان رسید، هرچند حکایت همچنان باقی است و آنچه در باب انحرافات عرفا و صوفیه و مدافعانشان مطرح شد مشتبی از خروارها بود.

و صلي الله علي محمد و آله الطاهرين

شیراز، سومین حرم اهل بیت علیهم السّلام در ایران

7/7/93

ص: 286

حجت الاسلام سید محسن طیب نیا از طلاب جوان و محقق پر کار شیرازی است که تاکنون قریب به بیست اثر تألیف نموده است. عمده تألیفات وی در معرفی خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام و دفاع از معارف آن بزرگواران الهی و مقابله علمی با انحرافات عقیدتی است. طیب نیا که صاحب قلمی زیبا و شیوایی می باشد معتقد است که تمام توحید و حقایق و عرفان، منحصر در خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام است و هر طریق و عقیده و عرفانی که از بیوت این رهبران الهی خارج نشده باشد چیزی جز انحراف و انحطاط نمی باشد؛ لذا نامبرده به جد منتقد تفکرات و معارفی است که ریشه در تعالیم بیگانگان دارد و فقط لعاب عقلانیت و عرفان روی آن کشیده شده است؛ همچنین طیب نیا معتقد است که عنصر عقلانیت از مهمترین ارکان تشیع می باشد که با تضعیف و تعطیلی آن دین دچار تحریف می گردد؛ نیز معتقد است که آن گروه که می خواهند تشیع را با عرفان مصطلح و تفکرات یونانی به عالم معرفی کنند، در حقیقت خواسته یا ناخواسته در صدد تحریف تشیع می باشند، وی معتقد است که تشیع را باید با معارف اهل بیت عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام به عالم معرفی نمود و اینجاست که غیر مسلمین با شوق به تشیع گرایش می یابند.

برخی از آثار نامبرده که تاکنون به چاپ رسیده است:

1. سیمای جهان تاب (حکمت نامه امیرالمؤمنین عَلَیْهِ السَّلَام) مجموعه ای جامع برگرفته از 400 منبع از شیعه و اهل تسنن، در معرفی وجود مقدس امام علی عَلَیْهِ السَّلَام با شیوه ای بدیع و جذاب در 720 صفحه.
2. سیمای جهان افروز (حماسه نامه حضرت سیدالشهداء عَلَیْهِ السَّلَام) مجموعه ای جذاب و حماسی و پر احساس در معرفی حضرت امام حسین عَلَیْهِ السَّلَام و قیام عاشورا از نگاه معرفتی.
3. ابن عربی از نگاهی دیگر، مجموعه ای مفصل در نقد عرفان و عقاید ابن عربی که چاپ اول آن توسط بسیاری از فقهاء و مجتهدین والامقام عالم تشیع و اهل علم مورد تأیید و تقریظ قرار گرفته است.
4. ستارگان هدایت (در مناقب خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام) برگرفته از منابع تشیع و تسنن.

5. حدیث کوی دوست (شوق وصال یار) مجموعه ای منظوم در قالب غزل، مثنوی، دو بیتی و رباعی که در سال 84 به چاپ رسید. دفتر دوم شعر طیب نیا به خاطر روی گردانی وی از مباحث عرفانی و اقبال نمودن به توحید و معارف اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام به چاپ نرسید؛ برخی از اشعار وی در این کتاب:

بیفشان زلف و شوری در جهان زن

نمک بر روی این زخم نهان زن

نگارا! پرده از رخسار بگیر

بهارم باش و آتش بر خزان زن

به بوی گیسوانت مست مستم

به شوق روی تو من زنده هستم

مدارا کن به من ای نازنین یار

بده جام وصال را به دستم

برخی از آثار طیب نیا که هنوز به چاپ نرسیده است:

1. تصوف، شاخص ها، نقدها

2. طریقت تهی از حقیقت (در نقد فرقه های صوفیه)

3. یک سیر در دو وادی (در بیان و نقد برخی از آراء فلاسفه و عرفا)

4. نقد برخی از آموزه های فلسفی

5. جاذبه خورشید (سیری در آموزه های قرآن کریم)

6. ندای جاوید (در شرح خطبه پیامبر صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَ آلهِ در روز غدیر)

7. توحید از منظر عرفان و تصوف و خاندان عصمت و طهارت عَلَیْهِمُ السَّلَام

8. عقلائیّت و توحید در نَهجِ الْبَلَاغِه

1. روح مطهر، مجموعه ای جامع در بیان معارف اهل بیت عصمت و طهارت عَلَيْهِمُ السَّلَام و نقد تفکرات التقاطی.

2. تنزیه ساحت وحی، (در نقد آراء و تفکرات دکتر عبدالکریم سروش) در این مجموعه، طیب نیا با دلایل متعدد عقلی و قرآنی ثابت نموده که آراء و عقاید دکتر سروش درباره وحی و نبوت، چیزی جز توهمات ذهن وی نیست و از آشیانه عنکبوت نیز سست تر است.

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتاب خانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارک امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

